RÁKOSI VIKTOR MUNKÁI
V

RÁKOSI VIKTOR

POLGÁRHÁBORU

———

EGY FALUSI HAMLET

BUDAPEST MDCCCCIII
VIII., ÜLLŐI-ÚT 18. SZÁM
RÉVAI TESTVÉREK
IRODALMI INTÉZET R.-T.

TARTALOM

POLGÁRHÁBORU

I.
A KIRÁLYDOMBI CSÁRDA.
II.
MIT BESZÉLTEK A BETYÁR JÓSKÁNÁL.
III.
A SAS ÉS A FÉSZKE.
IV.
A CSUDASZER.
V.
A „SARKCSILLAG” ÖZVEGYÉNEK A LAKÓJA.
VI.
A KÜLDÖTTSÉG.
VII.
ELŐKÉSZÜLETEK A HADJÁRATRA.
VIII.
A SÁTÁN MUNKÁJA.
IX.
A KÖZÉLET KIVÁLÓ BAJNOKA.
X.
AZ ELSŐ ÁLLOMÁS.
XI.
HÁROMFÉLE BECSÜLET.
XII.
AZ ŐRANGYAL.
XIII.
AZ ELSŐ BULLETIN.
XIV.
AZ ANYAJEGY.
XV.
SAVÓ ELŐKERÜL.
XVI.
HITELMŰVELET A TÁVIRÓHIVATALBAN.
XVII.
ÁLLAMCSINY.
XVIII.
A HATÁS.
XIX.
DRÁMAI JELENET.
XX.
A MEGLEPETÉS.

EGY FALUSI HAMLET

POLGÁRHÁBORU

I.
A KIRÁLYDOMBI CSÁRDA.

A királydombi kapaszkodó tetején állt a Betyár Jóska csárdája.

A ki a csárda konyhakertjéből nézte a világot, lelátott az Ompoly völgyébe, s ha jó szeme volt, vagy tiz tornyot megszámlálhatott. A ki a kapaszkodó tulsó felén nézelődött, azt a Topoly völgye gyönyörködtette, melyben a nyeszledt, hitvány kis Topoly vize csörgedezett, - de csak nyáron; mert tavaszszal ugy söpörte az utjából a házakat, mint akár az a hires, bolond Tisza.

A Betyár Jóska csárdája nagyon jó helyen volt. Ha a vasutat föl nem találták volna, még jobb helyen volna.

Az az ut, a mely mellette elhaladt, Zoltán vármegye két legnagyobb városát, Zoltánvárát és Magyar-Szállást, kötötte össze. Hol itt volt vásár, hol ott volt vásár, meg azonkivül is csak jártak az emberek megye, város, község dolgában. De a Betyár Jóskánál mulhatatlanul etetni kellett, mert akármelyik oldalról kapaszkodott föl ló vagy ember: a csárdánál szakadt róla a verejték és rogyadozott az ina.

Mikor aztán a vasutat arra is bevitték, megcsappant a járó-kelők, utasemberek száma a Jóska csárdája előtt. Szó, a mi szó, vasuttal gyorsabban jár az ember és ha csak teheti, elkerüli a királydombi kapaszkodót. Ezt pedig vasuttal teheti legkönnyebben.

A Jóska csak nevette a vasutat. Mert vagy erre fölhozzák és akkor a masinának is csak meg kell itt kaptatni, vagy nem hozzák föl és akkor neki nem fog itt piszkálni az orra alatt. Addig van. Magyar ember megnyugvással fogadja, a mit az Isten neki ád, bármilyen kevés legyen is az. Talán azt hiszik, hogy ő rá van szorulva erre a rongyos csárdára?

A vasut odalent a völgyben megnyilott. Bizony azért nem szitt kevesebb pipa dohányt Betyár Jóska. Pedig ez a fő. Elég ember járt még arra, a kivel a világ sorjáról elbeszélgethetett. A kinek kocsija volt a vármegyében, az ugy se járt vasuton, a szegény emberből meg mi haszna a csárdásnak? Az a tornácon megeszi a szalonnáját, nagyot huz rá a vederből, aztán engedelmet kér, hogy a szérüskertben, a boglya töviben elhálhasson.

Hanem a felesége fitymálta a vasutat. Azokat is, a kik rajta utaztak. Minek gyorsabban járni, mint a hogy az isten megadta? Gyalog, kocsin, lóháton, ökörszekéren: ez megjárja, ehhez nem kell furfang, vagy valami kitalálás. De külön kifundálni egy masinát, mely magától gyorsabban fut, mint a legsebesebb ló: ez az ördögtől jön.

- Gyorsabban akarnak járni? Majd a halál is vasutra fog ülni és hamarább utóléri őket, - ez volt az asszonynak a legfőbb argumentuma a vasut ellen.

Jóska ilyenkor vállat vont, mintha azt mondaná: hadd kerepeljen, legalább nem rozsdásodik be a nyelve.

Nehogy azt higyjék, hogy a Betyár Jóska valami gonosz tettel szolgált rá a nevére, megmagyarázom a dolgot. A nagyerejü Mező Pistát, a félelmes betyárt, vagy husz év előtt itt lőtték agyon a pandurok a királydombi csárdában. Azóta a csárdának minden tulajdonosa a *Betyár* nevet kapta a néptől, akármilyent hagyott is rá az apja. A mi Betyár Jóskánkat eredetileg Kese Józsefnek hivták, lett belőle Betyár-Kese József, aztán a Kese név teljesen lekopott és lett belőle pusztán Betyár Jóska. A fiai már ilyen néven szerepeltek a gerjeni iskolában. Ki tudja az igazi nevüket? Hát a pándi jóravaló Fátyol Gergő familiájáról ki tudja, hogy csak olyan igazi Mohácsi, mint a dombon lakó gazdag Mohácsi Péter. De hát a nagyapja a Busa Péter lakodalmán ellopta a menyasszony fátyolát és azóta Fátyol-Mohácsi lett a nevük. A Mohácsi

itt is lekopott, és ma a terjedelmes Fátyol-familia azt se tudja, hogy közel atyjafia a dombon lakó Mohácsi Péternek.

Bizony kérem, nálunk ilyen módon keletkeznek csak uj családok, mert ritka, nagyon ritka eset, hogy idegen legény beleházasodjék a faluba.

II.
MIT BESZÉLTEK A BETYÁR JÓSKÁNÁL.

Alkonyatra hajlott a nap, péntek este volt. Jó napja a csárdának, mert szombaton van a heti-vásár Magyar-Szálláson és ilyenkor déltől éjfélig tele van az ivó emberekkel, a kik Zoltán-váráról és vidékéről igyekeznek a sokadalomra.

Asszony, gyerek kint üldögél a kocsikon, melyek egész tömegben állnak a korcsma előtt elterülő gyepes téren, az emberek pedig a csárdában pipálnak.

Először apró csoportokban folyik a csöndes beszélgetés. Két-három emberből áll a csoport. A közös ismerősökről folyik a kérdezősködés. Miután ki-ki tisztába jött azon emberekkel, a kik iránt érdeklődik, (ki meghalt, ki nyavalyás, kin keresztül ment a kocsi, kit meg bevittek a zsandárok), kezd körülnézni, hogy immár kihez irányozhatná szavát, hogy a messzebb fekvő dolgokról is tudomást nyerjen. Valaki fölemliti, hogy a tyukodi hid leszakadt szerdán éjjel. Erre mindenki oda kezd figyelni. Az uj hid? Nem, az öreg hid a kerecsendi dülőnél. Aztán a tyukodiak nem akarják megcsináltatni, mert aszongyák, hogy dabjoniak alatt szakadt le. A figyelem immár feszült, mert ez egy elvi jelentőségü kérdés: ki csináltatja meg a hidat, a ki alatt leszakadt, vagy a község, melynek határába esik? Valaki hallomásból azt állitja, hogy a dabjoni gróf uj cséplőgépet hozatott: az alatt szakadt le. A ménküt? Az érdeklődés egyszerre lelohadt. A tyukodi hid nem közügy többé, ha a gróf is benne van: most már bizonyos, hogy a tyukodiak fogják megcsináltatni.

Az a szóbeszéd is lefoglalta egypár percre a közfigyelmet, hogy Buzsák községet a sertésvész vagy a szőlőféreg miatt vetették-e zár alá? A szokoli árendás gulyásának különös halálát is letárgyalták. Agyonszurta a bika szegényt. Majd a másnapi vásár kilátásairól beszélgettek...

- Jó estét! - köszöntött egy érdes hangu paraszt, a ki most lépett be az ivóba.

- Adjon isten, - felelték a közelállók.

- Te vagy az János? - szólt egy öreg, pirosképü paraszt, - mi ujság a kis-turi szögeletben?

- Ujságnak elég uj, nem tudom, hallották-e már ezen...? - felelt a jövevény a falnak támasz-kodva és kellő lassusággal tömve a pipáját.

- No, ki vele! Ne sajnáld a szót.

- Se több, se kevesebb, minthogy követet választunk négy hét alatt.

- Kitül hallottad?

- Nem hallottam én, hanem látom.

- Jó szemed lehet.

- Van hál' istennek, nem is kerül arra ablak, ha száz esztendeig élek is.

- Na hát, mit láttál?

- Nem sokat, de okos ember a kevésbül is sokat ért.

- Ne cifrázd, ki vele! - biztatták több oldalról.

- Hát azt tán tudják kigyelmetek, hogy a Bagó Márton fia Szeliben kedden tartotta a lakodal-mát a Fehér Borcsával.

- Én tudom, - szólt a csárdás körülnézve és a fejével helybenhagyólag biccegetve.

Ezek után nem is akadt senki a társaságban, a ki kételkedett volna benne.

- De azt tán nem tudják, hogy a lakodalmon ott volt a főispán ur ő méltósága is.

Moraj futott végig a csoportokon.

- Ne mondd! Ugyan, mit beszélsz?

- Én ezt is tudom, - szólt ujra a csárdásgazda. - hát aztán?

- A főispán kezdte meg a táncot a menyasszonnyal, de még szavalt is a Bagó-család egészségire.

- Hát aztán?

- Mit akar még kend? A ház oldalát nem rugta ki, annyi szent...

- Mi köze ennek a követválasztáshoz? - szólt a csárdás törhetetlen flegmával.

A legényt boszantotta, hogy a csárdás minden áron le akarta szállitani hirének a fontosságát. Elaludt pipájában legyömöszölte a maradék dohányt, levette a pörge kalapját, végigrántott rajta egy szál gyujtót, kivárta a kén lassu föllángolását, erőteljes szipákolásokkal rágyujtott, aztán megfontoltan szóla:

- Jóska bátyám, én csak annyit mondok kendnek: Ha közibénk jön a végrehajtó, azon nem bámulok. Azon sem csudálkozom, ha a finánc meglátogat. Még a csendőrt is megszoktam mi köztünk és nem tátom rá a számat... Ha a szolgabiró kocsija megáll a faluban, akkor már megteszek annyit, hogy oda megyek és a kocsist megkérdem, hogy mi járatban hozta ide a gazdáját. De még ezt se tartom csodának. Hanem ha a főispán maga kijön a városból a Bagóék lakodalmára, akkor már aszondom: Eszeden légy fiu, mert ilyet nem minden nap látsz. Ez jelent valamit.

A parasztok helyeslőleg zümmögtek.

- Hát nem ott volt-e Királyréven, a Döme Pista lakodalmán? - felelte a csárdás, a ki még nem adta meg magát.

- Mikor?

- Mikor? - szólt a csárdás mélyen elgondolkozva, - azt már bajos megmondani.

Különböző tehenek és ökrök eladását, a szentiváni nagy tüzet, a királyrévi papválasztást, a szeghalmi kukoricaföldeknek felibe való kiadását összevetve, kideritették, hogy annak éppen öt esztendeje.

- No lám! - kiáltott diadalmasan a hirhozó paraszt, - az is összeesik a követválasztással. Októberben volt a lakodalom, rá januárban volt a követválasztás. Nem mondtam?

- Valaminek köll lenni a dologban, - szólalt meg egy legény, - most már nekem is eszembe jut. Tegnap reggel a főszolgabiró urnál voltam. Tudja az isten, hová tettem a bolond eszemet, annyi szent, hogy föltett kalappal léptem eléje, a mire a Márton hajdu se szól, se beszél, hanem istenesen kupán vág, ugy, hogy a kalap leröpült a fejemről...

- Lecsuktak egy éjszakára? - kérdé a csárdás.

- Nem a! Éppen nem. A főbiró ur leszidta Mártont, mint a kis gyereket, aztán öt pengőt adott, hogy föl se vegyem a dolgot.

- Aj ha! - bámult a nép.

- Magam is elbámultam rajta. Mert tudják kentek, máskor... haj, haj, máskor... lecsukat a főbiró ur és még nekem kerül öt pengőmbe a mulatság... Tiszta sor: követet választunk.

Csönd lett. Mindenki kémlelve tekintett körül. Senki se tudta, hogy mit rejt a jövő és kire fog szavazni. A csárdás kezdte el megint, a közvetlen szomszédjához intézve a szót:

- Ugy van az, komám, azért okosabb az ur, még ha a parasztnak több esze van is.

- Már miért?

- Mert mindent hamarább megtud, mint mink. Mire mi odaérünk, már az ebédet megették.

Sokan nem értették a csárdásgazda filozófikus mondását, de azt ösztönszerüleg érezték, hogy igaza van, s általános elcsendesedés következett.

Lódobogás hallatszott. Egy fiatal legény vágtatott a csárda elé, s megállt.

- Félliter bort adjanak!

- Szállj le, kerülj beljebb, - biztatta a csárdás.

- Nem lehet, sürgős az utam. Nem azért ültettek lóra, hogy bort inni leszálljak.

Föladták neki a bort a lóra.

- Mi járatban vagy?

- Sürgönyt viszek a méltóságos főispán urnak, Komádiba.

- Sürgönyt? - hallatszott köröskörül, mert akkorra már mind kijöttek az ivóból.

- Azt ám, - felelt a legény büszkén, - dróton jött Pestről, hát sebesen kell annak odább is menni.

- Pestről jött? Vajjon mi lehet benne? - találgatták a parasztok.

A legény fölhajtotta a bort, egyet rántott a lován, egyet billentett a kalapján és fütyörészve tovább haladt.

A nép csalódottan nézett utána. Azt hitték, hogy meg fognak tudni valamit.

- Ejha, hagyjátok. Rendes dolog az, hogy az urak dróton beszélgetnek egymással, - szólt végre a csárdás, - ezt találták ki maguknak és azért tették olyan drágára, hogy a szegény embernek ne legyen kedve eltanulni.

Egy óra mulva, mikor már meglehetősen beesteledett, arra látták haladni a főispán négyes fogatát, Zoltánvára felé. A bakon a kocsis mellett nem a huszár, hanem, - csudák csudája, - Bató Gergely ült. Egy jószemü legény meglátta és azonnal hirül adta Betyár Jóskának.

- Bató Gergely? Jól láttad?

- A mit én meglátok, meg van az jól látva, - felelt a legény büszkén.

Betyár Jóska gondolkozva vakarta a füle tövét. A parasztok várakozólag tekintettek rá.

- Éppen tegnap lóditottam ki a korcsmából, mert megint hitelre akart inni. Baj, baj.

A másik fülét meghuzogatta egypárszor.

- Különben nem olyan nagy baj. Legalább megfizeti az adósságát. Elég az hozzá: tudom már, a mit tudok.

De nem mondta meg senkinek, hogy mit következtet Bató sorsának nagy fordulásáról, hogy tegnap kidobják a korcsmából, ma meg a főispánnal kocsikázik.

III.
A SAS ÉS A FÉSZKE.

Sáska Márton felső-pataki földesur házában két nevezetesség volt: a vizslája, meg a gazdasszonya.

A vizslában az volt a nevezetesség, hogy a hires Waterproof-fajzatnak utolsó ivadéka és Guttmannak hivták.

Guttmannak hivták pedig azért, mert Marci bácsi ezzel akarta mutatni megvetését az ő peredi birtokának bérlője, Guttmann Ignác iránt, a kivel örökös veszekedésben élt.

Hogy azonban a kutya lássa, hogy őt, mint kutyát nagyra becsüli: nem tegezte, mint az ebeket szokás, hanem magázta.

A gazdasszonyban, özvegy Tóth Borbálában, az volt a nevezetes, hogy ezelőtt husz évvel kártyán nyerte Bágyi Miklóstól. Egyéb semmi.

Sáska Márton a Sáska-familia tagjai közt a legidősebb volt és agglegény. A ráeső birtokrészeket árendába adta s ő a politikának élt. Ez az egy szenvedélye volt.

Még pedig az ellenzéki politika. A Sáska-család Szent Istvántól Marci bácsiig örökké az oppozicióhoz tartozott: akkor is Vathát és Kupát ismerte el vezérének és tiltakozott a keresztyénség ellen.

Marci bácsi kérlelhetetlen ember volt. Megalkudni nem lehetett vele. A német, Bécs, meg a kamarilla: ez volt az ő megforditott szent-háromsága, a melyet gyülölt. Régi szabásu magyar volt. Ellenük nem tett semmit, de ápolta szivében az engesztelhetetlenség szent tüzét, mint egy Veszta-lángot, az utódok számára.

Sáska Márton csoszogó léptekkel megjelent a tornácon és lekiáltott a kocsisnak:

- Pista te, eredj fel a kert végibe a dombra, nézz szét, jön-e már a doktor ur.

E parancs kiadása után keserves nyögések közt leereszkedett egy karos-székbe. A nyitva hagyott ajtón a vizsla somfordált Sáska Márton után, leült az urral szemben és merően a szeme közé nézett.

- Hát maga mit bámul itt? - mordult rá a kutyára, - menjen legyeket kapdosni.

A kutya habozva félreforditotta a tekintetét, aztán lopva urára nézett.

- Nem hallotta? - ismételte Márton ur, - nem szeretem, ha ilyen ostoba pofát vág. Mars!

A kutya leeresztette fülét, farkát és lassan kezdett leballagni az udvarra.

- Átkozottul rossz szinben lehetek, nagyon elváltozhattam, hogy ez a kutya ugy megbámult, - mormogá Márton ur, tekintetével követve a kutyát.

A kutya megállt és visszanézett.

- Guttmann! - kiáltott megindultan Márton ur, s a kutya három ugrással ott termett.

- No, feküdjék ide, vén bestia, nem akarom megszomoritani.

A vizsla lehevert és csöndes, jóizü viháncolással vette tudomásul, mikor a gazdája rátette a féllábát.

Az öreg maga elé bámult egy darabig, aztán nyugtalanság látszott rajta, elkezdett köhögni, s végre elkiáltotta magát:

- Jóska!

Egy inas-forma gyerek bujt elő az istállóból.

- Eredj, nézd meg, hogy a Pista nem aludt-e el a dombon.

Tekintetével kisérte a Jóskát, s mikor elveszitette, ujra türelmetlenül kiabálni kezdett:

- Borbála, Borbála!

A tornácról a házba vezető ajtó küszöbén egy nagyterjedelmü szakácsné-alak jelent meg. Ma aligha kártyáznának rajta Bágyi meg Sáska.

- Mit találtál ki ebédre?

- Nem tudok én uj ételeket kitalálni. Husz évig meg volt a főztömmel elégedve a nagyságos ur, most meg azt akarja, hogy egészen uj eledeleket tálaljak föl.

- Elmaradtál te, Bábi. Ettem én Pesten olyan dolgokat, hogy te olyant még álmodban se láttál.

- Hozza ide azt a kétezer mészárszéket, harminc piacot meg ezer füszerest, a mi ott van, majd akkor én is különben főzök. Különben éhes a nagyságos ur?

- Nem én.

- Akkor mit zaklat, mikor ugy se eszik semmit. Lesz jó leves, meg libapecsenye. Betegnek éppen jó.

Ezzel sarkon fordult és bevágta maga után az ajtót.

- Beszélj vele! - mormogá az öreg, - csak a doktor itt volna már. Bábinak igaza van. Most már magam is hiszem: nagyon beteg vagyok.

Megmondta neki a zoltánvármegyei főorvos két hónap előtt, hogy ha nem vigyáz magára, nem éri meg a telet. Sáska Márton kinevette. Sohse gyógyitotta őt senki. Meglőtték, megvágták, ló ledobta, szekér keresztülment rajta: szépen egészséges lett magától. Sok hires dolgot végigcsinált tizenhat éves kora óta, nem ártott meg neki semmi. A tavaszszal egyszer megcsapta a hideg szél, azóta sárgul, fonnyad, nehezen jár, most már nem is eszik, meg nem is pipázik. A ménkü tudja, hová vezet ez. A felső-pataki tornácos kuria szomoru tanya lett. Pedig elég hangos, mulatós hely volt. Nem hiába kapta az öreg az Uri-Betyár Jóska nevet. A vármegyebeli vad cimboráival sokszor majd kirugta a felső-pataki ház oldalát.

Az idén aztán megrokkant és már sehol se lehetett látni. Csak kínlódott, de röstelte bevallani, hogy beteg. Mintha ezzel az elveiből kellett volna neki engednie. Borbála kuruzsolgatta, a hogy tudta. Hájjal kente a lábait, kamilla-teát itatott vele, megszivatta a talpát mustárral, de bizony ez mind nem használt semmit és az öreg előtt néha csak ugy kékült-zöldült a világ. Sokszor elszédült, egyszer el is álélt... ma pedig, hogy a lábai is dagadni kezdtek, megadta magát és Zoltánvárra küldött az orvosért. Azt várta olyan nagyon.

- Hej, Borbála! - kiáltott megint nem sokára.

- Mi baj?

- Ott van-e a Treszka a konyhában?

Egy kis tizenhárom-tizennégy éves leányka perdült ki a tornácra, oly hirtelenséggel, mintha onnan belülről lóditották volna.

- Kezit csókolom, mit tetszik parancsolni? - kérdé vékony, nyafogó hangon.

- Eredj, szaladj a tanitó urhoz. Tisztelem, jőjjön föl ebédre.

- Ilyenkor még vendéget is hivunk? - mormogott Borbála.

Treszka alig ért ki a kapun, már jött visszafelé Petrás Benjámin tanító urral. Ugy látszik, a tanító ur bölcs férfiu volt, a ki a falunak mindig azon a pontján állt, a hol legkönnyebben érhetik ebédre szóló meghivások. Látszott is rajta, nagyon rászorult arra, hogy ebédre meghivják. Példátlanul kiéhezett alak volt. Sovány, beesett arcu, sovár tekintetü; szája nagy, fogai hatalmasak. Mikor jött Márton ur felé, állkapcsát már előre mozgatta, hogy igy ebédig bizonyos erősebb lendületbe jöjjön.

- Dögrováson vagyok, tanító ur, - ezzel fogadta őt a házigazda.

- Dehogy, nagyságos ur, nem hal meg olyan könnyen az ember.

- Nem hal meg könnyen, de egyszer mégis csak meghal.

- Dehogy, nagyságos ur, - felelt vigasztalólag a tanító.

- Ne beszéljen bolondokat, hát mit jelentene mást, mikor szédülök, ájuldozok, meg a lábam is dagad.

- Szakasztott igy volt a szegény apám is halála előtt, - szólt a tanító elmélázva.

- Süsse meg az apját, - mordult rá Márton ur, - nem tud okosabb dologról beszélni?

Petrás megrettent. Végignézett az égen és szólt:

- Ránk férne egy kis eső.

- Borbála! - üvöltött Márton ur, - tálalj!

Petrás ur állkapcsa ekkorra már erőteljesen mozgott. A konyhából édes zene, a sülő liba sistergése hallatszott ki, - éppen most öntötte nyakon Borbála egypár kanál zsirral.

- Tessék ebédelni jönni, - szólt ki Treszka.

Márton ur betámolygott az ebédlőbe. Petrás előre nyujtott nyakkal utána. A leves már a tányérban párolgott. Petrás csodálatos gyorsasággal bekanalazta, Márton ur azonban hozzá se nyult.

- A levest nagyon szeretem, - szólt Petrás, miután az utolsó kanál tartalmát a feneketlen mélységbe küldötte.

- Vegyen még.

Petrás telemerte a tányérát, nagy karaj kenyeret szelt, beleapritotta, s változatlan mohósággal bekebelezte. Aztán még egy karaj kenyeret szelt, megsózta, megpaprikázta, s óriási falatokban nyelni kezdte. Az efféle puha szubstanciát ő meg se rágta. Azzal csak időt veszteget az ember, s az élet oly rövid.

Mire Borbála asszony bejött a libával, Petrás ur már a harmadik karaj kenyeret szelte. Ezt azonban letette maga mellé, s várakozó álláspontra helyezkedett.

- Az én levesemet tedd a melegre, - szólt Márton ur Borbálának, - majd később eszem.

A tanító ur arca elborult: azt hitte, a liba is halasztást fog szenvedni.

- A tanító ur csak folytassa.

Borbála mérgesen letette a libát.

- A libát nagyon szeretem, - szólt a tanító csillogó szemekkel, s két hatalmas darabot kiemelt. Most már a fogai is elkezdtek csattogni; koronként tenyérnyi nagyságu kenyérdarabokat mártott a zsirba, s utána ujult erővel folytatta a pecsenyézést. Igy ehettek partrajutáskor az „Almanzor” spanyol vitorlás hajótöröttjei, kik tiz napig étlen-szomjan hányódtak a tengeren.

Sáska irigy tekintettel nézte a mutatványt mindaddig, mig Pista, Jóska be nem robogtak a dombról azzal a hirrel, hogy itt a doktor.

- Csak egyék tanitó ur, - és e szavakkal a doktort a másik szobába vezette.

- No, bátyám, mit mondtam? - szólt az orvos.

- Igazad volt, öcsém, de hát nehéz azt elhinni, a mi az embernek rosszul esik. Most mutasd meg, hogy mit tudsz. Ehol ni, már a lábaim is dagadnak.

Az orvos, a ki fiatal ember volt, ezt hallva, nagy fejcsóválások közt fogott Marci bácsi részletes megvizsgálásához. A vén kuruc, mint a megijedt ember, mindennek alávetette magát, s aggodalmasan leste az orvos arcát.

- Baj, baj, sokáig tart a gyógyulás, de ha szót fogad, kimászhatik belőle.

- Szót fogadok, csak parancsolj.

- Először is tüstént ágyba fekszik.

- Már fekszem, - és ledobta a kabátját.

- Aztán itt hoztam háromféle orvosságot. Kettővel keni magát, egyet meg bevesz.

- Kenem, veszem, - szólt Marci bácsi, s már csizmáját huzta lefelé.

- Ha jobban lesz, bejön a városba, (mert most nem ülhet kocsira), ujra megvizsgálom, s akkor tüstént megy föl Budapestre. Ott marad egypár hónapig.

- A meddig parancsolod, - szólt az öreg a paplan alól.

Még a diétára nézve tett a doktor rendelkezést, aztán igy szólt:

- Most pedig kérek egy kis ebédet.

- Eredj az ebédlőbe, jut elég neked is, én nem ettem egy falatot se.

A doktor az ebédlőbe ment, s leült a tanitóval szemben. Borbála behozott neki egy tányér levest. A mint letette, szemei az üres pecsenyés tálra meredtek.

- Hová tette, tanitó ur, a libát? - szólt szigoruan.

- Hová tettem? - kérdé Petrás ur indignálódva. - Nem szoktam én semmit eltenni. Megettem.

És ezzel nyugodtan rohamot intézett az utolsó falat libacombja ellen. A doktor ámulattal nézett a sovány emberre, majd az előtte levő csontgarmadára.

Borbála asszony ezalatt egy fél rud szalámit tett a doktor elé, a ki e közben megnézte az óráját és igy kiáltott:

- Hisz még csak most van dél! Akkor se baj! Egy órára még a báróhoz érek és ott pompásan megebédelhetek.

Ezzel fölkelt, elbucsuzott Marci bácsitól és elrobogott. Petrás irigykedve nézett utána: erre az emberre még egy pompás ebéd vár. Borbála is bement a gazdájához, a ki részletesen elmondta neki, hogy mi baja, aztán beoktatta, hogyan kell őt a különböző orvosságokkal kezelni, mit szabad ennie és egyáltalán mi módon kell élnie.

IV.
A CSUDASZER.

- Persze, én hiába beszéltem örökké a nagyságos urnak. Én, a ki egész életemet a nagyságos ur szolgálatában töltöttem, ösmerem minden porcikáját, minden leheletét.

- Fogd be a szádat, Bábi, - nyögte Márton ur.

- Most pedig, egy idegen embernek egy szavára ágyba dül, oda van, elhisz mindent.

- Ne boszants, Bábi!

- Pedig a betegségnél az a fő, hogy az ágynak minél tovább ellentálljon az ember. Mert ha egyszer lefeküdt, többet az ágy nem ereszti. Nem tud többet megszabadulni tőle. Vége van.

- Igazad van, Bábi!

Ezzel Márton ur kimászott az ágyból, felöltözködött és kiment a folyosóra. Ez az ágyhistória, melynek Tóth Borbála hangot adott, neki is erős babonája volt.

Alig kezdett ott sütkérezni, a délutáni nap fényében, egy lovaslegény fordult be az udvarra és járult a tornác elé.

Táviratot hozott Budapestről. A táviratban csak ennyi volt:

> *A képviselőházat váratlanul feloszlatták. A választások szeptember huszonhatodikán kezdődnek. A ti kerületetekben a főispán fia fog föllépni.*
>
> *Kormos.*

A következő percben Marci bácsi föl s alá járt a folyosón. Lépései egyre ruganyosabbak lettek.

- Jóska! - kiáltott erős, átható hangon, - nyergeld föl a Csinost.

Borbála összecsapta a kezét.

- Mit akar csinálni, nagyságos ur? Akkor már inkább jobban tenné, ha lefeküdnék az ágyba.

- Fogd be a szádat, Bábi!... A főispán fia, az a monoklis firtli? Ezért akartatok engem eltenni láb alól?

- Csak nem akar lóra ülni? - kérdé Borbála elképedve.

- Ebből a kerületből ugyan nem esztek... Bábi, hamar, adj valamit enni.

- Ott van a szalámi az asztalon.

Abból, hogy Bábi azt mondta: *Ott van a szalámi az asztalon*, kitünik, hogy igen kevéssé ismerte Petrás Benjámin tanitó urat. A szalámi nem volt ott, kihült hamvait egy madzag képviselte, melylyel a vége be volt kötve. Petrás ur nyugodt, angyali mosolylyal tekintett hol a belépőkre, hol a madzagra és szóla:

- Nagyon szeretem a szalámit.

- Ember, - szólt Márton ur elképedve, - maga azóta mindig evett?

- Mindig, - felelt némi büszkeséggel Petrás ur.

- No, adj' isten egészségére, - szólt Márton ur; ezzel bement a hálószobájába s pár perc mulva a kenőcsök és a folyékony orvosságok repültek ki az ablakon.

(Megemlitem, hogy Borbála a kihajigált orvosszereket gondosan összeszedte és a legkülönbözőbb betegségeket hosszu időn át nagy sikerrel gyógyitotta a faluban.)

Márton urat pedig ezután föltolták a lóra és az öreg Zoltánvárára vágtatott.

V.
A „SARKCSILLAG” ÖZVEGYÉNEK A LAKÓJA.

Ne tessék nagyon exotikus dolgokra gondolni: a „Sarkcsillag” egy külvárosi kávéház volt, melyben a kis kávét nyolc krajcárért, a nagy kávét tiz krajcárért mérték. Tizenkét krajcárért már kuglóf is járt hozzá. Tizennégy krajcárért már a kanalat is elvihette a vendég.

A kávéház eredetileg a *Csillaghoz* volt cimezve, de mivel sarkon állt, elnevezték *Sarkcsillagnak.*

Egy napon Fimpl Mária, a tulajdonosnak, Fimpl Jánosnak a felesége, egyedül ült a kávéházban, mikor belép egy szőke fiatalember, megiszik egy kapucinert, odalép Fimplnéhez és igy szól:

- Asszonyom, megengedi, hogy mint vendég egy nézetemnek kifejezést adjak?

- Óh, kérem, csak tessék.

- Az ön kávéjának egy nagy előnye és egy nagy hibája van.

- Mi az?

- Az előnye az, hogy nincs benne cikória.

- És a hibája?

- A hibája az, hogy nincs benne kávé.

Ezzel a szőke fiatalember fizetett és eltávozott, mielőtt Fimplné a boszuságokozta részleges gutaütésből magához tért volna.

Tényleg ez a nagy probléma bántotta a *Sarkcsillag* összes vendégeit. Mit használnak Fimplék a kávéjukhoz? Gubicsot? Ehhez a kávé nem volt elég tintaizü. Pörkölt Kenyérhajat? Akkor a kávéjuk jobb lett volna.

Ha a század legjelesebb kémikusai a kávéház törzsvendégei közé tartoztak volna, talán némi fény derült volna e homályos kérdésre. De a század legjelesebb kémikusai nem tartoztak a *Sarkcsillag* törzsvendégei közé, sőt a hetilapok leggyakorlottabb rébuszfejtői se, - pedig az emberiségnek csak ez a két osztálya törhette volna fejét a siker némi reményével a nagy probléma fölött.

A szőke fiatalember, a ki a problémát igy fölállitotta, ettől kezdve gyakrabban járt a kávéházba és mindig nehéz gondolatok közt szürcsölte a rejtélyes folyadékot. De a megoldáshoz nem közeledett.

Egy napon a kapuciner mellé tett kanálra, melynek anyaga középhelyet foglalt el az arany és a pakfon közt, egy kis gyászcsokrot talált kötve.

- Mit jelentsen ez? - kérdé Jakabot.

- Fimpl ur meghalt.

Ez a halál nem változtatott meg semmit a kávéházban, sem a kávéban. Csak Fimplné öltözködött feketébe.

- Eladtam a kávéházat kétezer forintért, - jelentette egyszer Fimplné a szőke fiatalembernek.

- És mihez kezd?

- Kétszobás lakást bérlek és az egyik szobát kiadom. Tetszik?

- Tetszik.

Igy került Tukoray Kázmér, a hogy a szőke ifjut hivták, Fimpl János özvegyének udvari szobájába, mint szobaur.

A szoba a második emeleten feküdt. Sötétségét ellensulyozta az, hogy külön bejárása volt a lépcsőházból. Azt azonban, hogy Tukoray adós maradt a házbérrel, nem ellensulyozta semmi.

Tukoray Kázmér szeretetreméltó, bőbeszédü fiatalember volt, a ki pár év előtt, mint jogász, egy napilapnál korrektoroskodott. Egy nyári estén, mikor a szerkesztőségi tagok nagy része szabadságon volt, valami kültelki faraktár kigyulladt. Más ember hiján Tukorayt küldték ki riportra, a ki oly szenzációsan felelt meg föladatának, hogy másnap tele voltak a lapok cáfoló nyilatkozatokkal. Nyilatkozott a katonaság, a rendőrség, a tüzoltóság, a városi hatóság, a környék lakossága és a faraktár tulajdonosa.

A szerkesztő azonnal lehivatta a korrektort.

- Barátom, magának aranyos keze van. Csupa élet, a hová nyul. Nagyszerüen fölpiszkálta a közvéleményt.

- Óh, kérem...

- Úgy veszem észre, hogy tudósitásából egy szó sem igaz, és maga ezt valami nagy amerikai tüzből plagizálta.

- Biztositom a szerkesztő urat...

- Ne biztositson semmiről. Nagyon mellékes előttem, hogy igaz-e, a mit irt... a fő a lárma... önt ezennel beveszem a redakcióba.

- Óh, kérem...

- Elfogadja?

- Hogyne.

- Eleinte kevesebb fizetése lesz, mint a korrekturában, de ne csüggedjen. Egy jó ujságiróból minden lehet.

Igy került be Tukoray Kázmér a szerkesztőségbe.

A lap meglehetősen lármás kis ujság volt, a nélkül, hogy bárminő irányban elvei lettek volna. Népies zamatu vezércikkeket irt s e mellett ugynevezett csevegéseket közölt a kisebb szinházak kóristánéinak harisnyakötőiről. Szidta az arisztokráciát és a papi birtokok fölosztását sürgette. Mindenki azt irta a lapba, a mi neki tetszett, s ha egypár csipős mondatot ki tudott csiholni, akár a kormány, akár a gáztársulat ellen, másnap ő volt a szerkesztőség istene, a társaság hőse.

Mert jószivü, nem irigy, szegény, de nagyravágyó fiuk voltak ők valamennyien. A szerkesztőjük maga sem volt több huszonöt évesnél, per tu valamennyivel s épp oly templom egere, mint a többi. Az egyik most tette csak le az érettségit, s kereskedelmi pályára szánták a szülei, de a sors belehajtotta a cigányok közé, s ma már főbe lőné magát, ha föl kellene hagynia a hirlapirással. A legnagyobb részük jogász volt, s mielőtt bármit tanult volna is, megszokta itélni elevenek és holtak fölött.

Tukoray hamar megszokta a tanulatlan, de jókedvü és gondtalan kompániát, mely semmit a világon nem vett komolyan. Két év alatt már vezérszerepet játszott a szerkesztőségben. Irt rendesen cicerót, nemzeti szinházi kritikát, előkelő banketteken ő képviselte a lapot, bejárt az országgyülésre, s fejet irt a tudósitás elé.

Ő volt az egyetlen, a kivel Savó Mátyás ur nem mert kikezdeni. Pedig Savó ur, a ki két joghallgatóval az ujdonságokat és a fővárosi ügyeket csinálta, s azon felül segédszerkesztő volt, régi, viharos multu, rettegett nyelvü, cinikus, félelmes gazember volt, a ki kegyetlenül lekritizálta mindennap az embereket. Csak az egyéniség imponált neki, és Tukorayban, - mondá ő, - van egyéniség. Pénzügyi műveleteiket is együtt szokták végezni. Savó kigondolta, hogyan lehetne pénzt szerezni, Tukoray pedig végrehajtotta a tervet, s a kigondolásban is, meg a végrehajtásban is volt bizonyos egyéniség. Savó mindig uj meg uj forrásokat tudott kitalálni, s aztán megindult a hadjárat a forrás kimeritésére. Megjegyzem, hogy a tisztesség határait soha se lépték át.

Mikor Tukoray a *Sarkcsillag* özvegyéhez költözködött, Savó Mátyás azonnal belevonta a pénzügyi műveletekbe az özvegyet. Csakhogy az özvegynek nagyon sok magához való esze volt, s az első kisérletnél házasságot emlegetett, a mitől Savó ugy félt, mint a tüztől, - tehát megretirált. Házasság által pénzhez jutni; ezt a módot különben is megvetette, mert se uj, se szellemes nem volt. Ettől kezdve az özvegygyel nagyon szeretetre méltók voltak ugyan, szivesen ebédeltek és vacsoráltak nála; Savó ur ilyenkor tüzzel játszott a harmonikán, de mindezt csak azért tették, hogy ő nagysága a hátralékos házbér követelésében ne legyen nagyon türelmetlen: különben pedig anyagi viszonyaik pillanatnyi rendezése céljából sohase fordultak hozzá.

Szeptember tizenhatodikán este óriási volt a szegénység a szerkesztőségben. Az egész szerkesztőség összes készpénze egy forint husz krajcárra rugott és Savó a rendesnél gyakrabban használta ezt a kedvenc mondását: IV. Béla óta ily nyomor hazánkban nem volt. Tukorayt, a kinek egymagának negyven krajcár (a vagyon egyharmad része) csörgött a zsebében, Krőzusnak tekintették. Savónak egy vasa se volt. Tukoray egy kicsit tanácskozott Savóval, aztán hozatott két feketét és két virzsiniát. Mert a gyomor, csekély intelligenciával lévén fölruházva, könnyen bolonddá tehető: a feketét rendesen csak vacsora után kapván, azt hiszi, hogy most is előbb megvacsorált. S ha netán ingadoznék ezen nézetében, a rá következő virzsinia, melyet csak bőséges vacsorák után szoktak barátaink élvezni, teljesen félrevezeti őt.

Mire az éjjeli munkát elvégezték, a bolonddá tett gyomor észrevette a tréfát s a legerőteljesebben kezdte követelni a vacsoráját. A fiuk elszéledtek már, csak a riporter aludt az asztalon, feje alatt a vidéki lapok halmazával és Tukoray nézegette a külföldi lapokat. Savó körutra indult a szerkesztőségben, mint az éhes farkas, szimatolva valami értéktárgy után. A szerkesztő szobájában megállapodott. Orrcimpái reszkettek. Valamit érzett. Egyszerre rávetette magát az iróasztalra s a fiókokat kezdte kihuzogatni. Könnyü munka volt: egy se járt zárra. A kutató elsápad, belebuvik a legalsó fiókba és előhuz - egy frakkot.

Savó elérzékenyült. A gondviselést látta e leletben megnyilatkozni.

Remegő hangon igy szólt Tukorayhoz:

- Pajtás, nincs jogunk az Uristen létezésében kételkedni. Meg vagyunk mentve.

- Mi ez?

- A szerkesztő frakkja. Frakk szeptemberben! Botrányos vagyonosság. A gazember eltitkolta, hogy van, és hagyott nyomorogni bennünket. Előre!

Egy percig haboztak, hogy a riportert fölkeltsék-e. De Savó igy szólt:

- Ne bántsuk! Oly jóizüen alszik és tudod, hogy az éjfél utáni alvás a legegészségesebb. Gyerünk a *Pici piros almá*-ba.

A *Pici piros alma* azért volt jó hely, mert debreceni kolbászt is tartott, azonkivül fröcscsöt, s ingyen cigarettát a vendégeknek. A kártyaszobában megkötötték a vásárt a fizetőpincérrel, a ki három forintot adott a frakkért.

A három forintból pompásan megvacsoráltak, töménytelen cigarettát elszivtak, megteáztak, két-két szivart magukhoz vettek és haza mentek. Összesen csak tiz krajcárjuk (vagyis egy kapunyitásra való) maradván, Savó elhatározta, hogy Tukoray divánján hál.

Mig a szivarban tartott, beszélgettek, aztán Tukoray lefeküdt. Savó még egy darabig járkált föl s alá az óriási füstben, morgolódott, fütyörészett, dudorászott. Aztán odaállt Tukoray fölé és elmondta Antonius beszédét Caesar holtteste fölött. Végre akárhogy gyülölte is a lefekvést, végigterült a diványon, s nyomban elaludt.

VI.
A KÜLDÖTTSÉG.

A nagy, háromemeletes házban jóformán mindenki aludt és senki se készült még fölkelni.

A főváros ébredésének első momentuma azonban már megkezdődött: Paczák, a viceházmester fölkelt, hogy a ház előtt a gyalogutat felöntözze és felsöpörje.

Ő volt egyuttal az, a ki a házfelügyelő ur helyett éjjel a lakókat beeresztette, kapván minden kapupénzből két krajcárt és szabad, de nyirkos lakást a pincegádorban.

Paczák meg volt elégedve a sorsával, de föntartotta magának a jogot, hogy az emberiséget a maga fölfogása szerint osztályozza. És ez osztályozásban azok kerültek az első helyre, a kik későn jártak haza és Paczák jövedelmét gyarapitották.

Ő tehát a házban legnagyobb urnak tartotta és legjobban kedvelte Tukoray Kázmért.

Paczák fogta a seprőt, s hatalmasat ásitva, kinyitotta a kaput. A kapu lépcsőjén három tarisznyás parasztember üldögélt, a kik illedelmesen köszöntek Paczáknak.

- Az ur itt lakik a házban? - kérdezte a legidősebbik.

- Persze, hogy it lakok. Latya, hogy inen gyüvöm ki.

- Talán az uré ez a ház?

Paczák tekintélyes képet vágott.

- Mibül gondolja?

- Mert látom, hogy kulcsa van hozzá, és a tisztaságot eszközli.

- Igen. Mer haziur jó barátom, szivesigbül felvaltva felügyelünk.

- Nagyon örvendek, akkor az ur megmondhatja, hogy jó helyen járunk-e?

- Megmondhatok.

- A nagyságos Mukoray urat keressük.

- Talán Tukoray akarja mondani?

- A' bizony meglehet.

- Harmadig emelet ötvennegyedik ajtó. Garadics balra.

- Köszönjük alássan.

Mukoray ur, volt képviselő is ott lakott a házban; oda is utasithatta volna az embereket Paczák; de emlitettük már, hogy neki az első ember Tukoray volt és Mukoray meg előtte való nap el is utazott a fővárosból.

A három bácsi megindult befelé.

- Hat kapupiz? - kérdé Paczák.

- Miféle kapupénz?

- Regel hat oraig nem lehet pesti hazba ingyir bemeni. Ez a szabal.

A parasztok meghökkenve néztek össze.

- Aztán mennyi légyen az? - kérdé a szóvivő.

- Csag tiz krajcar.

- Szurja le kend, sógor.

Paczák nem lévén jártas a magyar nyelv szólásaiban, egy lépést tett hátra és a seprőt maga elé tartotta védelmül.

Látván azonban, hogy a parasztok egészen jámborul keresgélik a hatost, lebocsátotta a seprőt és barátságosan mosolygott.

- Mi jaratban vanak különben? - kérdé nyájasan, mikor a pénzt már megkapta.

- Küldöttség ügyében.

És ezzel fölmentek a harmadik emeletre.

Egy darabig lepipáltak a magasságból és bámulták a nagy bolond házat. Azután tanácskozni kezdtek, hogy felköltsék-e a nagyságos urat. Talán még most is ott tanácskoznának, ha Fimplné igen rövid és igen kemény kanapéja rossz álmokat nem hozott volna Savó Mátyásra. Savó Mátyás, a kinek legkedvesebb foglalkozása történeti tragédiák komponálása volt, nyugtalanul hánykolódott fekvő helyén. Tragédiáinak alakjai körülötte állottak és számon kérték, hogy miért hagyja őket megiratlanul? Görbe és egyenes kardokat, dárdákat, tőröket és buzogányokat ráztak körülötte. Azután az alakok elkezdtek homályosodni és átalakultak egy középfaju társadalmi dráma hőseivé. Polgári ruhában léptek föl és a butorokat lefoglalták. E kínos jelenetre Savó fölébredt és hirtelen felült ágyában, szemeit a folyosóra nyiló ablakra meresztve, mely előtt három alakot pillantott meg: eltartott pár pillanatig, a mig annyira kijózanodott, hogy az alakok valódi, vagyis paraszt jellegét fölismerte. Rémülete elmult, kiváncsisága fölébredt. Kinyitotta az ablakot.

- Kit várnak?

- A nagyságos Mukoray, vagy Tukoray urat.

Savó villámgyorsan végiggondolta a multakat, hogy számos hitelműveleteik egyikében nem szerepelnek-e a népnek romlatlan gyermekei, a kik most pénzüket jöttek követelni? De e kérdésre nyugodtan felelhette, hogy nem. Tehát még nyugodtabban azt felelhette, hogy Tukoray itt lakik.

- Beszélni akarunk vele.

- Micsoda ügyben?

- Képviselőválasztási dologban.

Savónak egyszerre minden álom kiröppent a szeméből. Miféle égből pottyant angyalok ezek?

- Kerüljenek beljebb.

Ezzel becsukta az ablakot, villámgyorsan fölrázta Tukorayt, s a fülébe sugta:

- Szedd össze az eszedet, öreg. Három paraszt van itt, a kik Mukoray helyett Tukorayhoz tévedtek. Küldöttség egy kerületből. Ez az Isten ujja. Eszeden légy, ügyesen viseld magadat. Ime a véletlen nyujtotta alkalom: üstökön kell ragadni. Siess!

Tukoray a mosdóhoz rohant és egy korsó vizet öntött a fejére. Pár perc alatt rendbe hozta magát. Ekkor Savó, a ki a könnyü ágytakarót burnuszszerüleg öltötte magára, bevezette a parasztokat, s be is mutatta őket:

- Szitás Gergely, Szabó Gerzson és Kocsis Sándor. No, Szitás ur, adja elő itt a Tukoray nagyságos urnak, hogy mi járatban vannak?

- Nagyságos ur, a követválasztás ügyiben sziveskettünk feljönni, a Sáska Márton ur megbizásából. Mivelhogy kérem ássan, nálunk a főispán ur ő méltóságának a fia lépett föl, de mi mégis megmutatjuk, hogy az elvből nem engedünk. Hanem az urak ott nálunk nem mernek ellene vállalkozni, hát Sáska ur felküldött jelöltért, mert aszongya, hogy szégyen-gyalázat volna, ha a balpárt nem tüzné ki a zászlót. Ha csak akkora jelölt is, mint az öklöm, de ő hoz valakit Pestről, hogy a méltóságos urnak megmutassa, hogy nem ő parancsol a vármegyében. A mit mondtam, megmondtam.

Tukoray hátra igazitotta még kissé nedves haját és a melegségtől remegő hangon igy szólt:

- Kedves barátaim, tisztelt polgártársak. A nép bizalmának ezen megható nyilvánulása szivemet őszinte örömmel tölti el. Egész életemet a nép javának szenteltem és ezentul is annak fogom szentelni. Azért tehát magyaros őszinteséggel csak annyit mondok: a jelöltséget elfogadom, Isten éltesse a kerület derék polgárait, a nemzet szinejavát. Éljen a haza!

- Éljen, éljen! - kiáltott Savó és megrázták a küldöttségnek mind a hat kezét.

Savó ezalatt az előszoba egyik szekrényéről előkeritett egy üveg diópálinkát, mely azért örvendett eddig közmegvetésnek, mert romlott volt. A küldöttség vizes poharakból itta, s nagyon izlett neki.

Mig Tukoray a polgártársakkal koccintgatott, Savó a szokatlan látogatás miatt nyugtalankodó özvegyet csillapitotta le. Fimplnének a szeme-szája elállt, mikor megtudta, hogy a szobaurát fölkérték képviselőnek.

Ő eddig egész életében csak egy képviselőt ismert: egy műhabarcs-gyár képviselőjét. Még könnyek is ragyogtak a szeme szögletében és ez a két kis fényes csöpp egy szilárd elhatározást érlelt meg Savó fejében. A kivitelt azonban Tukorayra hagyta.

A cselédet szalonnáért, kenyérért küldték, a miközben a jámbor emberek falatoztak, ők a konyhában hadi tanácsot tartottak.

A két cimbora villogó szemekkel nézett egy darabig össze, lesve egymás gondolatát.

Minden gondolatukat egy pontra szögezték: hogyan lehetne pénzt szerezni?

A koncentrált gondolkozásnak ez az eredménye lett: Fimplné. Majdnem egyszerre mondták ki ezt a megváltó eszmét.

- Előre! - kiáltá lázasan Savó.

Fimplné özvegyi foglalkozást üzött: fekete harisnyát kötött. A fekete szin szétdúlt családi boldogságára emlékeztette őt, s elszomorodott. Aztán következtek néma tervezgetések: hogyan lehetne a családi tüzhelyet ujra megalapitani. S erre még jobban elszomorodott.

Ekkor lépett be hozzá a két fiatalember.

- Bocsásson meg asszonyom, hogy magányában háborgatjuk, - kezdte Tukoray, - de életbevágó dolgok elintézéséről van szó.

- Ugy van, asszonyom, Európa szemei mi ránk és önre vannak szegezve, - tette hozzá Savó.

- Ön valóságos emporiummá, gócponttá emelkedhetik, csak egy szavába kerül, - toldotta Tukoray, a ki, mint vezércikkiró, tudta, hogy a műszavak imponálnak a közönségnek.

- Mivel szolgálhatok az uraknak? - kérdezte az özvegy, a ki értelmetlenül és bizalmatlanul pislogott a két fiatalemberre.

- Ugy-e, tudja már, hogy kik ezek az emberek a mi szobánkban? - suttogott Tukoray lejebb szállitott hangon.

- Kik? - szólt az asszony ijedten.

- Küldöttség, mely éppen most szólitott föl arra, hogy a zoltánvári kerületben a jelöltséget elfogadjam.

- Országgyülési képviselőnek? - kiáltott az asszony.

- Persze.

- Szent Isten! akkor Tukoray urból nagyságos ur lesz.

- Az lesz, akármibe fogadok, hogy az lesz, - mormogott Savó, - ha nagysád is ugy akarja.

- Én?

- Ön.

- Hogyan?

Tukoray szivére tette a kezét és szónokolni kezdett:

- Nagysád azt tudja, hogy mi szegény emberek vagyunk. De tudja azt is, hogy én nagysádat soha meg nem pumpoltam. A lakást rendetlenül fizetem bár, de valamit mindig fizetek. Higyje el, hogy ez a tudat rám nézve kellemetlenebb, mint nagysádra nézve. Elsején szeretnék mindig a föld alá sülyedni, mikor az ön kedves arcán látom a gyöngéd szemrehányást, hogy megint nem fizetek! Nagysád, én ugy szeretem önt, mintha tulajdon testvérem volna...

(Fimplné a fekete harisnya mögé rejtette meghatottságát.)

- Előttem most uj pálya nyilik meg. Talán képviselő leszek, aztán közös külügyminiszter, vagy a regnikoláris deputáció előadója? Ki tudná azt megmondani? A lavina ha egyszer megindul, ki tudja, hol áll meg? De akárhol áll is meg, vagy ha nem áll is meg... én mindig megmaradok lakónak ebben a kedves szobában, hol mint szegény ujságiró életem legboldogabb óráit töltöttem. Esküszöm.

Fimplné zokogva borult Tukoray nyakába, s ez homlokon csókolta (körülbelül oly diszkrétül, a hogy a Múzsa szokta a költőket) a kipirult özvegyet, a ki erre szinpadiasan el akart rohanni. Savó azonban, jól tudván, hogy addig kell ütni az özvegyet, a mig meleg, eléje állt és igy szólt:

- Megálljon nagysád, még nem végeztünk.

Tukoray minden erejét összeszedte: most jön az óriási ugrás. Remegő baritonhangon igy szólt:

- Kihez forduljon az ember, ha nem a háziasszonyához? Első gondolatunk ön volt, első lépésünk: ide vezetett. Ön fog nekünk szárnyakat adni...

Savó odasugott:

- Ne beszélj már annyit virágnyelven. Térj a dologra.

- Szóval, szeretve tisztelt nagysád, mi pénzt akarunk öntől kölcsön fölvenni. Egy bizonyos tetszés szerinti summát, vagyis összeget.

Az özvegy letette a fekete harisnyát, elővette a kék zsebkendőjét, letörölte a könnyeit, orrával hatalmasat trombitált, hátrasimitotta a haját, s hidegen nézett ifjainkra. Csodálatos gyorsasággal kijózanodott.

- Ha jól értettem, pénzt akarnak kölcsön kérni?

- Azt, drága nagysád, - felelt Savó és kezet csókolt.

Az özvegy visszahuzta a kezét.

- De hisz nincs nekem pénzem.

- Óh nagysád, hát tönkre akar tenni? Az ön kezeibe tettem le egész jövőmet és most egyszerre megsemmisit? Azt érdemeltem bizalmamért?

Ezzel Tukoray elfordult és két tenyerébe temette arcát.

Az özvegy gyors pislogások közt nézett, hol az egyikre, hol a másikra. Arcáról vegyes érzelmek harca tükröződött le. Savó nézte, merőn nézte és szuggerálta őt, magában folyton ezt suttogva: „Adj ötszáz forintot, adj ötszáz forintot, adj ötszáz forintot!”

- Tukoray ur! - szólt az özvegy gyöngéden.

Tukoray, mintha a bánat sulya nem engedné gyorsan mozogni, lassan megfordult és szomoruan kérdé:

- Mit parancsol?

- Adok pénzt...

- Angyal! - kiáltott a két jóbarát.

- De egy föltétel alatt...

- Sok kamat? - kiáltott Savó, - óh kérem, csak tessék. Minden kivánságát jogosnak tekintjük.

- Kamat nélkül adom, de...

- De?...

- De kezemet és szivemet is vele adom.

A két jóbarát megdöbbenve nézett egymásra.

- Ez a szerencse, - hebegé Savó.

- Az asszony Tukoray felé terjesztette karjait, a ki ugy állt ott, mint egy sóbálvány. Savó látta, hogy a szituáció veszedelemben forog, mély sóhajjal előlépett és szóla:

- Nem veszi észre, nagysád, hogy Kázmér barátomat milyen kínos zavarba hozta? Nem veszi észre, hogy milyen fájdalmas csapást mért rám? Eh, nem bánom, akármi lesz is, itt az ideje, hogy eláruljam titkomat, melyet olyan régóta rejtegetek. Tudja meg, asszonyom, hogy én önt imádom. És most törje össze a szivemet, ha van rá bátorsága.

Az özvegy elképedve nézett Savóra, Tukoray ellenben, a ki azonnal megértette a dolgot, megölelte Savót és zokogta:

- Szegény barátom. Most már tud mindent, nagysád. Tegye őt boldoggá, mert a legjobb ember a világon. Ha én hozzám jönne, Mátyás örökre boldogtalan lenne s én ezt nem tudnám elviselni...

- Mátyás, Mátyás, - sikoltott az asszony és rohamot intézett Savó ellen, a ki csak ugy tudott a lábán megállni, hogy Tukoray nekivetette a hátát.

Ölelkezés. Kázmér áldólag terjesztette ki fölöttük kezeit.

A következő percben az özvegy nyugta mellett háromszáz forintot adott nekik.

VII.
ELŐKÉSZÜLETEK A HADJÁRATRA.

Kázmér és Mátyás ugy érezték magukat a háromszáz forinttal a zsebükben, mint egy hadvezér a megnyert csata után.

Rózsás szinben látták a jövőt. Gazdagoknak érezték magukat. Egyszerre mintha szárnyaik nőttek volna. Neki tudtak volna indulni az egész világ meghóditásának.

- Te eredj a szerkesztőségbe, tiz órakor pedig hozd a küldöttséget a pénzügyminisztériumba, - intézkedett Savó.

Tukoray nagyot bámult.

- Először is miért menjek a szerkesztőségbe?

- Keresd ki a régi lapokból az utolsó évek öt-hat legpaprikásabb ellenzéki beszédjét. Azt magunkkal visszük. Utközben majd a javát betanulod. És mondd meg a fiuknak, hogy bizonytalan időre elutazunk. Az ujdonsági rovatot Csongrádi vezesse, a segédszerkesztést csinálja a szerkesztő.

- Ezt értem, de miért menjünk a pénzügyminisztériumba?

- Azt is meg fogod érteni. Csak hozd oda a küldöttséget, a parasztokat hagyd a kapu előtt, te pedig gyere föl a Klemmovics Jóska szobájába.

- Ezt is értem, illetőleg meg fogom érteni. De mi lesz az özvegygyel?

- Ugyan kérlek, ne légy olyan gyerek. Egyelőre kimásztunk a csávából, majd jut megint valami az eszünkbe.

Ezzel elrobogott, Tukorayra hagyva, hogy mit csináljon a parasztokkal.

Tukoray nem sokáig törte a fejét fajta. A házzal szemben volt egy forgó panoráma, a hol éppen Páris városát mutogatták. Ott letett három forintot, a parasztokat beültette és meghagyta a panorámásnak, hogy addig ki ne ereszsze az embereit, a mig ő vissza nem jön.

Egy óra mulva visszatért, hóna alatt a tűzokádó beszédek gondos gyüjteményével. Szabó Gerzsont és társait alig tudta elcsalni a panorámából. Még a bodegában beléjük diktált egy üveg spanyol bort és azzal vonultak a pénzügyminisztérium elé. A kapu előtt megálltak, Tukoray figyelmeztette választóit az aranyos föliratra, mely az épület karakterét jelzé, s arra, hogy ebből a házból árad minden rossz az országra. Itt vetik ki az adót. S ünnepélyesen megigérte, hogy ha az ő pártja többségre jut, első dolga lesz ezt az épületet lerombolni. A mit Szitás, Szabó és társa élénk helyesléssel fogadtak.

- Most pedig maradjanak itt kigyelmetek, fontos dolgom van odafent.

Pár perc mulva ragyogó arccal és Savó Mátyással tért vissza. A hóna alatt egy nagy nemzeti szinü könyvet cipelt.

- Előre, barátaim! Jőjjenek a kávéházba. Most már nyugodtan le merek menni önök közé, mert a mit igérek, azt meg is tarthatom. Majd mindjárt mutatok én önöknek valamit. Ilyet nem látott még Európa!

Ez volt a kedvenc kifejezése, de oly sokszor használta, hogy kénytelenek vagyunk azt hinni, hogy Európa tulajdonképp még semmit se látott.

Egy teljesen néptelen kávéházba léptek, s ott az ámuló nép elé letette a könyvet, melynek ez a cime volt: „*Adóleengedések könyve.* I. kötet.”

- Lássák, barátaim? A főminiszter tudja, hogy én a népnek csak a javát akarom, nekem ide merte adni ezt a nevezetes könyvet.

- Aztán mirül nevezetes? - kérdé Kocsis, a ki föltette a vastag, csontkeretes okuláréját, a mivel nem látott semmit, de okosabbnak érezte magát.

- Hát nem látja, sógor? - feddé Szabó, - a kinek leengednek az adójából, annak ide beirják a nevét.

- Bölcsen van, Szabó bácsi, - felelé Tukoray, - maguk ezentul annyi adót fizetnek, a mennyit akarnak. Ezt én ide bejegyzem és aztán visszahozzuk ide a minisztériumba, hogy a miniszter tudja, mihez tartsa magát.

Leirhatatlan, hogy a három jó ember arca mennyire földerült.

- Áldja meg az Isten a nagyságos urat. Az Isten is nekünk való követnek teremtette. Tán kezdjük is meg mindjárt a leszállitást.

- Megtehetjük. Pincér! tintát, tollat. No, sorba.

- Deli-Kocsis Sándor, eddig fizettem harminckét forintot, most pedig...

- Mennyit akar?

- Bajos azt megmondani. Nem akarok én semennyit se.

- Valamit muszáj.

- Hát Isten neki, nyolc pengő elég lesz?

- Elég.

- Tessék bejegyezni. Meg mindjárt utána a komámat Sziporka Ambrust, meg a vőmet Ökrös Balázst, meg tán...

Savó türelmetlenül közbe szólt:

- Nem lehet, Kocsis bácsi, az illetőnek magának is ott kell lenni a bejegyzésnél, különben nem gilt.

Megelégedtek tehát azzal, hogy hármójuk nevét jegyezték be az első lapra. Szabó már csak hat forinttal szerepelt, Szitás pedig leszoritotta öt forint ötven krajcárra az évi adóját.

Ez a pokoli eszme Savó Mátyás koponyájában született. Ez a nagy, cinikus koponya gazdag volt pokoli eszmékben. Ezekből az eszmékből, melyek első pillanatra geniálisoknak lát-szottak, rendesen óriási botrányok keletkeztek. És Savó a botrányoknak még jobban örült, mint az eszméknek.

A déli vegyesvonat egyik harmadikosztályu kocsija szállitotta el két kalandorunkat a ködös, bizonytalan jövendő felé.

VIII.
A SÁTÁN MUNKÁJA.

Az eredeti vegyesvonatból később még eredetibb és még vegyesebb vonat lett. Az egész vonat több időt pocsékolt el az állomásokon, mint az állomások közt. Egyik helyen tiz vaggon szarvasmarhát, a másik helyen két vaggon disznót csatoltak hozzá. Ezek az állatok ugy látszik titkon összebeszéltek, mert vagy a disznók röfögtek és ilyenkor az ökrök hallgattak, vagy az ökrök bőgtek és ilyenkor a disznók hallgattak. Szóval fölváltva müködtek, s ennek köszönhető, hogy egyik fél sem fáradt bele, s az utasok sohase voltak állati hangok hiján. A mi vicinális vasutakon nem megvetendő szórakozás.

Egyszer a vonat olyan lassan ment, hogy Savó megkérdezte az okát.

- Hegynek megyünk, uram! - felelt a konduktor.

Később még ennél is lassabban ment.

Savó ujabb kérdésére ezt válaszolta a kalauz:

- Völgynek megyünk, uram! nem szabad nekiereszteni, mert nagyon elszalad.

Soha ilyen óvatos vasuti személyzetet!

Kázmér és Mátyás halálosan unták magukat. Szerencsére, marhák lévén a vonaton, sok légy is utazott velük. A legyeket is kombinációba vonva, játszottak tehát egy társasjátékot, mely leleményességüknek becsületére válik. Kitettek egy-egy hatost, a melyiknek a hatosára hamarább rászállt a légy, az besöpörte a kasszát. Eleinte érdekelte őket a dolog, de mikor a legyek folyton az orrukra szálltak a pénz helyett, abbahagyták a mulatságot. Ekkor elkezdték játszótársaikat fogdosni és megölni. Ezt is gyorsan megunták - és ekkor értek egy állomásra, a hol, nem az utasok, hanem az állatok kedvéért, egy órát vagy kettőt (ezt nem lehetett előre biztosan megtudni) állt a vonat, mert itatni kellett.

A parasztok nem szálltak ki, mert attól féltek, hogy lemaradnak. A parasztember egyáltalán nem igen szokott, mig haza nem ér, a vonatról leszállni, mert minden a szárazföldön töltött időt tiszta veszteségnek és a vasút számára oda ajándékozott pénznek tekint. Ő leüli, ha már megfizette.

Kázmér és Mátyás azonban leszálltak és a vasuti vendéglőbe ültek. Velük egy asztalhoz telepedett egy fiatal ember, a ki Savónak köszönt. Savó visszaemelte a kalapját, s aztán fixirozta az illetőt.

- Nem emlékszik rám? - kérdé a fiatal ember.

- Őszintén szólva, nem.

- Bárdy Tamás, miniszteri titkár vagyok.

- Hja igen, most már tudom. Hová megy?

- A kerületembe.

- Persze, most minden kaputos ember a kerületébe utazik.

- Talán ön is?

- Kivéve engem. De a barátom, Tukoray, odamegy. Én meg vele.

- Tukoray vagyok.

- Bárdy.

A régi ismeretség, mely egy párbaj-ügyből keletkezett, föl volt ujitva. Együtt ettek, borozgattak egy darabig. Aztán Tukoray fogta az elhozott szónoklatokat és lement az állomás végibe, a nyárfasor alá, készülni.

Ugy háromnegyed óra mulva sietve jön feléje Savó.

- Kérlek, mennyi pénz van nálad?

- Száztizenkét forint.

- Éppen jól számitottam. Add ide.

- Minek?

- Ne kérdezd, csak add ide. Becsületbeli ügy.

Tukoray odaadta és tanult tovább a nyárfák alatt. Ugy egy félóra mulva fölment a vendéglőbe. Savó maga volt és szomoruan nézett az előtte levő két üres üvegre.

- Bárdy elment?

- El. Ellenkező irányban utazik. Tiszteltet.

- Köszönöm.

- Köszönöd? Szép tőled. Én nem tenném.

- Miért?

- Elvitte az összes pénzünket.

Tukoray megtántorodott és sápadtan nézett a kollégájára.

- Mátyás, megbolondultál?

- Nem én.

- Mi történt, beszélj!

- Semmi különös. Nyilt ferblit, azaz elemelést játszottunk. Huszat dobunk, huszonegy huz. Huszonegyem ellen háromszora volt, háromszorom ellen bandája, bandám ellen kunsztja. Semmiféle kabala nem segitett.

- Ilyen pechet Európa nem látott! - kiáltott Tukoray.

- Európa? Tedd hozzá: az öt világrész és a kapcsolt részek. Mikor láttam a bajt, azt inditványoztam, hogy emeljük föl a tétet öt forintra. Elfogadta. Vesztettem, mesésen vesztettem. Közbe eladtam az uj órámat láncostól a pincérnek. Az is eluszott. Eladtam az uj gyürümet... ezt sajnálom legjobban, mert már kineveztem családi pecsétnyomó gyürünek és rávésettem a Savó-cimert... ezt is elvesztettem...

- Hallatlan!

- Iszonyu, vérlázitó, fölháboritó. A te pénzedet már az adósság törlesztésére forditottam és ez maradt belőle!

Kidobott az asztalra három koronát. Tukoray egy székre roskadt.

- Ennél az embernél volt legalább tizezer forint a választására. Meg kellett próbálnom. Ha egy kis szerencsével megy, nyerek tőle három-négyszáz forintot. Ezzel a pénzzel urak lettünk volna.

Tukoray fölugrott.

- Határoztam. Visszafordulok.

Erre már Savó is fölugrott.

- Vissza akarsz fordulni?

- Vissza.

- Hát római jellem vagy te?

- Ugyan hagyd el azokat a római jellemeket. Hát te tán római jellem vagy, a ki elemeled a pénzünket?

- Gyáva, hitvány nép! Az első akadálynál meghátrál... Nem, nem engedem!

Revolvert vett elő és Tukorayra szegezte.

- Ha ezennel becsületszavadra nem fogadod, hogy tovább jösz, lelőlek, mint egy kutyát.

Tukoray megrendült.

- Mátyás! Ha te képes vagy legjobb barátodra fegyvert fogni, benned az inspiráció dolgozik. Itt a kezem, megyek.

- Pincér! - kiáltott stentori hangon Savó.

Aztán az odasiető pincérhez lassubb hangon igy szólt:

- Vegye meg ezt a revolvert is.

A pincér szakértően mustrálta.

- Meg van-e töltve? - kérdé.

- Nincs, - felelt hidegen Savó.

- Akkor öt forint.

- Vigye. És most fizetünk.

A revolver ára ott maradt a nagymérvü fogyasztás fejében. Azután megcsinálták a mérleget. Tukoray tavaszi kabátjának a béléséből is még az aranjuezi szép napok idejéből előkerült két korona. Volt tehát összesen öt koronájuk. Savó valami olyasfélét mormogott, hogy harmadik Napoleonnak se volt több pénze, mikor Franciaország meghóditására indult, mégis császár lett belőle. A mit Tukoray bátorkodott szerény vigasztalásnak tekinteni.

Csengettek. A szarvasmarhák szomjusága el volt oltva, a vonat mehetett odább. Savó hóna alá vett egy tekintélyes papircsomagot, mely zsineggel volt összekötözve.

- Mi az? - kérdé Tukoray.

- A holmink. Valamibe csak bele kellett rakni.

- Hát miért vetted ki a kufferemből?

- A kufferedből? - kérdé Savó oly hangon, mintha az északi sarkról, vagy valami még messzebb levő fogalomról lenne szó.

- Igen, az angol vörösbőr kufferemből.

- Ja, igen... angol vörösbőr... eluszott, pajtás... eluszott...

És a végtelenül elterülő nagy sikság felé mutatott, mintha ott valahol a délibáb párájában usznék a kuffer visszavonhatatlanul.

- Azt is eladtad? - hüledezett Tukoray.

- Az volt az első áldozat.

- Inkább a ruháinkat adtad volna el, Őrült! Sohse lesz többet olyan kufferem.

- A ruháinkat? - mormogá Tukorayra meredve Savó, - igazad van. Szamár vagyok.

Tukoray beszállt az atyafiakhoz. Másodikat csengettek. Azután harmadikat, s erre a vonat nagyot rántott a szarvasmarhákon és képviselőjelölteken. E percben szállt föl Savó és arcán bizonyos büszke önelégültség látszott.

- Kívánságod teljesült, - mondá ünnepélyesen.

- Mit tettél?

- Nesze hat forint és ne kérdezősködjél.

- A ruhák?

- A revolverrel és kufferrel társas kirándulást rendeznek.

Elővett egy britanikát és egy skatulya gyujtót. Rágyujtott és mélabúsan szólt:

- Omnia nostra nobiscum portamus.

IX.
A KÖZÉLET KIVÁLÓ BAJNOKA.

Sáska Mártont három napig gázolták a megyei urak, élükön a főispánnal. Csúfolták fogatlan oroszlánnak, utolsó kurucnak, elnevezték vén bolondnak, s a zoltánvári „Szabadság" szerkesztője, Bánkay István, megyei levéltáros, hogy az intelligenciának imponáljon, Don Quixotenak nevezte el, a ki szélmalmok ellen indul harcba.

Márton ur ugyanis az egész vármegyében nem kapott jelöltet a főispán unokaöcscse ellen. A független embereket nagy dohányengedélyekkel kötözték le, a kisebbekre ráijesztettek, vagy igéreteket tettek nekik. Mire aztán Sáska Márton végigrobogott a vármegyén, zárt ajtókra és vállvonitásokra talált.

Ekkor elküldte a parasztokat Mukorayhoz, régi barátjához Budapestre, hogy vagy maga lépjen föl, vagy küldjön jelöltet.

- Lehet, hogy megbukunk, - mondá a kaszinó sarokasztala mellett, hol rendesen dühöngeni szokott, - de ugy megköltetem az egész főispáni familiát, hogy még az unokája is arrul kódul.

De e mellett nyugtalan volt, mert az utnak inditott atyafiakról semmi hir sem érkezett.

Végre betoppant a következő távirat:

> *Kerületük számára hivatalos jelöltünk közéletünk kiváló bajnoka, Tukoray Kázmér, a kit melegen ajánlunk elvtársaink figyelmébe, mint elveink és zászlónk törhetetlen harcosát. Megválasztása parlamentünknek és pártunknak egyaránt nagy nyereség volna, mert benne egy európai szinvonalu és képzettségü politikust, publicistát és szónokot kapnánk. Hazafias üdvözlettel, a végrehajtóbizottság.*

- Tukoray, Tukoray, - mormogott Márton ur - a fene hallott ilyen nevet. Különben majd meglátjuk.

Fejébe vágta a kalapját, fölállt, elkezdte döngetni az asztalt, ugy, hogy az egész kaszinó összefutott, és igy kiáltott:

- Mondjátok meg a főispánnak, hogy tiszteltetem, van már jelöltünk. Most már a szenttamási birtok is rámegy.

Ezzel fütyörészve távozott és bevágta maga után az ajtót.

- Ez az ember mindnyájunkat tul fog élni, - jegyzé meg a megyei alszámvevő keserü mosollyal, melynek háttere egy tiz éves gyomorhurut volt.

Fölösleges megjegyeznünk, hogy *A végrehajtó-bizottság* szerény cime alatt maga Tukoray rejlett, a ki egy második táviratban azt is tudtára adta Sáskának, hogy mikor fog Zoltánvárra érkezni.

Mikorra Márton ur megtudta, hogy *A végrehajtóbizottság* Tukorayt küldte le, akkorra ezt már a főispán is tudta.

A következő percben már ment a kérdés Budapestre, hogy ki az a Tukoray, milyen kaliberü és milyen vagyoni állapotu ember?

Még aznap megjött a felelet:

> *Véresszáju ifju ujságiró, de lehet vele beszélni. Ahhoz a párthoz tartozik, a melyik neki mandátumot ad. Az elvekre nem sokat ád. Pénze nincs.*

- A távirat kedvező is, meg nem is, - mondá este a főispán hiveinek, - kedvező, mert nincs pénze, kedvezőtlen, mert nincs elve. Az ilyen ember veszedelmes. Mindenre képes. Kámfor itt van már?

- Itt, - felelte Bokor, megyei aljegyző, a ki azért jutott be a legbizalmasabb emberek körébe, mert értett a gyorsirászathoz és feladata volt mindent bejegyezni, a mi az értekezleten fölmerült.

- Hol van?

- A kávéházban billiárdozik.

- Szaladjon, Bokor, mondja meg neki, hogy azonnal jőjjön hozzám.

Lehet, hogy Bokor aljegyző jól értett a gyorsirászathoz, de hogy a gyorsfutászathoz jobban értett, az bizonyos. Egy szempillantás alatt eltünt és a következő szempillantás alatt már megint ott volt.

- Mindjárt itt lesz, - jelentette alássan.

Abból, hogy a főispán Kámfor Miklós főszolgabiróért küldött, hivei azt következtették, hogy meg van ijedve. Kámfor volt tudniillik az a megyei tisztviselő, a ki semmitől se riadt vissza, s vakmerő elszántság párosult benne leleményes ravaszsággal. A kétségbeesett és kényes ügyeket mindig rábizták és ő mindig fényesen ki tudta magát vágni. Már maga az, hogy a hegyháti járás főszolgabirája volt, mutatja, hogy embernek kellett lenni a talpán.

A hegyháti járás lakói a honfoglalás óta odatelepedett zabolátlan szittyamagyarok voltak. Fekete subáikon és a házuk elején ősmagyar, ázsiai motivumokat lehetett fölfedezni. Az öreg emberek befonták a hajukat és fésüt tűztek bele. Vérüket tisztán megőrizték, mert csöndes, mély völgyeikben nem akadt rájuk se török, se tatár, s a ki netán rájuk akadt, az halál fia volt. Valami fanatikus hűséggel csüngtek a nemzeti függetlenség eszméjén, ezt átvitték az egyéni függetlenségre is s gyűlöltek minden hatóságot, mely őket kormányozta vagy kordában tartani igyekezett.

Végrehajtó, finánc, szolgabiró, csendőr, úti biztos, a ki egy kicsit magára vonta a figyelmüket, nem igen szokott ott természetes halállal kimulni. Kámfor Miklósnak két elődjét lőtték agyon, őt is megsörétezték már egypárszor, rajta azonban nem tudtak kifogni. Sőt merészségével és jovialitásával még meg is kedveltette magát. Megtette, hogy fegyvertelenül ment rakoncátlankodó legények közé és összepofozta a leggarázdábbakat. Mikor aztán balta fokával estek neki, odatartotta a mellét és biztatta őket:

- No, ide üss, hadd lássak már olyan magyar embert is, a ki a fegyvertelent fegyverrel támadja meg.

Erre aztán a támadók elszégyelték magukat s békét hagytak neki. Viszont aztán paraszt-lakodalmakon táncolt a menyecskékkel, s elborozgatott, politizálgatott az öregekkel. Apró bajokból, a törvényekkel való kisebb összeütközésekből gyakran kisegitette a parasztokat, de nagy bajokban nem kegyelmezett.

Igazán, őszintén megharagudni nem tudott rá a nép; hadi lábon álltak vele, de nem gyülölték, sőt tisztelettel adóztak neki.

Mikor a gerjeniek uj temetőt hasitottak ki, Kámfor nagynak találta. A községbeliek elmentek hozzá, hogy hiszen nem nagy az ezerkétszáz lakosnak.

- Hogy a ménkübe ne volna nagy, - felelt Kámfor, - hisz a gerjeni emberek mind Illaván halnak meg!

Ez rajtuk is maradt. S az egész hegyháti járás nevetett rajta.

Ezt az embert hivatta a főispán. De ezzel már négyszemközt beszélt. Senkise volt ott a benfentesek közül.

- Hogy állunk a hegyhátiakkal? - kérdé ő méltósága, miután egy vastag, drága szivart dugott Kámfor szájába.

- Onnan nem kapunk egyetlen szavazatot se, ez tiszta sor, - felelt nyugodtan Kámfor.

- Ment oda zászló?

- Ment. El is égették.

- Hát az öcsém körüljárjon a falvaitokban?

- Azt a világért se tegye. Hisz tán nem unta még meg az életét?

- Hát akkor mit gondolsz, mit tegyünk?

- Nagyon egyszerü, - szólt Kámfor s a hamut egy jegesmedve fejére verte, - Gerjent a trachoma miatt zár alá vetjük...

- Mit beszélsz? Trachoma Gerjenben? A tiszti főorvos nem tud róla semmit...

Kámfor csöndesen elmosolyodott.

- Azt elhiszem. A választás előtt három nappal a falut zár alá vetjük, a tiszti főorvos kimegy s minden embernek megvizsgálja a szemét. A választás után való nap aztán kijelentjük, hogy nincs trachoma.

A főispán nevetett.

- Mennyi katona kell ehhez a mulatsághoz?

- Egy század.

Kámfor csöndesen folytatta:

- Gerjenben a választás reggelén fölgyujtunk egy kazalt. Ezt már Blauval megbeszéltem s kifizettem neki. Már hordatja is ki a szalmát a gerjeni dombra. A nagy füstre a gerjeniek is, meg a szomszédos erdőtelkiek is hazafutnak.

- Derék fiu vagy, öcsém. Te keveset beszélsz, de sokat cselekszel.

- Igy szoktam, - felelt szerényen a főszolgabiró, - ez a két manőver elvesz az ellenzéktől vagy négyszáz választót.

- Elég. A többit lenyomjuk.

- Van még egy kis dohánycsempészetem is...

- Mi az?

- Már kutatják a finánccok Tyukodon, meg Buzsákban. Jó arra, hogy husz-huszonöt főkolompost egy hétre eltegyünk láb alól.

- Ha szükség lesz rá, nem bánom. A te járásodról tehát jót állsz?

- Jót. Egyéb dolgom nem lesz?

- Dehogy nem, csak most jön a neheze. Azonnal mégy a csendőrökkel Szaploncára és rád bizom ezt a Tukoray Kázmért...

- Ki az?

- Az ellenzék jelöltje. Valami obskurus kalandor lehet. Mindenképpen nehezitsd meg, hogy a néppel érintkezzék. Éjjel-nappal kövesd őt, s ha lehet, ugraszd ki innen. A pénzt ne kiméld. Az árgyélusát! - kiáltott ő méltósága, nagyot ütve az asztalra, - csak nem fogjuk eltürni egy ilyen vad idegennek a betolakodását a mi édes vármegyénkbe! Eredj fiam!

Kámfor visszament a kávéházba s folytatta a billiárdozást kebelbarátjával, Bánkay Istvánnal, a „Szabadság" szerkesztőjével, miközben elbeszélte, hogy ő van megbizva a jelölt szemmel tartásával és megugrasztásával.

Bánkay a fejét rázta.

- Asszony nélkül nem megy az, barátom. Ha csak el nem szánod magadat a legnagyobb erőszakoskodásokra.

- Asszony, asszony, honnan vegyek én asszonyt?

- Kedves fiam, jegyezd meg, hogy a pesti ember egy szoknya után elmegy a világ végére is, s egy asszonyért elfelejt csapot-papot, politikát, istennyilát.

- Tudom, tudom, de honnan vegyek én ilyen asszonyt a vármegyében?

Bánkay a fejére ütött.

- Itt van Arabella.

- Miféle Arabella?

- Tátray Arabella, szintársulatunk primadonnája. Remek szép, eszes leányka...

Bánkay letette a dákot és elkezdett tapsolni.

- Pokoli ötlet. Arabellával megszöktetjük a jelöltet.

- Mit fizetünk neki?

- Pardon, komám, Arabella tisztességes lány, a ki megteszi ezt heccből. Az igazgatónak adunk ötven pengőt, neki veszünk aranyórát, lánccal és csinálunk egy fényes jutalomjátékot.

A két nagy stratéga azonnal a szinkörhöz sietett. Az igazgató huszonöt forint külön honorá-riumért azonnal abbahagyta az előadást, azon ürügy alatt, hogy a primadonna rosszul lett, néhány békétlen csizmadialegénynek egy-egy koronát adott, s egy félóra mulva Kámfor négyesfogata vágtatva távozott a városból. A főszolgabiróval szemben ült a szép Arabella s mellette egy öreg asszony, a kit a művésznő nyilvánosan *édes mamának*, négyszemközt pedig *hallja Slezáknénak* szokott szólitani.

Bánkay sóhajtva nézett utánuk, aztán hazament s *„A ripők"* cim alatt hozzáfogott a vasárnapi szám vezércikkéhez.

A ripők: Tukoray Kázmér volt.

X.
AZ ELSŐ ÁLLOMÁS.

- Gyapaj, öt perc! - kiáltott a már többször ecsetelt vegyes teherszállitó és marhatovábbitó vonat kalauza.

Ha csak azt tekinthető gentlemannak, a ki a szavát megtartja, akkor ez a boldogtalan kalauz szörnyen párbajképtelen ember. A hol öt percet igért, ott negyedórák teltek el; a hol semmit sem igért, ott legkevesebb öt perc telt el; s a hol félórával kecsegtette a szerencsétlen utasokat, ott órák hosszu során át lustálkodott a vonat.

Ezt a megjegyzést Tukoray tette, de Savó rámordult:

- A szellemes megfigyeléseidet tedd el boldogabb időkre. Itt vagyunk a kerületben.

Azonnal kiszálltak a másodosztályu kocsiból, mely már-már az éves lakás, sőt a szülei ház szinében kezdett előttük föltünni és odasiettek, a hol a pesti küldöttség ült.

- Ez az, - mondá Kocsis gazda, - itt tessék az utazást megkezdeni. Mink megyünk odább, a falvainkat föllármázni.

Egy tizenhét-tizennyolc éves suhanc támogatta az állomás keritését kivülről. Kocsis rárivalt:

- Ki fia vagy öcskös?

- Elekes Mártoné.

- Szaladj be Gál Andráshoz és jelentsd be neki, hogy itt van a balpárti követ ur.

- Éljen a balpárt! - kiáltott lelkesen a fiu, meglobogtatva pörge kalapját és tova nyargalt a falu felé.

- Hallod-e a nép szivének első dobbanását? - szólt elérzékenyülten Savó.

Esteledett. Hőseink elbucsuztak a parasztoktól, a vonat eltávozott. A két ember az *adóelengedések* könyvével megindult a falu felé, szivükben nemes elhatározás, zsebükben öt korona, kezükben egy-egy vékony sétapálca, vállukon egy könnyü nyári felöltő - nem, ne tulozzunk, mondjuk *vállán*, mert Tukoraynak nem volt nyári felöltője.

Az állomáson tul óriási sár várt rájuk, Tukoray megdöbbenve nézett végig rajta. Kivágott lakkcipője, ha szemei lettek volna, még jobban megdöbbenve nézett volna végig rajta. Mert a dolog őt érdekelte közelebbről.

- Tudod mit, Mátyás? Kérdezzük meg még egyszer a sorsot.

- Hogyan?

- A fej annyit jelent: előre, az irás annyit jelent: hátra.

Savó földobott egy koronát. A korona leesett és elgurult. Belefeküdt valahová a sárba és többé nem került elő soha. A növekvő sötétség lehetetlenné tette a hosszabb keresést.

- Rossz jel, - mondá Tukoray.

- Ménküt rossz. Azt jelenti, hogy a sors nem akar beleavatkozni a mi munkánkba. Vagy, hogy a sors nincs jelen minden rongyos faluban. Én csak a koronát sajnálom.

- A koronát? Kedves pajtás, az oly mindegy, hogy mi négy vagy öt koronával lépünk-e a politikai pályára. Előre!

- Ezt már szeretem, Kázmér! Előre!

Nekivágtak a sárnak és a sötétségnek. A sár marasztalólag cuppogott, de ők hősiesen lábalták. Csak arra vigyáztak, hogy az adóleengedések könyvét valahogy el ne ejtsék.

Már a falu végén voltak és még mindig semmi jel se mutatkozott, melyből azt következtethették volna, hogy a Gál Andrásnak küldött üzenet a faluban mozgalmat idézett elő. A házak előtt csöndesen pipázgattak az emberek és ölbeli gyerekeiket csicsilgatták az asszonyok.

- Jó estét emberek! - köszönt Tukoray, - hogy áll itt az ország becsülete?

Egy öreg paraszt illedelmesen visszaköszönt, aztán szóla:

- Nem miránk van az bizva, uram.

- De most éppen kigyelmetekre van bizva.

- Hát akkor majd eligazitjuk, ha hiba találna lenni benne.

Egy nagy, lompos komondor végigszagolgatta jövevényeinket, de még csak el se vakkantotta magát.

- Nem rossz emberek ezek, - szólt jóindulatuan egy menyecske, - nézze csak Mihály bácsi, a kutya se ugatja meg őket.

A kutya nyilvánvaló rokonszenve jó hatást tett a parasztokra. A mint barátaink odább-odább mentek egy házzal, a nép mindig csatlakozott hozzájuk. A sugás-bugásból, érdeklődésből látták, hogy már mindenki tudja, kikkel van dolguk. Elekes Márton gyorslábu fia már az egész falut végigszaladta.

Egy paraszt megfogta Savót, a kit testesebb alakja miatt jelöltnek tartott.

- Gál Andrásban ne bizzék, - sugta oda bizalmasan.

- Miért?

- Megvették. Pedig első embere volt a balpártnak. Rosszul állunk.

- Hogy-hogy?

- Az utolsó választáson egy szálig balpártosok voltunk. Hát most e miatt kirostáltak egy kicsit bennünket. Száznegyven szavazó helyett csak huszonöt van a faluba.

- Hallod, Kázmér?

- Hallom. De tán ezt a vén gazembert is fizetik, hogy rossz hireket mondjon nekünk.

- Az bizony meglehet.

Megint egy másik gazda furakodott hozzájuk.

- Nagyon vártuk az urakat, - szólt.

- Miért?

- Ki a pénzért, ki az elvért. Csak nem elégedhetünk meg egy jelölttel. Hisz akkor hova lesz a szabad választás?

- Kérek alássan egy tollat, - szólt egy legény.

- Nincs még, fiam, - felelt Savó, - hozzák holnap utánunk.

- Hát a zászlóval mi van? - kérdezték többen.

- Lesz, a mennyi csak kell. Nem kell türelmetlenkedni. Hisz előbb körül kell nézni, hogy nem vernek-e agyon?

- Dehogy, kérem alássan, - szólt egy öreg paraszt megnyugtatólag, - hisz itt mindenki a balpárthoz huz, ha a jobbpártra szavaz is.

- Hallod Mátyás?

- Hallom. Kár volt le is szállni itt azért a pár voksért.

- Vigye el az ördög, ha már itt ragadtunk, vágjunk jó képet hozzá.

A korcsma elé értek. A zsidó kint állt a küszöbön és nagyot köszönt. Barátaink be akartak menni.

- Kérem nagyságos urak, nem lehet, - szólt a korcsmáros levett kalappal.

- Miért?

- Két hétre kibérelte a korcsmát a Szalánczy gróf ur, a jobbpárti követ.

- De éjjeli szállást csak ad?

- Igenis, de italt nem; se gyülést nem lehet itt nálam tartani.

- Halljuk a szavalást! - kiáltották a parasztok.

A zsidó odahajolt hozzájuk.

- Kérem, becsületemre mondom, igazat mondok. - szólt suttogva, - a ki itt áll a csapatban, a közül nincs háromnak se szavazati joga. A ki valamit ért a bal pártnak, azt mind kidobták. A többit megvették. Erre a falura keresztet lehet vetni.

- Magát is megvették, hát hogy higyjünk?

- Tessen megkérdezni akárkitől. Miért nincs itt Gál András, a legfőbb pártember? Azt is megvették. Szegény a nép, nagyságos ur, mit csináljon?

Savó és Tukoray összenéztek és egy ideig a tekintetükkel, némán tanácskoztak. Azután végignéztek a népen, mely meglehetős zajos tömeggé verődött össze a korcsma előtt.

- Halljuk a szavallást! - kiáltott néhány hang.

- Polgártársak! Barátaim! - kezdő Tukoray, - én szeme közé szeretek nézni az embereknek. Mint becsületes magyar ember jöttem a becsületes magyar emberekhez. Nem bujkálok a sötétségben. Majd ha látjuk egymást, akkor beszélünk egymással. Hozzák ide a falut holnap reggel. Éljen a szabadság!

- Éljen! Igaza van, jól beszél, ez már magyar ember, - ilyen megjegyzések voltak hallhatók a tömegből.

Tukoray és Savó pedig visszavonultak a korcsmába.

XI.
HÁROMFÉLE BECSÜLET.

A korcsmáros a küszöbön állt és gondolkozólag nézett rájuk. Közeledtükre se mozdult el. Nagyon tünődött, hogy a jobbpárttal kötött szerződést nem sérti-e meg azzal, ha ide beereszti a balpárti jelöltet.

- Nagyon kényelmetlenül fogják az urak magukat érezni, - szólt eléjük.

- Hagyja csak, barátom, - felelt rá Savó, - nem nyaralni jöttünk mi ide.

A zsidó vállat vont.

- Tessék!

Félreállt és kellemetlen hangon folytatta:

- Jobbra van az ivó, balra az én szobám. Tessék balra menni. Örzsi, hordozóskodjatok ki a pajtába, ott fogunk hálni a gyerekekkel a szalmán. Mi tetszik vacsorára?

- Süssön egy halom rostélyost, - rendelt Savó.

- Hus nincs idehaza.

- Csináljon paprikás csirkét.

- Soká tart.

- Eh, hát adjon szalonnát.

- Azt nem tartok.

- Hisz akkor éhen halunk.

A korcsmáros közömbösen vállat vont, mintha azt mondaná: Az se volna olyan nagy szerencsétlenség.

- Ember, rántottád csak van! - szólt Savó sötét tekintettel.

- Majd megnézem.

A korcsmáros eltávozott és ők beléptek a szobába. Két ágy és egy diván volt a jelentékenyebb butorzat a szobában, mely agyaggal volt kiverve. Szomoru, hideg és nedves volt ez a szoba s vékony öltözetü barátaink meglehetős rosszul érezték magukat benne. Nem a testük, de a lelkük fázott e rideg helyen.

Kopogtak. Egy öreg paraszt lépett be, illedelmesen köszönt, a kalapját egy szék alá tette és ugyanarra a székre ült. Igy legalább nem lophatja el senki.

Tukoray ránézett. A paraszt köhögött egypárszor és a gyertya lángját bámulta.

- Mit akar bácsi? - kérdé Savó.

- Én? Nem akarok én semmit. Éppen semmit. Mit is akarhatnék? Legföljebb beszélgetni.

- Hát beszélgessünk. Kicsoda maga?

- Varga Nagy István. Ugy is irom. Nem hallottak még az urak?

- Nem.

- Csudálom. Pedig engem mindenki ösmer az Ompoly völgyében.

- Hja, barátom, mi még az Ompoly völgyét sem ösmerjük.

- Nem-e? A vármegye legjobb kaszállói ott vannak. Esős esztendőben ugy fizet ott a széna, mint a tiszta buza.

Savó felé rukkolt egy kicsit a székkel, a kalap elmaradt.

- Melyik a jelölt ur? - kérdé lassan.

- Én! - felelt Tukoray.

- Isten éltesse, bár én nem a végett jöttem.

- Hát?

- Csak ugy beszélgetni... nem foglalkozok én az ilyesmivel... Szegény a nép, nagyon szegény. Nincs is itt tizes bankója, csak Gál Andrásnak... De balfelé olcsóbban hajlik...

- Mit ért ez alatt?

- Nem értek én semmit, nagyságos ur, hanem ugy mondom, a hogy gondolom és ugy van, a hogy mondom.

- De hát, - hogy gondolja?

- Nagyon hallgat ám én rám a falu. Mindig fontolóra veszik, hogy hát mit is mondott Varga Nagy István? Mert tudják, hogy én a falu javát akarom. Ugy volt akkor is, mikor a szentléleki földeket árendába vették.

Tukoray türelmetlenül dobolt az asztalon. A paraszt már irányt változtatott és Tukoray felé lovagolt, apró állomásokban.

Az ajtó nyilt, a korcsmáros behozta a liter bort és három poharat. Varga Nagy István sunyi tekintettel nézett a korcsmárosra és addig a világért se szólt volna, a mig az bent mozgolódott. A mint kiment, egyszerre megszólalt:

- Hát csak jó lesz velem beszélgetni. Egyebet nem mondok az uraknak.

- De Varga uram, az Isten áldja meg, beszéljen világosabban! - fakadt ki Tukoray.

A paraszt megdöbbenve nézett rá.

- Világosabban? Hiszen magyarul beszéltem, vagy mi a ménkü?

- Pénzt akar a falu? - szólt Savó.

Varga uram a nyaka közé huzta a fejét. Mintha nem is hallotta volna a kérdést.

- Jó nép ez, becsületes nép ez, nagyságos ur. Ha a jobbpárt öt forintot igér neki, szivesen szavaz három forintért a balra. De ha a jobbpárti tizet igér, akkor rá kell igérni... akkor haton alul nem jön a balpártra. Tiszta sor ez uraim, ezt a népet nem lehet eltántoritani.

És kiegyenesedett nyakkal, büszkén nézett körül.

- Maga a falu nevében beszél? Kiküldték, hogy alkudjék? - kérdé Tukoray.

- Nem adna a nagyságos ur egy bőrszivart? - szólt felelet helyett Varga.

Tukoray a zsebébe nyult és utolsó budapesti britanikáját (vagyonuk egy jelentékeny részét!) mély szomorusággal átnyujtotta Vargának.

- Eddig a jobbpárt az öt forintnál tart, de még nem állunk vele szóba.

Egypárat huzott a szivarból, aztán szóla:

- Ha hamarabb rendbe lehetne vele jönni... ha eléje vágnánk a jobbpártnak...

Egyet sodorintott balfelé a ritkás bajuszán.

- Ha mindjárt kifizetnők nekik a járandóságot... Akkor megállnának a balpárt mellett, mint a szikla... Mert ez becsületes nép, uram, ezt nem lehet eltántoritani.

Most jobbfelé sodoritotta a bajuszát.

- A mit mondtam, megmondtam, ugy van, a hogy mondtam.

A két pesti gyerek, a kik sok királynál gazdagabbak, de a templom egerénél szegényebbek voltak, mert csak négy koronájuk volt, összenézett.

- És mondja csak, Varga bácsi, - szólt Savó, - minden falu ugy gondolkozik, mint Gyapaj?

- Ki micsodás. Van ugy, hogy a jobbpárt semmi pénzen nem tudja megvenni, de ingyen rászavaz a balpártra...

- Ez az abszolut becsületesség, - szólt Tukoray.

- Igenis, - bólintott rá Varga, olyan szemhunyoritással, mintha Tukoray valami pikáns megjegyzést tett volna, - aztán van olyan falu, hogy elveszi a pénzt a jobbpárttól, de rászavaz a balpártra.

- Ez a másodfoku becsületesség, - szólt Savó derülten.

- Aztán van olyan, az Isten akárhová tegye, hogy elveszi a jobbpárttól a pénzt és rá is szavaz.

- Harmadfoku becsületesség, - fejezte be Tukoray harsogó kacajjal.

Varga uram fölállt. Ugy látszik, megsértődött az ifjak vidámságán. Föl is tette a kalapját és igy szólt:

- Beszéltem; az urak tudják micsinyálnak; reggel itt leszek.

Távozott.

XII.
AZ ŐRANGYAL.

A korcsmáros bevonult, kezében egy óriási főzelékes tál, tele rántottával. Barátaink elhültek, mikor a rántotta-óriást, a rántották ezen Magas-Tátráját, a tojásoknak ezt az impozáns népgyülését megpillantották.

- A gyapaji tyukok egy heti buzgó működésének eredménye, - szólt Tukoray.

- Ha ezt megesszük, sohse fogunk több rántottát enni életünkben, - jósolta Savó.

És vitézül hozzáfogtak. A hegycsucs szemmel láthatólag fogyott és ők közben azt számitgatták, vajjon nem megy-e rá erre a vacsorára összes vagyonuk?

Kocsirobogás és utána szaladgálás zaja hallatszott.

A korcsmáros lépett be.

- Bocsánatot kérek urak, - szólt alázatosan, - még egy vendég jött.

- Kicsoda?

- Egy gazdag földbirtokos asszony. Négyes fogaton jött és itt akar meghálni.

- Semmi kifogásunk sincs ellene.

- De kérem, nékem nincs több szobám, csak ez az egy és a nagyságos asszonyt nem tehetem az ivóba.

- Csinos? - kérdé Tukoray.

- Fiatal? - csatlakozott a kérdéshez Savó.

- Nem láttam, kérem, csak ugy a kocsiból diskurált ki.

- Eredj, Kázmér és tarts helyszini szemlét.

Tukoray szivesen kisietett. A kapu előtt egy elegáns hintóból már fogták ki a négy lovat. Tukoray azzal a kifogástalan udvariassággal, melyet a fővárosi szinházak kulisszái mögött sajátitott el, meghajtotta magát és szólt:

- Nagyságos asszonyom, én Tukoray Kázmér fővárosi hirlapiró vagyok, parancsoljon besétálni szerény hajlékunkba. Éppen a vacsoránál tartunk, s ha elvégeztük, azonnal kiüritjük a termet, hogy nagysádnak helyet csináljunk.

- Nyujtsa a kezét, - szólt egy női hang a kocsi mélyéből.

Tukoray találomra tartotta a kezét a kocsiba, valaki belekapaszkodott, s a következő percben egy karcsu, szép asszony szállt ki.

Tukorai ugy hozzávetőleg, de villámgyorsan, megállapitotta, hogy szép és elegáns. Még egyszer meghajtotta magát és előre indult, hogy bevezesse az előkelő földesasszonyt. Az ajtónál megállt s előre eresztette ő nagyságát.

Savó e közben gyér hajzatát megsimogatta, nyakkendőjét megigazitotta, a bajuszán sodorintott vagy kettőt és csatakészen várta a látogatót.

Az asszony belépett, Tukoray utána és betette az ajtót. Az asszony vékony fehér selyem fátyolát hátravetette és...

- Bella! - kiáltott az örömteljes meglepetés hangján Savó.

A primadonna megrettenve kapott a fátyolához, hogy visszaeressze, azután elnevette magát, s vidáman szólt:

- Maga csak nem Savó Mátyás?

- Az vagyok én testestől-lelkestől. Hát nem ismertél, édes?

A szinésznő büszkén hátravetette a fejét.

- Kedves Savó, ha maga ilyen tónusban kezd velem diskurálni, azonnal fogatok és tovább utazom. Jegyezze meg, hogy nem vagyok kóristáné, sőt primadonna se vagyok, hanem nagyságos Korpády Miklósné, a vármegye egyik leggazdagabb földbirtokosának a felesége.

Savó szivére tett kézzel, arcán az őszinte hüledezés jeleivel hebegni kezdett.

- De Bella... nagyságos asszonyom... az ifjukori emlékek oly elemi erővel rohantak meg... mikor maga... nagysád... tiz év előtt, oly szép, édes és szegény volt, mint egy angyal... és én imádtam, őrülten szerettem... első szerelmem volt és utolsó... becsületszavamra mondom, azóta senkit se szerettem...

- Jó, jó, hiszen nem haragszom, - szólt a szép asszony nevetve, miközben ledobta a porköpenyegét, - csak azt akarom, hogy a kellő tisztelettel bánjanak velem.

- Tisztelettel? Óh, hát képzelheti-e, hogy másként bánnánk mi? - rebegte Savó és szenvedélyesen kezet csókolt Bellának, a ki e közben Tukorayn, a jelenet néma szemlélőjén legeltette a tekintetét.

- Higyje el, nagyságos asszonyom, - szólt Tukoray, - hogy én, a ki Mátyásnak legjobb barátja vagyok, tudhatom csak, mennyire nem felejtette el nagyságodat. Nőtlenséget fogadott, sőt talán be is áll kolduló barátnak.

- Elhiszem, elhiszem, - szólt Bella, - vacsoráltak már?

- Szót sem érdemel.

- Tehát elfogadják, ha meghivom magukat vacsorára?

- Emlékszik a városligeti kedves vacsorákra, Bella? - sóhajtott Savó.

- A „Gólyá”-nál, a Klemensnél? - folytatta Bella, - azaz kérem, kérnem kell önt, hogy hagyja a régi dolgokat. Mai helyzetemben még gondolatban se szállhatok oda vissza.

- Régen volt, talán nem is igaz, - mondá keserüen Savó és sulyosan ledobta magát egy székre.

Kackiás kocsis lépett be s nagy kosarat tett le.

- Mit vacsoráltak? - kérdé Bella.

- Szót sem érdemel, - felelt Tukoray, s azzal a gyapaji rántotta-óceánt kidobta az ablakon, - ime, helyet csináltam. Teritsünk.

- Előre! - kiáltott fölvillanyozva Savó, a ki le nem vette tekintetét Belláról.

A kosárból minden kikerült: hófehér abrosz, evőszer, sonka, hideg hus, szalonna, szárnyas, szalámi s vagy hat üveg finom, erős bor.

- Mily szép, Istenem, mily szép! - sóhajtott Mátyás, mikor Bella föltürte a ruhája ujját s az uraknak tálalt.

Leültek. Savó néma volt, de erősen evett. Tukoray sablonos pesti modorban szépelgett Bellának. Bella elegánsan falatozott, a diszkrétül mosolygott Kázmér ostobaságain.

- Ilyen az élet! - mormogá Savó, s a második üveg bor elfogyasztásához látott.

A szép asszony ránézett.

- Lássa Savó ur, magának örülni és nem búsulni kellene azon, hogy az Isten igy fölvitte a dolgomat. Én nem mondom, hogy hajdan, tiz év előtt, szerelmes voltam magába, de tetszett, határozottan tetszett, s mindig jól éreztem magamat a maga társaságában... Sokszor igen kellemetlen ostromnak vagyok kitéve, gondolhatja, hogy az én állásomban mindenki rossznak tart...

- A maga állásában? - szólt bután Savó, - egy független, gazdag földbirtokosné?

Bella az ajkába harapott.

- Az igaz, de tudják, hogy szinésznő voltam, s lehetetlennek tartják, hogy megjavultam... mikor ezt éreztetik velem, mindig maga jut eszembe, a ki kicsi kóristáné koromban is oly gyöngéd, figyelmes és udvarias volt velem szemben...

- Fájdalom, - szólt Savó.

- Talán megbánta?

- Őszintén szólva: meg. Ha akartam volna, maga megszökött volna velem a szülei házától.

- Hát miért nem akarta?

- Mert feleségül akartam venni. Tehát becsültem is.

- No, az szép házasság lett volna, két olyan szegény ördög, mint mi voltunk akkor, - szólt Bella erőltetett vidámsággal, de látszott rajta, hogy meg van hatva.

- Hagyja el, én most is az vagyok. Nincs célja az életemnek, csak ugy bandukolok előre s öregszem... maga pedig biztos révbe jutott, boldog... okosan tett, hogy nem fűzte az életét hozzám.

Szinültig megtöltött három poharat.

- Éljen a mult! - kiáltá keserüen.

- Éljen a jelen! - tette hozzá Bella.

- Éljen a jövő! - rikoltott Tukoray, a képviselőjelölt.

Most Bella ragadta föl az üveget.

- Éljen a siker! - kiáltott és tele töltött ujra három poharat.

- Éljenek a szép asszonyok! - kiáltott Tukoray.

- Éljen a szerelem! - harsogta Savó és viharosan koccintottak és ittak.

Bella különös szemmel nézett rá.

- Szerelem? Hát van szerelem a világon? - kérdé.

- Vanni nincs, de volt, - felelt Savó és a keblére ütött.

Azután mohón hozzátette:

- Hát ön nem szerelemből ment férjhez?

- Én? - kacagott a szép asszony, - nagy csacsi vagy te, édes Matyi!

Ifjaink kővé meredve néztek rá. Mátyás szemei megnedvesedtek.

- Csacsi! Matyi! Óh, istenem, kedves hangok a lég eltemetett multból. Bella, hát van föltámadás?

- Van.

- Nem álmodom?

- Nem.

- Szeretsz?

- Szemtelen.

- Hát mit jelentsen az, hogy oly bizalmasra fordultál?

- Azt, hogy lóvá tettelek benneteket. Azt, hogy szabad vagyok, mint a madár. Azt, hogy akkora férjem sincs, mint az öklöm.

- S a hintó?

- A négy ló?

- Az inas?

- A lakoma?

- Nem az enyém, nem, nem, nem. Csak kölcsön kaptam.

Savó odalépett hozzá.

- A kedvesedtől? - kérdé sötéten.

Erre egy hatalmas pofon következett. Fölösleges megjegyeznünk, hogy a pofont Mátyás kapta és Bella adta.

Savó letérdelt.

- Bella! A pofont mindig elfogadtam argumentumnak. A bizonytalanság azonban megöl. Nem akarod velünk elhitetni, hogy a zoltánvári primadonna a fizetéséből négylovas kocsit tart magának?

- Ide hallgassatok, mamlaszok, - és elbeszélte nekik Kámfor egész haditervét, hogyan küldte ki ellenük őt, hogy a politika ösvényéről a szerelem berkeibe terelje Tukorayt.

A két jóbarát zajos koccintásokkal kisérte az elbeszélést.

- Bella, te valóban pompás gyerek vagy, - nevetett Savó, - büszke vagyok rád, néhai első szerelmemre. De most, nyomára jövén a cselnek, ezt hasznunkra kell forditani. Mi volt a te kiküldetésed végcélja?

- Az, hogy csaljam Tukorayt a hegyek közé, Kámfor főszolgabiró kastélyába, s tartóztassam ott négy-öt napig. Vagy szöktessem meg a kerületből.

- Hol van ez a Kámfor?

- Otthon várja kiküldetésem eredményét.

Savó gyors egymásutánban fölhajtott három pohár bort, a mi nála az erős gondolkozás jele volt.

- Megvan!

- Mi?

- A mentő gondolat.

Tukoray bizalmatlanul szólt:

- Gondolkozzál még egy kicsit Mátyás. A nyárádi állomáson elszenvedett nyilt ferbli óta fázom a te mentő gondolataidtól.

- Nem lehet már intenzivebben gondolkozni.

- Legalább igyál még.

- Inni lehet intenzivebben.

Megint fölhajtott három pohár bort. A fejét rázta.

- Hiába. Ugyanaz a gondolatom van most is, a mi az imént. Tehát jónak kell lennie.

- Halljuk?

- Bella megszöktet engem.

- Ej, ej, kis hamis.

- Várjatok csak. Én megyek a hintón a főszolgabiró kastélyába, s ott olyan pofát vágok, mintha az egész hadjáratot föladtuk volna.

- Hát aztán?

- Te meg nyugodtan járod a falukat.

- Jó, jó, de a főszolgabirónak nem te kellesz ám, hanem én.

Savó lenézőleg mosolygott.

- Bamba, ismer téged a főszolgabiró?

- Nem.

- Hát engem?

- Téged se.

- Nos, neki tehát Tukoray annyi, mint Savó és Savó annyi, mint Tukoray. Én mint Tukoray Kázmér fogok előtte bemutatkozni. És lekötöm őt a kastélyába. Ha ezt a veszedelmes embert megbénitjuk, félig nyert ügyünk van.

Tukoray föltette a kalapját, de csak azért, hogy megemelhesse Savó előtt.

- Hip, hip, hip, hurrá, - kiáltott lelkesülten, s aztán a kalapját földhöz vágta, - pompás fiu vagy, Matyi. Ez aztán az eszme!

Savó diadalmas mosolylyal fordult Bellához.

- Remélem, nincs kifogása ellene? Hisz tudja, hogy tisztelem, becsülöm magát?

- Tehát még mindig feleségül akar venni? - nevetett Bella.

- Csitt! Ne dobogj sziv! - kiáltott Savó, a nyári szinkörökből ismert páthoszszal, s keblére szoritotta a kezét, - beleegyezik?

- Hogyne, hisz itt van velem a gardedámom, a mama.

- Az édes mama?

- Nem, a savanyu mama: Slezákné. Ez idő szerint az anya-szerepeket játszsza mellettem.

Savó megvakarta a füle tövét.

- Nem szeretem a törvénytelen anyákat.

- Biztositom, hogy nagyon kedves asszony. Egy kicsit süket és tetemesen rövidlátó.

- Bravo! Egy szinházi mamának ez a két főkelléke. Ezzel tehát rendben volnánk. De hajh! Mi minden hiányzik még!

Ezalatt Bella fölcsapta a kalapját (nem volt képes kalap nélkül egy percre is elhagyni a szobát) és kifutott. A következő pillanatban egy szinpadi eleganciával felöltözködött, hatalmas kalapu, erőteljes hölgygyel tért vissza.

- A mama, - mutatta be Bella a két fiunak.

Slezákné abban a korban volt, melyet a szinházi terminológia *kedélyes anyá*-nak szokott nevezni. Rokonszenves, sőt csinos, kissé vihardult vonásai voltak, de már nem titkolhatta, hogy ötvenedik tavasza felé közeledik.

A fiuk tisztelettel fogadták Slezáknét, a ki cseppet se bosszankodva a hosszas várakozás miatt, habozás nélkül rohamot intézett a vacsora maradványai ellen, s aztán szivarra gyujtva, a kanapé sarkába ült és bóbiskolt. Többet nem is törődött vele senki.

Pár pillanatig csönd volt. Tukoray vette föl a beszéd fonalát, - azaz uj fonalat vett föl.

- Ha a ferbli géniusza el nem forditotta volna tőlünk fényes ábrázatát, isten ucscse semmi bajunk se volna.

Savó elkomorodott.

- Az igaz, hogy pénzünk nincs, - mondá búsan.

- Nincs pénzetek? - kérdé Bella.

- Semmi, - szólt Tukoray.

- Egy krajcár se, - mondá Savó.

- Ez nem igaz. Van még négy koronánk, - mentegetőzött Tukoray.

- Ebből éppen csak a mai rántottát fizethetjük ki.

A két jóbarát csüggedten tekintett a lámpa világába. És ekkor egy olyan jelenet rázta föl őket, mely minden melodrámában megtenné a maga hatását, s melyet mint a jószivüségnek fényes példáját, bele lehetne venni az olvasókönyvekbe. Bella Savóhoz lépett, vállára tette a kezét és szóla:

- Matyi! Te mindig azt mondtad rólam, hogy jó lány vagyok. Te csak megérezted ezt, de bizonyitékaid nem voltak. Most egy nagy bizonyitékot fogok a kezedbe szolgáltatni. Mennyi pénz kell?

Barátaink tágra nyilt szemekkel néztek Bellára. Ez a kérdés: *mennyi pénz kell*, csodálatosan hangzott füleikbe. Mintha a mesebeli tündér jelent volna meg, kezében a bőség szarujával.

- Kedves nagysád, - szólt Tukoray, a ki hamarabb magához tért, - a mi engem illet, én nem fogadhatom el ezt a nagylelkü ajánlatot...

- Nem is magának ajánlottam föl, hanem Matyinak. Maga tehát hallgassam. Nos, Matyi?

- Bella, te angyal vagy. De csak kölcsön veszszük föl, - szólt Savó könnyes szemekkel.

- Természetesen. Mihelyt Pestre értek, azonnal megkülditek.

- Azonnal. Egy negyedóra mulva. A vasutról azonnal a főpostára megyünk és táviratilag adjuk föl a pénzt.

- Ily föltételek alatt magam is belemegyek a dologba, - szólt nagylelküen Tukoray.

Bella elővett a tárcájából százhusz forintot, s az asztalra tette. Melléje rakta arany óráját lánccal, azután levette karpereceit, sőt kiszedte fülbevalóit is.

- Legkedvesebb emlékeitől megfosztja magát? - kiáltott Tukoray.

- Kétségkivül kedves emlékek... de már egyikre se emlékszem, hogy kitől kaptam.

- Bella, Bella, neked aranyszived van, - szólt rajongó lelkesedéssel Savó.

- Nincs, szerencsére, mert különben azt is odaadnám, hogy csapjátok be.

A két ifju letérdelt és kezet csókolt Bellának.

- Nagy svihákok vagytok, velem együtt, - szólt Bella nevetve, - de nem tehetek róla, szeretlek benneteket.

És megveregette az arcukat.

Egy negyedóra mulva a korcsmárosnál el volt zálogositva minden. Adott rá háromszáz forintot. Készpénz százhusz, volt tehát összesen négyszázhusz forintjuk. Mátyás kapott belőle tizet.

- Bella, Bella! - kiáltott Savó, - örök hálával és négyszázhusz forinttal tartozunk neked.

XIII.
AZ ELSŐ BULLETIN.

Abba a szerkesztőségbe, melyből Savó és Tukoray egy nyájas őszi napon, a szerkesztő frakkjával együtt, oly nyomtalanul eltüntek, egyszerre egy távirat érkezett, mely ezer darab Tukoray névre szóló veres tollat rendelt.

A szerkesztőség az ezer darab tollat váltóra vette föl Zilzer Adolf és Tsa m. kir. zászlógyárában és azonnal utnak inditotta.

A lapba egyuttal megirták, hogy Tukoray Kázmér folytatja körutját kerületében s minden falu egy ujabb diadal. Azt azonban nem merték megirni, hogy micsoda programmal működik, mert nem voltak benne bizonyosak. Savó ugyanis a szerkesztőségben mérsékelt, vagyis konzervativ hajlamu anarkhista volt, ellenben Tukoray radikális republikánus volt, Elszász-Lotharingiát visszakövetelte Franciaországnak, s a páros napokon ráállt a 67-es kiegyezésre is.

Végre megérkezett Tukoraynak a levele, melyet a szerkesztőség türelmetlenül várt. A szerkesztőhöz volt intézve s igy szólt:

„Kedv. bar.! Kérl. csatolt. hirt cic. add ki rögt. Ölel Kazi.”

A csatolt hir Tukoray saját keze irásában igy hangzott:

Diadalut. Zoltánváráról irja lapunk rendes levelezője: Tukoray Kázmérnak, kerületünk jelöltjének körutja valóságos diadalut mindenfelé. Elragadó, szivhez szóló beszédeivel, a meggyőződésnek belőlük sugárzó melegével elbűvöli a néptömegeket. Ahány faluban megjelent, a nép azonnal mellé állt. Ez a fiatalember elsőrendü népszónok, s egyaránt hat, akár a nemes páthosz, akár a pajzán humor hurjain játszik. A hivatalos körök valósággal konsternálva vannak, s e lángeszü ifju politikus...

(„Szemtelen!” - mormogá a szerkesztő a meggyőződés szilárd hangján.)

...ellen már is kétségbeesett fegyvereikkel küzdenek. Eddig hetvenezer forintot költöttek el, s a hatalmi erőszak összes eszközeit mozgósitották...

Itt a tudósitás félbeszakadt, s átalakult ujra magánlevéllé, ekkép:

Kedv. bar. Nincs id. folyt. Kérl. az öt év előtti lapunkból állitsd össze a leghatásosabb és legfenom. gazságokat, melyeket bárhol és bárki ellen elkövettek, sorold föl tudósitásom végén, mintha ellenem köv. volna el, s aztán kend ki jól a végét egy dühös kirohanással. Ölel Kazi.

U. i. *Ne felejts el naponta egy kis csendőrvérengzést betenni zoltánvári távirat alakjában.*

Mondanunk se kell, hogy a szerkesztőség fényesen megfelelt a rábizott föladatnak, s mikor a lapok később Tukoray kezébe kerültek, hideg verejték futott végig a hátán a borzalmasságok olvasására, melyet ellene elkövettek. Ez a szenzációs rovat Gamás János leleményességére volt bizva, a ki hires volt általános műveltségéről. Ő a zoltánvári választásokba sziciliai rablótörténeteket kevert, sőt montenegrói füllevágásokkal is fölerésztette.

Ezalatt Savó, Bella és Slezákné a hegyek közé vonultak Kámforhoz, Tukoray pedig Gyapajt kezdte megdolgozni.

A mit ellenzéki és kormánypárti szónokok a kiegyezés óta az országnak és a kerületnek igértek: ő azt mind ujra megigérte.

Csak éppen hogy azt nem mondta, hogy Gyapaj királyi táblát, járásbíróságot és főgimnáziumot fog kapni.

Aztán elárulta, hogy apja 1866-ban, mint a Klapka-féle magyar légió tagja, meghalt a hazáért. Mikor látta, hogy ez nagyon tetszik, apja halálát a hatvanas évek elején elszenvedett börtönbüntetéssel sulyositotta. Az egész Monte Christót rákente az apjára, s halotti csendben regélte, *hogyan menekült az öreg uszással Kufstein várából.*

Aztán adott minden választónak egy forintot, végül pedig elővette az öregágyut, az *Adóleengedések könyvét*, s szép sorjába bevezette, hogy Gyapajon ki mennyi adót akar fizetni.

Igazán megható volt látni, hogy a gyapajiak milyen kevés adót akartak fizetni.

A következő faluban már jóformán csak Kufstein és az Adóleengedések könyve szerepelt, de megtette a hatását. A szegény öregből egy legendaszerü hős lett s mindenki, a ki vitézi tetteit hallgatta, becsületszavát merte volna adni arra, hogy alkalom adtán a kedves fia, Tukoray Kázmér, épp oly vakmerően kiuszik Kufstein várából, mint ő.

Mikor Kázmér a harmadik falu felé kocsikázott, különös eset történt vele.

Az uton szembejött egy kocsi, melyen két csendőr és egy sárgakamáslis, vadászkalapos fiatal ur ült.

- Halt! - kiáltott a fiatal ur Tukoray kocsisára.

Azonnal leugrott a kocsijáról és odajött Tukorayhoz.

- Baltássy, a hegyháti járás segédszolgabirája.

- Örülök. Tukoray.

- Szabad kérnem az utlevelét?

- Mit?

- Az utlevelét.

- Minek? - kérdé Tukoray elámulva.

- Hogy igazolja magát.

Tukoray hallgatott.

- Nem adja ide? - szólt Baltássy élesen.

- Uraim! - szólt Tukoray a csendőrökhöz, - én igen jól tudom, hogy önök egy közveszélyes őrültet szállitanak a megyei kórházba, s épp azért nem értem, hogy miért nem kötözik meg? Hogy engedhetik meg, hogy tisztességes uriembereket az utfélen zavarjon és föltartson.

- Uram! - kiáltott Baltássy sápadtan.

- Vagy talán én bolondultam meg és egészen mást hallok, mint a mit a szolgabiró ur beszél? Kérem, őrmester ur, oszlassa el kétségeimet.

- Ön inzultálja a hatóságot. Utlevele pedig nincs. A törvény nevében ezennel letartóztatom. Őrmester, üljön át a kocsira. Visszafordulunk Buzsákra! Indulj! Majd számolunk!

Ezzel ideges léptekkel visszament a kocsijához, a bakra ugrott, a gyeplőt a kezébe vette és előre hajtott. Tukoray kocsija az őrmesterrel meggyarapodva követte.

Kázmér lelkiismerete nyugodt volt: talán szamárul, de férfiasan viselte magát. S a mi a fő: igaza volt.

Buzsákon Kázmért egyszerüen betették a községi tömlöcbe.

Addig emlegette apja börtönét, mig végre maga is a dutyiba került. A régi görögök ezt nemezisnek nevezték. A mai magyarok pechnek hivják. Kázmér nagyon kiváncsi volt, hogy mit fog vele ez a kis szolgabiró csinálni. Oly elhagyatottnak érezte magát, mintha a kirgiz sivatag valamelyik kozák őrsének hatalmában volna. Aztán eszébe jutott, hogy politikai szempontból ez a kis letartóztatás valóságos aranybánya. Micsoda vezércikket fognak otthon ebből kanyaritani a fiuk, ha megtudják. Az örmény vérengzésekhez fogják hasonlitani kollégái. Föl s alá járva a nyirkos és sötét szobában, frázisokon tünődött, melyekkel a nép előtt ez eljárás gazságát ecsetelni fogja.

Egy vén hajdu jött be, az asztalt megtéritette s gyertyát gyujtott.

- Ebédet hoz? - kérdé Tukoray.

- Előbb tárgyalás lészen.

- Inkább ebédet hozna.

- Parancs szerint cselekszem.

- Tehát hoz?

- Még nem parancsolták.

- Vigye el az ördög.

- Igenis.

Eltávozott.

Nemsokára két fiatalember jött be, egy megyei aljegyző és egy földbirtokos. A kölcsönös bemutatkozás után felük nevében fölszólitották Tukorayt, hogy vagy kérjen bocsánatot, vagy adjon elégtételt.

- Ki az önök fele?

- Baltássy segéd-szolgabiró.

- És önök még azt akarják, hogy bocsánatot kérjek? Sajnálom, hogy tettleg nem bántalmaztam azt a ripőköt.

- Ön őrültnek nevezte őt.

- Ezt fönn is tartom.

- Ez az utolsó szava?

- Nem. Az utolsó szavam az volt, hogy ripők.

- Elég. Nevezze meg a segédeit.

- Kit? Hisz nem ismerek senkit. Van itt katonaság?

- Csendőrség, egy hadnagygyal.

- Ezennel megnevezem a hadnagyot. Mondják meg neki, hogy én is katona vagyok, a hetedik tüzérezredben szolgáltam. De a másik?

A segédek egy darabig gondolkoztak. Végre az egyik igy szólt:

- A másiknak ajánlom Klein körorvost, a ki mint párbajorvos ugyis jelen lesz.

Ebben megegyeztek.

Egy félóra mulva betoppantak Martalócz csendőrhadnagy és Klein körorvos, és jelentették Tukoraynak, hogy minden a legpompásabban megy, már a fültételeket is megállapitották. Kardpárbaj végkimerülésig, bandázs nélkül, szurni is szabad.

- Beleegyezem, de miért vették bandázs nélkül? - kérdé Tukoray elképedve.

- Őszintén szólva, - felelt a hadnagy, - azért, mert ebben a rongyos faluban még csak vatta sincs, a miből bandázst lehetne csinálni.

- Egyéb minden van?

- Hogyne! Itt lakik Winkler báró, annak a kastélyában van egy fegyverterem, mely ugy be van rendezve, mint a legelső vivóiskola. Passzió lesz ott verekedni.

S a hadnagy barna ábrázatán boldog mosoly jelent meg, mely előre sejtette, hogy fog ő élvezni, mikor ez a két ember kaszabolni fogja egymást.

A segédek eltávoztak, jött a hajdu, teritett és ebédet hozott a politikai fogolynak. Kázmér megette, papirost hozatott s leült irni.

Azt hitte, hogy most valami rettenetes káromkodás fog tolla alatt megszületni. De csalódott. Helyzetének furcsasága oly ellenállhatatlanul komikus hatást tett rá, hogy nem vezércikk, de tárca született meg a tolla alatt. És oda fent a szerkesztőségben rettentően elbámultak, mikor pár nap mulva megjön a paksaméta, s abból kihámoznak egy humorisztikus tárcát, mely egy választási epizódot beszélt el a következőkép:

Sárga Miska kivánsága.

Hosszu kocsisorban vonultunk be Alsó-Szilvára.

A falu határán egy csomó legény várt zászlóval. Kocsim elé sorakoztak és elkezdték a Kossuth-nótát énekelni.

Valami csodálatos, lehetetlen módon énekelték, a hogy én még sohse hallottam. Nem volt meg annak az ismert dallama, de valami keveset hasonlitott hozzá.

A rektor, a ki beült hozzám, büszkén szólt:

- Az én tanitványaim.

- Énekben is?

- Persze. Négy év előtt szerveztem a dalárdát és már száz dalt tud.

- Ez a Kossuth-nóta ugy-e?

- Az. Általam négy hangra letéve.

- És itt van mind a négy hang?

- Dehogy. Véletlenül ugy esett, hogy csak *egy hang* jött uraságod elé.

- Ez tehát...

- Ez a *tenor szekund.*

- Vagy ugy?

Igy már értem. A világ legszebb nótája is ocsmány, formátlan és kellemetlen, ha a tenor szekund maga énekli. Ezt állithatom, mert hallottam.

A faluban Szidanics Pálhoz szálltunk. Az ellenzék jelöltje ős idők óta mindig hozzá szokott szállni. Nagy udvara, nagy szérüskertje és szép tiszta lakása volt.

Az utcai szoba egyszerre tele lett néppel. Asszonyok jöttek a gyermekeiket bemutatni. Puha kenyeret, bort és szalonnát raktak elénk. Megindult a beszéd.

Egyszerre csak odalép elém egy daliás legény, a subáját összébb huzza és szól:

- Nekem is volna egy kis mondani valóm.

- No, csak ki vele.

- Bajos.

- Miért?

- A népek miatt.

- Négy szem közt akar velem beszélni?

- Ott én.

- Gyerünk ki a tornácra.

- Jó lesz.

A tornác is tele volt, de még az udvar is.

- Hátrább biztosabb.

És a kazlak, boglyák felé intett.

- Hát menjünk a szérüskertbe.

A legény előre sietett, én utána. Öten-hatan is megragadták utközben a karomat és a fülembe sugták:

- Ha a Miska pénzt kér, üsse pofon a nagyságos ur.

- Jó, jó.

Egy szénaboglyának nekidültem, a Miska kettőt rántott a szürén és kezdé:

- Ösmer, ugy-e, a nagyságos ur?

- Tudom, hogy Miskának hivják, azt is tudom, hogy idevaló.

- Mind igaz. A Sárga Ferencnek a kisebbik fia vagyok, a kit tavaly elfogtak, mert az ordasi uraság juhászbojtárjának leszakitottam a fülét.

- Jó. Mit akar?

- Most két esztendeje a tószentgyörgyi vásáron vót, hogy összeakadtam Bencze Palival, a kivel atyafiságban is vagyok. Aszongya a Bencze Pali, gyere pajtás egy ital borra a *Roszkorgyütt* zsidóhoz. Aszondom a Bencze Palinak, bajos az állapot, mert vásár harmadnapja van. Aszongya ő, hát aztán. Aszondom én, hogy csak azért mondom, mert kalapot akarok venni. Megint aszongya ő, hát aztán. Aszondom én, hogy ha mi most délelőtt beülünk a zsidóhoz borozni, a hogy magamat meg téged ismerlek, este lesz, mire fölkelünk, ha fölkelünk. Aszongya ő, asse baj, mer' a tinó árát a ki a zsebibe van, akkor se iszszuk meg, ha két hétig ott ragadunk a *Roszkorgyütt*-nél. Nem az a hiba, mondok, hanem az, hogy kalapot kék venni, mer' délután a veszprémi kalaposok mind elmennek, mer' vásár harmadnapja van. Tehát mondok, vegyük meg délelőtt a kalapot, aztán térjünk be a kocsmába...

Sárga Mihály megállt, legyürte a sercegő dohányt a pipájában, ujra rágyujtott, aztán folytatta.

- A kalapot Vevera egy forint negyven krajcárra tartotta, a mit én, de Bencze Pál is sokallt, mer' se piros nem volt a bélése, se a magyar cimer nem volt belearanozva. Sorra próbáltam, egy sem pászolt a fejemhez. Ezért aztán Vevera mégis leengedett belőle husz krajcárokat és megvettem.

- Gyorsan, barátom, gyorsan, - szóltam türelmetlenül.

- Aztán betértünk a zsidóhoz, de estére már itthon voltunk. A kalap lassan-lassan pászolóssá lett, mer' egyszer, mikor a csendőrőrmestert vittem Türjére, megázott, oszt' összement...

- Fejezze be, Miska, nincs időm.

- Hát kérem ássan, nem volt hiba a dologba máig. De mikor a szent-gáli meredeken lehajtottunk, az az utálatos szél belekapaszkodik a kalapomba és elfut vele, be a cserjésbe... Isten legyen, a ki ott megtalálja... A szekér gurult lefelé, mint a fene, a csikók ugráltak, Marci bácsi aszonta, üsse kő a kalapodat, csak a csikaidra legyen gondod... Én hát utána se néztem a kalapomnak, hanem iparkodtam a nagyságos ur szekere után...

- Hála Isten, hogy a végire jutott. Azt akarja, ugy-e, hogy egy uj kalapot vegyek magának?

- Nem én, nagyságos ur. Megvan még otthon a régi kalapom. Hanem az elveszett kalapom mellett volt egy szép, hosszu, veres kortestoll, zöld levéllel, aranyos betükkel...

Elámulva néztem rá, ő meg félve nézett a szemem közé.

- *Abbul kérek.*

XIV.
AZ ANYAJEGY.

Tukoray egészen meg volt könnyebbülve, mikor ezt a dolgot megirta. Ugy érezte magát, mintha egy kellemes látogató társaságában töltött volna egy órát. Konstatálta, hogy muzsájával csevegett.

Ugy egy óra tájban hirtelen megjelent börtönében Baltássy segédszolgabiró.

- Uram, gondolhatja, hogy mint szolgabiró és nem mint ellenfél jövök.

- Miért? - kérdezte hidegen Tukoray.

- Tévedés van a dologban. Én azt hittem, hogy ön Tukoray.

A szolgabiró ravaszul mosolygott.

- Időközben értesültem, hogy Savó Mátyás urhoz van szerencsém. Tukoray nagyon jó helyen van.

És a szolgabiró még ravaszabbul mosolygott. Tukoraynak nagy megerőltetésébe került, hogy legravaszabbul ne mosolyogjon. Mert tehette volna.

- Tehát azt tehetem, a mit akarok?

- Én miattam akár a feje tetejére állhat.

- Azt nem teszem. Ellenben a nép előtt az ön gazságait fogom leleplezni.

- Tessék. Semmit se tudok öntől megtagadni. Sőt ha siet, magam is meghallgatom. De gyorsan, mert két órára a báróhoz megyek ebédelni.

- Jó étvágyat.

- Köszönöm. Tudja mit, Savó ur?... Azt a szamárságot talán el is hagyhatnók.

- Miféle szamárságot?

- A párbajt. Tudja, nem ön Tukoray, nem ön a jelölt, hát semmi okom sincs önnek a vérét ontani.

- Olyan biztosra vesz?

- Olyan biztosra.

- Hát tudja mit? Jobb lesz verekedni. Szolgabirófül még ugy sincs a gyüjteményemben.

- A hogy magamat ismerem, nem is lesz.

- Majd elválik.

Kint a nép nagy tömegben álldogált. A községházát csendőrök vették körül, föltüzött szuronynyal. Mikor Tukoray megjelent a nép közt, zajos éljenzés fogadta. A csendőrhadnagy előzékenyen kigurittatott egy hordót, Tukoray rá állt. Az intelligencia a szolgabiróval egy hosszu padon foglalt helyet.

- Barátaim, polgártársak! - kezdé Tukoray, - börtönből jövök, melybe jogtalanul vetett a hatalmi erőszak. Mi a bűnöm? Hogy ki merem mondani a véleményemet. És ez a vélemény eltér a kormány véleményétől. De az igazságért szenvedni dicsőség, s nem bánom, ha egész életemet, börtönben töltöm is, de nem szünök meg a nép jogáért küzdeni...

- Ne cifrázd, beszélj az adóról, - szólt föl Tukorayhoz egy öreg ur, a ki ugy látszik, ebben a percben érkezett oda.

- Minden jövedelmünket megeszi a katonaság, hiába, mert háboru meg soha sincs... Olcsóbb volna, ha a fiaink csak egy esztendeig szolgálnának. A magyar katonának termett, nem kell azt három esztendeig verekedni tanitani. Négyszer annyi adót fizetünk, mint a mennyit elbirunk, s az ország mégis egyre jobban bele bonyolódik az adósságokba. Maholnap a fülünk se látszik ki belőle. A magyar embernek, mikor a világra jön, már százhatvan forint adóteher van a nyakán.

- Ez az igazi, emberek, - szólt a föntebb emlitett öreg ur, - ez fáj mindnyájunknak.

A parasztok zajosan helyeseltek. Ekkor Tukoray látva, hogy a hangulat meg van csinálva, áttért a kegyelemdöfésre: apja szenvedéseire és a kufsteini várra. A parasztok ámulva hallgatták, csak az öreg ur csóválta a fejét. Mikor a hordóról leszállt, a nép körülötte tolongott és szorongatták a kezét... Baltássy szolgabiró pedig belejegyzett valamit a noteszébe és eltávozott.

Az öreg ur pedig félrevezette Tukorayt.

- Szépen beszéltél, de marhául. Hol jártál iskollába?

- Mi köze hozzá? Nem magának beszéltem, hanem a népnek.

- Svihák vagy, azt már látom. Hogy az apád kiuszott Kufstein várából? Már hogy mondhatsz ilyet?

És haragosan vagdalta a bokor ágait a botjával.

- Én, öcsém, verekedtem a forradalomban. Én bujdostam Törökországban. Én csináltam a passziv rezisztenciát. Én vertem ki a vármegyéből a Bach-huszárokat. A terem-buráját! És ilyen tejfeles száju suhanc azt kérdi, hogy mi közöm hozzá?

- Kicsoda maga?

- Én, öcsém, Sáska Márton vagyok, a ki téged ide lehoztalak. Azért hát csak hátrább az agarakkal.

Tukoray habozás nélkül megölelte az öreget.

- Bocsásson meg bátyám, de annyi ellenségtől vagyok körülvéve és annyira magamra vagyok hagyva ebben a nagy küzdelemben, hogy a tulajdon édes testvéremben sem hiszek.

(Csak az hiányzott még, hogy Sáskával összeveszszen. Akkor csakugyan elmehet zabot hegyezni.)

- Hisz jó, jó, én nem teszek ellened semmit, de látom, hogy nem vagy az elvek embere és nem veszed komolyan a politikát.

Tukoray vállat vont.

- Kedves bátyám, elvekkel mi nem megyünk semmire. Azon kell igyekeznünk, hogy becsapjuk őket.

Sáska rábámult.

- Mit csináljunk velük?

- Becsapjuk őket.

Sáska fejet csóvált.

- No már öcsém, ajtót láttam már becsapni, de embert még nem. Ezt a frázist is ugy fabrikáltátok oda fönt Pesten, de egyétek is meg.

- Ugy értem, hogy rá kell szedni, felültetni, minden módon félrevezetni őket. A mit eddig is bőven megtettünk.

És elbeszélte a Bella megszöktetését, s azt, hogy mig Kámfor főszolgabiró Savó utján le van kötve, ő nyugodtan folytatja a körutját.

Márton urnak tetszett is a dolog, meg nem is. Igy nem vergődünk zöld ágra. Akkor vidult csak föl, mikor megtudta, hogy délután három órakor verekedni fog Baltássyval. Ez mutatja, hogy van benne kurázsi. Ennek a Baltássynak különben is sok van már a rovásán. Ideje, hogy vagy két hétre ágyba feküdjék, s a választások örök emlékéül egy jó kardvágást viseljen a képén.

De csakhamar Tukorayra került az elsavanyodás sora, mikor Márton ur egy rövid költségvetést csinált, melyben legkevesebb háromezer forintra becsülte a választás költségeit. De fölmehet ötezerre is. Ezt semmi csalafintával nem lehet pótolni.

- Van-e annyi pénzed?

- Vanni nincs, de lesz.

- Mikor?

- Mihelyt Zoltánvárára érünk.

- Hát most mennyi van nálad?

- Van vagy ezerötszáz forint, - felelt merészen Tukoray.

- Az semmi. Akkor egyelőre cédulázunk.

- Mi az?

- Az, öcsém, utalvány öt veder borra, vagy tiz veder borra, vagy husz veder borra... meg egyéb holmira... S a választás után beváltjuk.

Tukoray szive fölujongott. A választás után beváltani! Hisz ha azt mondták volna neki, hogy a kölni dómot kell neki választás után beváltani: azt is szivesen megigérte volna. Már is azon kezdett aggódni, hogy a falusi boltokban nem fog elég papirost találni a cédulák számára.

Pont három órakor Tukoray Márton ur kiséretében megjelent a hosszu nyárfasor végén, vasrácsos kert közepén fekvő bárói kastélyban. Martalótz hadnagy, mint szakember, mindent pompás rendbe hozott. A hideg viz óriási dézsákban állt, a báró cselédei két kosár tépést csináltak (vatta nem volt kéznél). Mig a nyárfasoron végiglépkedtek, Márton ur folyton szította a parazsat, ugy, hogy mire Tukoray a fegyverterembe lépett, tüzet okádott. Gyorsan nekivetkeztek, s a hadnagy alig mondta ki a *rajtá*-t, mikor a báró nehéz dragonyos kardjai már püffögni kezdtek.

- Halt! - orditott a hadnagy.

A két fél teste tele volt vörös hurkákkal. A legszebb lapos vágásokat adták egymásnak.

- Tovább! - kiáltott egész szenvedélylyel Martalótz, s Tukoray dühösen, az ugynevezett basibozuk-rohammal, nekiment a szolgabirónak.

Baltássy egyszerre összeesett, Tukoray csupa vér volt.

- Végkimerülés esete forog fönn! - szólt a körorvos, miközben egy csomó tépéssel Baltássy sebét befödte.

- Nézzük! - mondá bizalmatlanul Martalótz, miközben elvonta onnan a doktor kezét, - mindössze tiz öltés!

S ezt kicsinylő hangon, megvetőleg mondta.

Eközben Baltássy, a kinek a bal képe volt végighasitva, magához tért, beledugta a fejét egy dézsába, jól megmosakodott s azután a vattát odaszoritva sebéhez, Tukorayhoz lépett, a ki a vállán esett erős karcolást mosogatta és száritgatta.

- Pajtás de most már jó barátok vagyunk, ugy-e?

- Óh kérlek, én eddig sem voltam ellenséged.

Kezet fogtak.

- Nini, mi van a karodon? - szólt egyszerre Baltássy, Tukoray bal felső karjára mutatva, - valami tetoválás.

- Dehogy, igy jöttem a világra, egy diófalevél alaku anyajegy.

- Különös.

A körorvos megszólalt:

- Szolgabiró ur, kérem üljön már te, hadd varrom be a sebét.

Baltássy végigheveredett a szofán és varratta magát.

Valami hajdu egy távirattal lépett be, föltörte és átadta a szolgabirónak. Ez nagyot károm-kodott.

- Ez már mégis hallatlan!

- Mi?

- Hogy ez a Sternberg-gyerek igy kötekedik velünk. Tegnapelőtt reggel kellett volna neki a szegedi államfogházban megkezdeni párbaj miatt a négyheti fogságot és a fülét se mozgatja. Itt a távirati rendelet, hogy állitsuk elő.

- No, ez már mégis szemtelenség, - mérgelődött Martalótz, - mikor ugy is annyi dolgunk van, még ezzel is vesződni.

- Nesze a távirat, azonnal küldj be egy csendőrt Zoltánvárára és tüstént tartóztassák le.

- Melyik az? A rőfös Sternberg?

- Nem. Annak a fia, a népbanki könyvelő.

- No megállj, bótos, - mormogott Martalótz baljóslatuan és sietve ment az embereihez.

Fölösleges megjegyeznünk, hogy a párviadal után az előzékeny bárónál valamennyien nagy ivásra voltak hivatalosak. Ünnepelték a bárót mint a gentlemanok mintaképét, a ki mindent elkövet, hogy két ur minél kényelmesebben agyba-főbe verhesse egymást.

XV.
SAVÓ ELŐKERÜL.

- Bátor gyerek vagy, öcsém. Azt már látom. Jól forgatod a kardot, hát jóvérü fiu lehetsz. Valószinü, hogy a képviselőházban is megállod a helyedet, de inkább a közepén, mint szélrül. A hazát se megmenteni, se elárulni nem fogod, az bizonyos. Elárulni: erre képtelen vagy. Megmenteni: erre nem vagy képes. Én különben megkedveltelek, üssön beléd a ménkü.

És Sáska Márton, a ki ezt a beszédet egy gyorsan robogó kocsiban mondta el, a párbaj után következő hajnalon, jól hátba vágta Tukorayt, a ki mellette bóbiskolt. Ezuttal a Sáska-család legjobb lovai fölpántlikázva vitték őket, s utánuk egész sor zászlós kocsi ment, tele vörös-tollas emberekkel.

- Most jövünk Tamásdra. Jó kuruc falu. Sok pénzt elfizetnek az ármentesitő társulatnak és minden esztendőben elönti őket a viz. Ezért rájuk föltétlenül számithatunk.

Igy oktatta Márton ur az ifju óriást. A mint a faluba befordultak, váratlanul taracklövések dördültek el.

- Pártunkbeli tarackok, - mondá Sáska.

Talán Sáska ezt nagyon lassan mondta, ugy, hogy a lovak nem hallották? Ez sohse derült ki. Tény az, hogy a kocsit beleforditották az árokba, s a két ur fülig sárosan mászott ki onnan, az ujongó nép közé.

Egy öreg paraszt előlépett, levette a kalapját, megköszörülte a torkát és szóla:

- Hallottad-e uram, a nép szivének hatalmas dobbanását?...

- Hallottuk, hallottuk, - mormogá Sáska, - csak az a baj, hogy a lovaink is hallották.

Mialatt az öreg paraszt beszélt, a két ur letisztogatta bajuszáról és szakálláról a sarat, s megtapogatta meglódult máját és veséjét. A beszéd szerencsére rövid volt, utána megmosdhattak, s aztán Tukoray állt ki szavalni. Elmondta a rendeset, Kufsteint is beleértve, de egy uj passzust is szőtt bele. Élénk szemrehányást tett ugyanis a kormánynak, hogy miért nem rendelte el télre a választásokat? A kormány azt akarja, hogy minél kevesebben szavazzanak, s azért tartat olyankor választást, mikor nagy a mezei munka. Télen nincs más munka, mint a disznótor, s ettől az ember ráér képviselőt választani. És a téli választások rendesen jobban is sikerülnek. Mátyás királyt is télen választották meg, s lám, milyen igazságos, nagy fejedelem lett belőle.

A mozsarak eldördültek, a zászlókat meglobogtatták, a beszéd véget ért. Sáska megadta a jelt, hogy mehetnek odább. Előbb azonban Tukoray odalépett a szónokhoz és kérdé:

- Kinek az eszméje volt a tarackozás?

- Az enyém, - felelt a gazda büszkén.

- Köszönöm szives taracklövéseit. Pompás gondolat volt. Van még töltésük?

- Van még hat.

- Ugyan gazduram, tegyen velem egy szivességet. Lássa, én bolondja vagyok a mozsár-durrogásnak. Dajkámnak a szeretője tüzérkáplár volt és én ugy szólván az anyatejjel szíttam magamba a szeretetet a nagyhangu masinériák iránt...

- Mi légyen az a szivesség?

- Süttesse el a tarackokat, mielőtt elindulnánk.

Az öreg savanyu képet vágott.

- Baj, baj... azt mindig abban a minutában szokás elsütni, mikor a követ ur elindul... igy szokás, igy hagyták apáink...

Tukoraynak volt oka könyörgésre fogni a dolgot.

- Lássa, nagy örömet szerezne nekem, ha végignézhetném a mozsarazást. Sohse feledném el!

Az öreg kénytelen-kelletlen beleegyezett, s a társaság oda vonult, a hol a tarackok állottak. Sáska lovait öt fiatal fickó tartotta, a kiknek nem volt szavazati joguk. Helyes! Hátha agyon találnak egyet rugni? Nem kell a szavazatokat pocsékolni.

A mozsarakat tehát elsütögették, miközben Tukoray olyan képet vágott, mintha most esnék át életének legnagyobb gyönyörüségén. Azután fölültek a kocsira és bucsut mondtak Tamásdnak, mely a Wagner-muzsikát, ha valaha megismeri, okvetlenül meg fogja kedvelni.

Egypár kisebb falut váltakozó szerencsével megjártak. Abban a faluban, a hol a főispán birtoka feküdt, meg is hajigálták őket göröngygyel. Aztán egy keresztuthoz értek, hol a Krisztus feszülete alatt Sáska és Tukoray elbucsuztak egymástól. Sáska megcsókolta Tukorayt, aztán balra ment hét falut bejárni, s utasitotta Tukorayt, hogy a jobboldalt levő öt falun szaladjon végig és majd három nap mulva Zoltánváron találkoznak.

Tukorayval maradt három kocsi, tele részeg emberrel, a kik folyton daloltak. Krisztus kinszenvedésének a fájához támaszkodva nézett Sáska tova tünő kocsija után, aztán fölemelé szemeit az égre, végül belenézett a zsebébe és összekotorászott nagy nehezen tizenkét forintot. Bár meglehetősen szorgalmasan cédulázott, a készpénze is elfogyott. Mindenütt elő kellett venni a tárcát, s a szép kékhasu bankókból elhagyogatni egypárat. Tukoray tudta jól, hogy csudák csak a keresztyénség első századaiban történtek, s igy nem remélte, hogy ujra pénzhez fog jutni. Savóról se tudott semmit; a fején egy göröngytől támadt daganat viszont arra a hihetetlen tényre emlékeztette, hogy vannak emberek, a kik meggyőződésből kormánypártiak. Szóval elcsüggedt és minden kedve elment a további küzdelemtől.

A kocsisa, egy széles tatárképü legény, apró fekete szemekkel, várta a parancsait. Tukoray odalépett hozzá:

- Hallod-e, fiu, jók a lovaid? - kérdé tőle.

- Rájuk kell nézni, - felelt a tatár büszkén.

- Jobbak-e, mint a többi?

- Hát azok is lovak? - szólt a tatár megvetőleg.

- El tudnád-e őket hagyni?

- El én a fergeteget is.

- Hát a szekered birja-e?

- Csak az ur birja, a szekérben nem lesz hiba.

- Jól van, öcsém, hát egy pengőt kapsz, ha ezek itt a nyomunkat veszitik.

- Ez már beszéd. Csak üljön fel az ur.

Szemére nyomta kis pörge kalapját, kezébe vette az ostort és elindultak. A mit sem sejtő atyafiak nagy lármával ugráltak a szekerekre, s vad vágtatással, kurjongatással utánuk eredtek. A kis zömök tatár nem hazudott. Jó futók voltak a lovai, s Tukoray is egyre nógatta, bár a szemei tüzes karikákat hánytak és minden porcikája kimozdult a helyéből. A szekér pokolian

zörgött és ugrált ide-oda a köves uton, mint a labda. Ez igy ment az öcsödi szőllőkig. Ott a kocsis lekanyarodott egy puha rétre, negyedóráig vágtatott rajta, s három óriási diófa alatt, egy eleven sövény mögött megállitotta. Azzal, mint a mókus, fölmászott a fára és fülelt.

A távoli országuton iszonyu orditozással vonultak el az atyafiak. A tatár megelégedetten mászott le a fáról.

- Ezek ránk nem találnak itéletnapig. Ez itt apám szőllője. Egyet kaptatok, aztán mehetünk, a hová az ur parancsolja.

A kocsis apja, a vén tatár, előbujt a szőllőből és örvendezett, hogy a követ ur itt van. Hozott is mindjárt kenyeret, jó gohérszőllőt és egy kancsó bort. Mondanunk se kell, hogy Tukoray élvezettel evett.

- Meghajtottad a lovakat, Miska, - szólt az öreg feddőleg, mustrálva a két lovat.

- Ugy parancsolták, - felelt kurtán a legény.

- Nem kellett azokat hajtani, - szólt Tukoray, - ugy mentek, mint a sárkány.

- Meghiszem azt, - szólt az öreg elégedetten, azzal szalmacsutakot csavart és elkezdte dörgölni a lovakat.

Egy óráig heverészett Tukoray az illatos fűben, gondolkozva és beszélgetve a világ folyásáról. Aztán ujra fölült a szekérre és megparancsolta a fickónak, hogy vigye őt a legelső vasuti állomásra.

A mint kikocogtak az országutra, egyszerre csak szétnyilik a bokros az árok partján, s egy alacsony, ragyavert képü, öregedő parasztember ugrik elő, szó nélkül a küllőre hág, belép a kocsiba és a kocsist mellé ül.

Tukoraynak ugy rémlett, mintha ez a pofa is a részeg atyafiak közt lett volna, a kiktől megszökött.

- Kicsoda kend?

- Nemes Kiliti Gáspár. Ugy is irom.

- Hogy kerül ide? - folytatá bizalmatlanul Tukoray.

- Ehol a komám szőllője, hát lemaradtam a szekérről, hogy megkóstoljam: jobb-e nála a sárfehér, mint nálam.

A kis tatár hátrafordult és célzólag hunyorgatott Tukorayra.

- Hát aztán jobb? - kérdé gúnyos hangon Kilititől.

- Mindenkinek a magáé a legjobb, - felelt a ragyás.

Tukoraynak az villant az eszébe, hogy ez az ember azért maradt hátra a többitől, hogy ő meg ne szökhessék.

- Állj meg! - kiáltott a kocsisra.

Vállára ütött a ragyásnak és szóla:

- Nemes Kiliti Gáspár, szálljon le.

Kiliti hirtelen hátrafordult, mintha attól félt volna, hogy a fölszólitást egy nyakleves követi.

- Már hogy leszálljak?

- Igen, még pedig szaporán.

- Mér'?

- Nem kell az én nyakamon spicli.

- Már mint espion?

- Az.

- Tudja az ur, hogy kivel beszél? Tudja az ur, hogy én nemes Kiliti Gáspár vagyok? Ugy is irják magyarul a nevemet. Tudja-e, hogy kétszáz voks indul az én szavamra?

- Induljon kend is, mert majd inditom, - szólt Tukoray türelmetlen mozdulattal.

A paraszt leszállt, levette a kalapját és alázatos hangon szólt:

- Hát csakugyan itt akar hagyni bennünket a nagyságos ur? Hej, a vén Kilitit nem lehet ugy bolonddá tenni, mint a részeg embereket. Tudtam én azt jól.

- Ördögöt akarom elhagyni, ne beszéljen bolondokat. Csak a részeg emberektől akartam megszabadulni.

- Hát akkor, könyörgöm, én tán maradhatnék.

- Csak menjen kend is a dolgára. Én nekem nincs kendre semmi szükségem.

- De a kommenciót kiadja a nagyságos ur? Csekélység. Hat pengőre számitom fáradozásaim gyümölcsét.

A kis tatár erre fölemelkedett az ülésből, pokoli módon elkáromkodta magát és végighuzott ostorával Kiliti bácsin. A lovak hallva a suhintást, olyat rántottak a kocsin, hogy Tukoray majdnem kibukott. Vágtatva haladtak tovább. A kocsis folyton hátrafelé pislogott és jóizűeket vigyorgott. Nemes Kiliti Gáspár mindkét öklével fenyegetőzött utánuk.

A kocsis meglassitotta a lovakat.

- Igy kell ezzel bánni, nagyságos ur. Ez a legnagyobb gazember a kerületben. Mind a két párttal megfizetteti magát, de a szavazás napján olyan részeg, hogy nem tud leszavazni.

- Miért nem mondtad ezt hamarabb?

- A nagyságos urnak elég esze van, hogy maga igazitsa a dolgát. Ha Kiliti bácsi nem lett volna oly arcátlan, nem is szólok bele, mer' hát miért ne kapjon ő is valamit. Egyszer áll a világ minden öt esztendőben a szegény embernek. De a ki orcátlan, azt üsse meg a ménkü. Gyí te, Galamb!

Kis ideig hallgatott, aztán figyelmesen visszanézett Tukorayra.

- Mert ha ő hat forintot mer kérni, akkor mit kérjek én, a ki kocsimmal, lovaimmal, testemmel-lelkemmel szolgálom a nagyságos urat? Az ám!

A nyomorult! Ezért kergette hát el szegény Kiliti bácsit, hogy neki több jusson. Itt más ne zsaroljon, csak ő!

Lassan-lassan közeledett az est és láthatatlan patakokból, árokvizekből, mocsaras, ingoványos rétekből könnyü pára kezdett fölszállni. A távolban egy magas töltés látszott. A vasut volt. A mint feléje közeledtek, a kocsis meglassitotta a lovakat, majd egészen megállt, tenyerét a szeme fölé tartotta és nézett. A töltésen egy négylovas kocsi haladt.

- Mit bámulsz? - kérdé Tukoray.

- Látja az ur azt a négylovas hintót a vasuti töltésen?

- Látom, s nem értem, hogyan kerül oda, hiszen nem szabad kocsival a vasuton járni.

- Bizony nem szabad, azért nem is lehet az más, mint a szolgabiró.

Tukoray meghökkent.

- De melyik szolgabiró?

- Éppen azt nézem.

Ujra erőltette a szemeit.

- Elől a hóka, meg a vasderes, - mormogá, - az a', most már bizonyos.

- Kicsoda?

- A Kámfor főszolgabiró ur.

- Kámfor? - kiáltott Tukoray és majd lefordult a kocsiról.

Mit jelentsen ez? Mi történt Savóval? Kisült volna a turpisság? Bizonyosat kell tudnia.

- Hajts utána!

A rázós kocsi nyomban utána eredt a négyes fogatnak, de az ő utjok kacskaringósabb volt, mint a vasuté és szemlátomást elmaradtak. Tukoray eget-földet, azonkivül öt forintot igért a kocsisnak, a ki el is követett mindent, ostornyéllel verte a lovait, s ezzel elérték azt, hogy nem vesztették el szem elől a hintót.

A véletlen egy tehervonatot hozott arra. Tukoray szentül meg volt győződve, hogy a tehervonat szépen le fog térni a mezei utra, s ott kocog tovább, helyet adandó a főszolgabiró fogatának, de hát ugy látszik, történnek Magyarországon csodák is, - a főszolgabiró ott hagyta a töltést, a mivel annyi időt veszitett, hogy Tukoray utólérte.

- Halló! Főbiró ur! - kiáltott rá messziről.

A főszolgabiró visszafordult, Tukoray a szemeihez kapott, - Savó Mátyás volt.

A kocsik egymás mellé jártak, Tukoray átugrott a hintóba, egymás nyakába borultak.

Mikor végre magukhoz tértek, Tukoray jókora ráadással kifizette a kis tatárt, a ki nagyon sajnálkozott, hogy a nagyságos ur többé *nem vonatkozik rája.* (Igy mondta.) Ő bizony itéletnapig is elhurcolná, a pokolba is elvinné a követ urat. Azután egyet igazitott a lovak szerszámán, illedelmesen köszönt és vig fütyörészés közt visszafelé inditotta a lovait.

Döbrög alatt voltak.

- Látom a kiváncsi tekintetedet, - szólt Savó, - majd elbeszélem a dolgot, ha magunk leszünk. Most halljuk a te kalandjaidat.

Tukoray elmondta a fogságot, a párbajt, a Sáskával való találkozását és minden egyebet, a mi csak volt. Savó ámulva hallgatta.

- Jól viselted magadat, fiam, nem hiába az én nevelésem vagy. Megállj, Miska!

Ez a kocsisnak szólt; a döbrögi nagykocsma előtt voltak, melynek udvara csak ugy tarkállott az esti beszélgetésre összegyült emberektől. A mint a főszolgabiró jól ismert lovait meglátták, mind a kapu elé csoportosultak. Illedelmesen szétvált a tömeg a két fiatalember előtt.

- Urak a városból.

- A méltóságos főispán ur küldte őket.

- Hozzák a pénzt.

- Pista, szaladj haza a János bácsiért.

- Jóska, eredj, siess a katonabugyellárisomért.

- Itt a biró?

- Az esküdtekért menjetek.

- Emberek, eszén legyen mindenki.

A tömeg zürzavaros morajából ezek a megjegyzések váltak ki érthetően. Hőseink megálltak az udvar közepén, a parasztok körben álltak, legelől az öregek, azután a házas emberek, legkivül a legények és egyszerre mély csend lett. Csak az öregek köhintették el néha magukat a nagy gondolkozástól.

- Hány szavazat van a faluban? - kérdé Savó.

Szünet. Mindenki jól meggondolta, hogy mit feleljen.

- Volna majd kétszáz, - felelt végre habozva egy ember.

- Még tán több is, - vélé a másik.

- De százkilencven biztosan, - szólt a harmadik.

- Az szent, - erősitették többen.

- Hogy áll a jobbpárt? - folytatta Savó.

Ujabb szünet.

- A megállapodáson fordul meg.

- A balpárt erősen dolgozik.

- Ugyan? Járt már itt?

- Járt-e? Igért is.

- Mennyit?

Többen köhécseltek.

- Sokat. Nagyot kell arra ráigérni.

- Nono!

Zúgás hallatszott. Mintha a nép egy kicsit fölháborodott volna azon, hogy már a jobbpárt is alkuszik. A helyett, hogy engedné megadással lenyúzni a bőrét.

Savó mustrálva körülnézett.

- Három okos emberre van szükségem, a kikbe a falu megbizik, - szólt.

- Nem lehet hat? - kérdé egy ember.

- Minek hat?

- Három, a kibe megbizunk, három pedig a ki ezekre ügyel, hogy meg ne csaljanak.

Barátaink elnevették magukat.

- Jó, legyen hat.

A hat döbrögi emberrel bevonultak a kocsmába. Itt Savó elővett egy kis jegyzőkönyvet, végiglapozta, figyelemmel átolvasta a bennük följegyzett drámatárgyakat, végre igy szólt:

- Kedves polgártársak. Én is magyar ember vagyok, nem akarom a magyar ember kárát, azért őszintén fogok kigyelmetekkel beszélni. A dolog ugy áll, hogy Döbrög számára a jobbpártiak

Budapestről háromezer forintot küldtek le. Ebből azonban a kortesek kétezer forintot zsebre akarnak tenni és csak ezer forintot szándékoznak a falunak juttatni.

A hat paraszt összenézett s néhány nem éppen illedelmes mondás röppent el a szájukból. Savó folytatta:

- De mivel én nem akarom, hogy a nép rövidséget szenvedjen, elárulom maguknak ezt a gazságot, s csak azt a jó tanácsot adom, hogy mind a három ezer forintot követeljék és ettől semmi szin alatt el ne álljanak.

- Ne féljen az ur.

- Abba nem lesz hiba.

- Inkább mind ingyen a balpártra szavazunk.

- Kivasaljuk mi a bőrükből is azt a pénzt.

Igy nyilatkoztak a bizalmi férfiak, a kik csakhamar a kint állókkal is közölték a dolgok állását, s az egész falu föl volt háborodva a jobbpárt ellen.

- Látod Kazi, - szólt Savó vidáman, - ez a negativ korteskedés. Mikor elrontjuk az ellenfél kilátásait.

- Ne álljunk elő most az adóelengedések könyvével?

- Hogy gondolsz olyat, mikor mi itt jobbpártiak vagyunk!

Savó kiszólt:

- Hé, emberek, hol érünk mi itt legközelebb vonatot?

- Tessék kimenni a Sánczonperg állomásra.

- Melyik az? - kérdi elbámulva Savó.

- A kit a herceg Sánczonperg épitett, de még nem látott soha.

- Tudod mi ez? Én már hallottam. Ez a döbrögi állomás, melyet Schwarzenberg alias Sánconperg herceg épittetett, a kinek itt uradalmai vannak.

- Vagy ugy? Hát gyerünk.

Kezet fogtak a nép vezéreivel, s zajos éljenzés közt kirobogtak a faluból, a vasuti állomásra, mely egy negyedórányira feküdt a falutól. Itt jó borravalót adtak a kocsisnak, a ki már nagyon nyugtalanul kérezkedett haza, félvén a gazdájától, s meghagyták neki, hogy Döbrögöt elkerülve induljon haza.

- Nos, nos, halljuk a kirándulást Bellával? - sürgette Tukoray.

- Mindjárt.

A mint beléptek a váróterembe, Savó szó nélkül a zsebébe nyult és egy táviratot adott át Tukoraynak, ezen szavakkal:

- Ma ebéd után, mialatt Kámfor aludt, ezt a táviratot nyujtotta át Bella.

Kámfor, főszolgabiró.

Cimeres ökör! A kit a házadnál őrizel, az egy Savó nevü közömbös szamár, Tukoray, a jelölt, szabadon jár-kel a kerületben.

Sztravarr.

- Az aláirást nem lehet kibetüzni. A táviratot lovas legény hozta ki a szuloki állomásról és Bella, a ki a verandán ült, rosszat sejtvén, átvette és föl is törte. Rövid tanácskozás után elhatároztuk, hogy szököm. Bella, a ki ma föltétlen ur a Kámfor házánál, befogatott... és most itt vagyok.

- Hát ő?

- Ő ott maradt, neki, barátom, - s ezt Savó szomoru sóhajjal mondta, - magasabb céljai vannak.

- Mik?

- El akarja magát vétetni Kámforral. Az a hüllő fülig szerelmes bele.

- Helyes, de hogyan mászik ki Bella a hinárból.

- Igen egyszerüen. Azt fogja mondani Kámfornak, hogy nem ismert bennünket, ő is bolonddá volt téve. Bocsánatot kér ügyetlenségeért, egy könnyet morzsol szét szemeiben, s erre Kámforral a dolog el van intézve.

- Te pedig nézed ezt, mint egy közömbös szamár?

- Inkább citálj a klasszikusokból, mint táviratokból. Közömbös lehetek, de szamár nem. Csak nem állom Bella jövőjének az utját? Elvégre jobb, hogy én voltam az első szerelme és más veszi nőül.

- Határozottan jobb. És jól mulattatok Kámfornál?

- Nagyon jól. Mindennap kétszer leittam az asztal alá. Az első ebéd alatt a legjobb barátok lettünk és szidta a főispánt, hogy nem engedte őt föllépni, hanem az öcscsét erőltette a kerület nyakára.

- Hát azután?

- Én elhitettem vele, hogy eszem ágában sincs komolyan venni a jelöltségemet, s olyan jól érzem magamat abban a kis falusi kastélyban, hogy akár holtom napjáig ki se mozduljak innen. Hozzá még szimuláltam az örült szerelmet Bella iránt, a ki csábtáncot járt előttünk, de a mellett megközelithetetlen volt. A játéknak meg is lett az eredménye, mert ez a ravasz fajankó, a ki életének a felét parasztok közt töltötte, horogra akadt... Ekkor ütött be a távirat, mely engem gyors távozásra kényszeritett. Képes lett volna rá, hogy a pincébe csukjon és éhen veszitsen. Ismered a közmondást: az Uristen messze, de a szolgabiró közel van. Ellábaltam onnan.

Tukoray szünetet tartott, s arcán boru jelent meg. Aztán nagyot sóhajtott és igy szólt:

- Hogy állsz pénz dolgában?

E percben Savó arcán mintha a század összes fájdalmai megjelentek volna.

- Pénz? Ne emlitsd. Kinos tárgy, - suttogta szomoruan.

- Vagyis nincs.

- Nincs. Neked sincs?

- Lehet ugy három koronám.

- Nekem meg kettő.

- Gondolkozzunk.

XVI.
HITELMŰVELET A TÁVIRÓHIVATALBAN.

A várótermet egy szál petroleumlámpa világitotta meg. A falakat képek diszitették, még pedig nem az angol gépgyárak és magyar savanyuvizek szines reklámjai, hanem valóságos szép acélmetszetek. A butorok is szépen faragottak és masszivak voltak. Az egész állomás vicinálisoknál nagyon szokatlanul diszes volt. Ezt ugyanis Schwarzenberg herceg, itteni nagybirtokos épittette magának. A herceg örökké Bécsben lakott, de mindig arra számitott, hogy az uralkodóház valamelyik tagja lejön majd hozzá vadászni, s e célból épittetett e helyi érdekü vonalon egy általános érdekü állomást.

Barátaink némán szemlélgették a berendezést és gondolkoztak.

- Megvan! - kiáltott Savó.

- Halljuk!

- Hány barátunk és jó ismerősünk lehet, a kinek e pillanatban száz usque ötszáz forint van a zsebében?

- Olyan lehet százötven.

- Helyes. Akkor csakis körsürgönyzéssel mászhatunk ki a csávából.

- Miféle körsürgönyzésről beszélsz?

- Ejnye, de nehéz fejed van. Hozz a főnöktől százötven blankettát és majd meglátod.

Mire Tukoray a főnök hivatali szobájából a blankettekkel visszatért, Savó már összeállitott hetvenkét cimet.

- No most üljünk neki és irjuk meg. Ez a pumpolás távirati uton. A legtöbb embernek imponál a távirat. Élőszóval kéred a pénzt, egy rossz viccel főz le. Leveledre nem válaszol. De mikor a táviratot kapja, családjában történt halálesetre van elkészülve, s mikor látja, hogy egy egyszerü pump, örömében okvetetlenül küld valamit.

- Az eszme zseniális és e mellett egyszerü, rajta, előre, - kiáltott lelkesen Tukoray, s nekiálltak a sürgönyirásnak.

Mindegyik ezzel kezdődött: *Győzelmünk biztos*, s azzal végződött, hogy küldjön ennyi meg ennyi pénzt. A legkisebb összeg husz forint volt, a legnagyobb kétszáz. Egy távirat a redakciónak ment, hogy szedjen össze minden pénzt és küldje táviratilag Zoltánvárra. (Oda cimeztették az összes pénzt.)

Százharmincegy távirat készült el háromnegyedóra alatt. Ekkor Savó, titokszerü mosolylyal nekiült, hogy az utolsót megirja. Tukoray bámulva olvasta:

Özvegy Nornenstein Viktória hercegnő
ő kegyelmességének

Prága.

Édes néném, a megigért 10.000 forintot mindezideig nem kaptam kézhez. Küldje le azonnal egy megbizható emberével Zoltánvárra. Kezeit csókolja szerető unokaöcscse

Tardoskeddi Tukoray Kázmér.

- Mi ez? - kérdé elhülve Tukoray.

- Ezzel rá akarok ijeszteni az állomásfőnökre, különben kidob ezzel a kosár távirattal.

- De nem lesznek ennek kínos következményei?

- De lesznek. Nem éppen kínosak, de következmények. A prágai központi táviróhivatal nagy előcsarnokában van egy tábla, mely ezt a föliratot viseli: *kézbesithetetlen táviratok.* Oda fogják kiakasztani.

- Ez a Nornenstein hercegnő tehát nem létezik.

- De igen, Jókai egyik regényében... Ugy, tedd legfölül a kegyelmes nagynénédet és aztán előre, a főnök urhoz.

A jól táplált főnök szépen világitott nagy hivatalos szobájában ült s előzékeny arcot igyekezett vágni, de elsápadt, mikor Savó kezében az egy kötetre terjedő blankettákat meglátta.

- Mivel szolgálhatok az uraknak? - kérdé, inkább szokásból, mint kiváncsiságból. Érthető, hogy a szegény ember egy cseppet se volt kiváncsi arra, hogy az urak mit akarnak.

- Táviratokat hoztunk, - felelt Savó hidegen.

- A hivatalos órának vége van.

- Pardon, a vasutakon, még a legvicinálisabbakon is, kilencig tart.

- De kérem, hiszen már félkilenc.

- Mit tesz az? Az annyit tesz, hogy ön köteles kilencig akár tizezer szót is fölvenni. Tessék.

És eléje tette a paksamétát. A főnök félszemmel belesanditott és elolvasta a legfelsőt, a Nornenstein hercegnőnek szólót. Egyszerre fölugrott.

- Méltóságod rokonságban van a Nornenstein-családdal? - kérdé nagyon alázatosan Savót.

- Én nem, hanem ez az ur, - és Tukorayra mutatott.

Tukoray főuri eleganciával meghajtotta magát.

- Abból az időből, kedves főnök, a mikor a nagyapám apja testőr volt Bécsben. Ő Nornenstein-leányt vett el, később pedig egy Nornenstein-fiu beleházasodott a Tukorayak bárói ágába. Prágában lakó nagynéném különben született Schwarzenberg-leány.

- Schwarzenberg? Nagyon örvendek. Végtelenül örvendek. Megmondhatja a kegyelmes hercegnek méltóságod, hogy állomása kitünő karban van, s nőmmel sokszor hálatelten gondolunk reá.

- Mit ért ön azalatt, hogy állomása? - kérdé Tukoray, s páratlan előkelőséggel a szemébe csiptetett egy monoklit.

- Méltóságod tehát nem tudja, hogy hol van?

- Tudja, édes főnök, oly rengeteg sok faluban megfordultunk, hogy háromnak a nevére sem emlékszem.

- Ez Döbrög, kérem alássan, Döbrög.

- Hja igen, Schwarzenberg-birtok.

- Itt mindent a kegyelmes herceg épittetett. Az egész állomást.

- Igen, tudom, most már emlékszem, sokszor hallottam emlegetni. Nos, hogy leszünk a táviratokkal? Elfecsegjük az időt.

Egy fehérhabos ruhába öltözött menyecske beszólt egy ajtón.

- Jóska, nem jösz még vacsorálni?

- Azonnal, aranyom... méltóságos uraim, őszintén bevallva, a Schwarzenberg-uradalom tisztjeinek a majálisára készülünk a nőmmel együtt, csak még az utolsó vonatot inditjuk el... az asszony tisztára kétségbeesik... kegyelmezzenek árva fejemnek... ennek a sok táviratnak a lekopogtatása eltart reggelig.

Tukoray arcán egy gondolat villant át. Odalépett a főnökhöz.

- Jól van, kedves főnök, lemondok arról, hogy táviratainkat még ma elküldje, azon föltétel alatt, hogy egy tizenötsorosat azonnal továbbit Budapestre.

- Kérem, a legnagyobb örömmel. Méltóztassék helyet foglalni, itt a toll, parancsoljon blankettát.

Tukoray leült, Savó föléje hajolt. Tukoray biztos kézzel a következő táviratot vetette oda:

A nagyméltóságu m. kir. kereskedelmi miniszter urnak

Budapest.

Kegyelmes uram! Van szerencsém becses tudomásodra hozni a következő esetet: A döbrögi vasuti állomáson este félkilenckor, tehát a hivatalos idő alatt, föladtunk egy csomó táviratot, melyet a főnök, azzal a kifogással, hogy sok, nem vett föl. Minthogy mi ebben a párisi nemzetközi egyezmény eklatáns megsértését látjuk, az esetet a büntető eljárás foganatositása céljából ezennel hivatalosan tudomásodra juttatjuk, föntartva magunknak, hogy a késedelemből származó kárainkat a rendes polgári bíróság utján hajtsuk be.

Tisztelő hived
tardoskeddi Tukoray Kázmér,
a zoltánvári kerület képviselőjelöltje.

- Tessék - szólt szárazon Savó, s valódi kéjjel nyujtotta át a főnöknek a táviratot.

A főnök mohón kapott utána, s rögtön számolni kezdte a szavakat. Pár pillanat mulva keze lehanyatlott, s arca szenvedő kifejezést öltött. Majd tört hangon megszólalt:

- Szabad kérnem az iménti táviratokat?

- Tessék, - és Tukoray átadta a tekintélyes sürgönycsomagot.

- Ezt megsemmisithetem? - kérdé alig hallhatóan.

- Ez esetben igen.

A következő percben a miniszternek szóló távirat ezer apró darabra szakitva a papirkosárba hullott, s a főnök búsan a szavak megszámlálásába fogott.

Tukoray és Savó a perronra mentek sétálni.

- Óriási gazság, - szólt Savó, - de remek eszme. Ha bejutnál a parlamentbe, vagy bankdirektor, vagy pénzügyminiszter lenne belőled.

- Megállj csak, - szólt Tukoray, - még; nincs vége. A főnök még csak puhára van verve, most megsütjük és megeszszük.

- Nem értem.

- Butulsz, Matyi, vagy öregszel. Hát az nem jut eszedbe, hogy ez a mi százharmincegy táviratunk legalább 90-100 forintba kerül?

- És azt ki kell fizetni.

- Ki ám, de miből?

- Azt magam is szeretném tudni.

- A Nornensteinek unokája és a Schwarzenbergek rokona nem adhat föl táviratokat *hozomra*, ugy-e?

- Nem bizony.

- Nincs egyéb megjegyzésed?

- Nincs. Megállt az eszem.

- Hát most azt mondd meg, Matyi, mennyi pénzre számitasz a barátaink ellen intézett ezen körmerényletből?

- Tudod, mennyit kértünk? Körülbelül tizennégyezer forintot. Számitásom szerint tiz percentnek be kell folynia, s ez esetben ezernégyszáz forintunk van.

- Optimista.

- Nem, pesszimista.

Közbe a főnök beszaladt egy kicsit a feleségéhez, az asszonyt, a ki képesitett távirótiszt volt, értesiteni, hogy a majális fucs. Odabent aztán megtudta, hogy ez a két ur a szolgabiró négyes fogatán érkezett meg, hogy háromezer forintot osztogatott szét Döbrög faluban (a cselédek ide már igy hozták a hirt) - ez aztán szegénynek megadta a kegyelemdöfést. Szaladt vissza a hivatalba, s arcának verejtékével olvasta tovább a szavakat.

Ekkor beléptek hőseink. Tukoray odalépett a főnökhöz és barátságosan megveregette a vállát.

- Egy pillanatra, édes főnök ur. Gondolkoztam a dologról. Én önt quasi ugy tekintem, mint családunk hivatalnokát, s nagyon fájna, ha önnek kellemetlenséget okoznék. Tudja mit? Megelégszem, ha reggel hatkor fog a munkához.

- Óh méltóságos uram...

- De viszont önnek meg kell elégednie, ha csak holnap fizetem ki a táviratokért járó pénzt...

- Óh kérem, három napig is elvárok...

- Hánykor megy a vonat Zoltánvárára?

- Egy félóra mulva. De csak tehervonat.

- Mi azonban a kocsinkat elküldtük... ugy-e lesz szives gondoskodni, hogy a tehervonaton helyünk legyen?...

- Hogyne, kérem.

- Tehát reggel hatkor a sürgönyök elmennek... becsületszóra!

- Becsületszavamra fogadom. Talán nem vetnék meg szerény vacsoránkat?

- Már vacsoráltunk, - felelt Savó és kivonszolta Tukorayt, ezt sugva neki: - majd, hogy utolsó krajcárunkat borravalóra adjuk a cselédeknek.

- A nyugtákat elvárom a zoltánvári fogadóba! - ezt kiáltotta még vissza Tukoray.

- Meglesz, méltóságos uram... Mari! Hamar vacsorát, tálaljatok! - kiáltott a főnök vigan és átrohant a lakásába.

Félóra mulva barátaink egy vasuti kocsiban robogtak, melyre ez volt fölirva: *Hat ló, huszonnégy ember.*

Sokáig hallgattak és gondolkoztak a történtekről, végre Tukoray egyszerre fölkiáltott:

- Hát nincs isteni gondviselés, mely a szegény embereket segiti?

- Nem tudom, - felelt Savó, - lehet; ezzel még nem foglalkoztam. De egyről tudom pozitive, hogy nincs.

- Mi?

- Nincs többé szemtelenség.

- Mondasz valamit, - felelt Tukoray szerényen.

XVII.
ÁLLAMCSINY.

Eránosz Bogdán Györgynek hivták azt az embert, a ki Zoltánvára egyetlen kávéházának a tulajdonosa volt.

De nem erről vala ő nevezetes egyén, hanem a szakálláról. Óriási volt ez a szakáll és iszonyu fekete.

Ha az ember ezt a szakállat megnézte, azonnal tisztában volt vele, hogy Eránosz Bogdán Györgynek miért van két keresztneve.

Igen egyszerü okból: Bogdán viselte a szakállt, György pedig a tudatot, hogy Bogdánnak szakálla van.

Remek szép szakáll volt, büszkesége, öröme, boldogsága a gazdájának.

Mikor Eránosz Bogdán György az Erdélyhez kapcsolt örmény vilajetből, vagyis Szamosujvárról Zoltánvárra érkezett és a kávéházat átvette, az első ember, a ki a szakállát szemügyre vette, Bánkay István volt, a helybeli „Szabadság” szerkesztője.

Nem irigység fogta el Bánkay szivét. Ezt az érzelmet ő nem ismerte. Hanem egy eszméje támadt, mely némi haszonnal kecsegtette őt.

Az jutott eszébe, hogy mily óriási hitele lehet annak az embernek, a kinek ekkora szakálla van. Ő tehát e szakáll tulajdonosát szemelte ki viszont megpumpolás céljából, szóval ő akarta élvezni a hitelt, melynek Bogdán György szakálla örvendett.

És megtelepedett Eránosz Bogdán Györgynél. Ezt a szabad sajtó nevében tette, ugy magyarázván a kifejezést, hogy a sajtónak szabad akkor fizetni, mikor neki tetszik. Mert Zoltánvárában ő volt a sajtó, vagyis az egyetlen lap. Mindenféle megyei és városi egyesületnek hivatalos közlönye, kezdve a fillér- és rongyos-egyesülettől, az ármentesitő társulaton át egészen a méhész-egyesületig. Nem is volt más a lapban, csak dicséret, évi jelentés és hirdetés. Nem festékkel, hanem valami fekete mézzel nyomtatták ezt a lapot. De azért féltek tőle és ez volt Bánkay István hatalma.

Szombat este volt a kritikus idő. Ilyenkor kellett Bánkaynak a heti számot megcsinálni. Bánkay már szombaton délben készült a nagy munkára: több bort ivott, mint máskor. Azután leadta a megyei tüzoltószervezet évi jelentésének a harmadik folytatását, az iparos ifjuság majálisán felülfizetők névsorát (5-ik közlemény), a megyei mérnök tervét a Gerje-Perje vizeinek végleges szabályozásáról, Czirók Polikárp cisztercita gimnáziumi tanár tanulmányát a fáraók temetkezési módjáról tárcának (7-ik közlemény), a városi főjegyző egy költeményét, egypár városi és megyei hyment és halálesetet, gulyaárverést, katonai lóvásárt, rendőri hirt, menetrendet... azután megpihent. Elment a kaszinó kertjébe kuglizni, onnan elhivatta a főispán, ellátta őt választási hirekkel, s megbizta egy kemény választási vezércikkel.

Erre Bánkay a „Zöld koszoru”-hoz sietett, inspirációért. Itt a jó kompániában eltelt az idő féltizig, a szikfröcscsök olvasatlan mennyiségben tüntek el a szerkesztő ur torkában, közben a lap főszedője, ki öt szedő-gyerekkel korlátlanul rendelkezett, négyszer átjött vezércikket és választási rovatot sürgetni, végre Bánkay rászánta magát és átment, - nem a szerkesztőségbe, hanem ennek az utolsó állomására, Eránosz kávéházába.

Miközben itt a cognacot és a fekete kávét szürcsölte, Freund ur, a főszedő, ujra kétszer megjelent, hangoztatván, hogy a lapnak reggel meg kell jelennie, a mit Bánkay nem látott fölöttébb szükségesnek. Mert - ugymond, - más lap ugy se jelenik meg helyette, s a „Szabadság”-ot

hétfőn is oly szivesen fogadja a közönség, mint vasárnap. A mire Freund ur azzal felelt, hogy a lapot Zsigára, a legidősebb szedő-gyerekre bizta, maga pedig kiment a város alatt levő szőlőjébe, a hol még a felesége nyaralt. Mert - ugymond - vihar készül, s az asszony megőrül félelmében, ha ezalatt egyedül marad kint.

Az utcán egy kövér és egy sovány fiatal ember állitotta meg őt és megkérdezte, van-e itt kávéház?

Freund ur megállt. Mint minden kisvárosi ember, ő is szivesen szóba állt idegenekkel, a kiktől remélhette, hogy valami ujat fog hallani. Ez is egy neme az olvasásnak.

- Csak egy kávéház van a városban, az se nagyon kellemes ebben a pillanatban.

- Miért?

- Mert ott ül Bánkay, a „Szabadság" szerkesztője, részegen, s mire az urak odaérnek, valószinüleg már garázdálkodni fog.

- No, attól még nem ijedünk meg.

- Az urak hová valók?

- Pesti biciklisták vagyunk.

- Igazán? Ejnye, nagy szivességet tehetnének nekem.

- Ugyan mit?

- Ha netán összevesznének Bánkayval, dobják ki a kávéházból.

- Különös kivánság. Aztán miért dobjuk ki?

- Mert akkor Bánkay nem megy vissza többet. Az neki elve. Hanem hazamegy és megcsinálja a lapot.

- A holnapit?

- Azt.

- Hát még nincs készen?

- Dehogy van. Éppen a legfontosabb rész hiányzik. Vezércikk a balpárt jelöltje ellen és jelentés a megyei választási mozgalmakról.

A két fiatalember összenézett.

- Megteszik az urak?

- Uram, mi békés uriemberek vagyunk, nem szoktunk zenebonát kezdeni, de legyen nyugodt, ha Bánkay kapcáskodik, ki fog röpülni a kávéházból.

Freund ur valamivel nyugodtabban folytatta utját a szőllő felé. A két fiatal ember ugyanazon a helyen áll egy darabig.

- Matyi! - szólt a szikárabbik.

- Mi baj?

- Egy eszmém van.

- Ne légy vele nagyra, mert ugyanaz az eszmém nekem is megvan.

- Micsoda?

- Meg kell akadályozni ennek a lapnak a megjelenését.

- Ugy van, nehogy elrontsa a holnap délutáni programmbeszédet.

- Előre! - kiáltott Savó, - a véletlen is segitségünkre van, mint mindig.

És fütyörészve siettek Eránosz kávéháza felé.

A mint beléptek, hadvezéri pillantással azonnal áttekintették a helyzetet.

Sokkal jobban állt a dolog, semmint gondolták.

Bánkay ugyanis a kávéházban mulató szabólegények egyikét billiárdozásra szólitotta föl. A szabó rosszul böködött, a mit annak tulajdonitott, hogy mozdulatai nem szabadok. Mozdulatait tehát szabaddá tette azzal, hogy levetette a kabátját. Bánkaynak megvolt az a sajátsága, hogy öntudatlanul sokkal illedelmesebb volt, mint józan korában. Józanul a rossz nevelése szerint cselekedett, részegen pedig a jó természete szerint. Nyugodtan igy szólt a partneréhez:

- Hallja, kecske, vegye föl a kabátját.

- Velem ne gorombáskodjék.

- Hallja, ha odáig aljasodtam is, hogy egy szabólegénynyel összeállok karambolázni, azért megkivánhatok annyit, hogy tisztelje személyemet.

- Fogja be a száját.

- Maga nem gentleman, tehát sértegethet.

A szabó ezt biztatásnak vette s fölemelt dákóval rohant Bánkayra, a ki széket lökött ellenfele alá, melyen ez keresztül bukott. A szabók csataorditással rohantak Bánkayra. Bánkay fölugrott a billiárdra, s tele torokkal üvöltötte, hogy ha összetépik a ruháját, ő nem fizeti ki, mely fenyegetésre két szabó kivált a csatasorból, s félrevonult, de azzal a titkos eltökéléssel, hogy ha Bánkay közel jön hozzájuk, csipnek vagy ütnek rajta egyet olyan helyen, melyet a szabókontó nem tesz immunissá.

Eránosz fekete szakálla mint egy nagy kalózlobogó lengett a küzdő csapatok közt. A kávés folyton orditott: „Szerkesztő ur, szerkesztő ur!” S a drága posztóról levenni igyekezett Bánkayt.

Akkor toppantak be a mi barátaink.

- Az Bánkay! - szólt Savó, a billiárd tetején Dugovicsként álló alakra mutatva, - ezt ki kell innen mentenünk.

A következő pillanatban a szabók oldott kéve gyanánt hullottak szét, Kázmér a Mátyás pedig kezet nyujtottak Bánkaynak.

- Ne féljen, uram! - kiáltott Tukoray.

- Testvér! - üvöltött elérzékenyülve Bánkay, s a billiárdról lehajolva megcsókolta hőseinket, a kik leemelték fellegvárából.

- Egy üveg konyakot, - rendelte Savó.

- Nem, nem itt, eljöttök a lakásomra. Van diópálinkám, konyakom, szilvóriumom, barackszeszem... Egy percig sem maradunk ebben a lebujban.

A szabók ugyanis segitségért küldtek, s a támadás megujitására készültek.

Barátainknak semmi kifogásuk nem volt a helyiség elhagyása ellen. Kint az utcán aztán bemutatkoztak egymásnak. Tukoray mint Simon ügyvédsegéd, Savó pedig mint Péterfi ügyvéd mutatta be magát, a kik biciklin beutazzák az országot.

- Még egyszer köszönöm, fiuk, - szólt Bánkay, és meghatva rázta a kezüket, - lássátok, ha az intelligencia összetart, a poklok kapui sem győzedelmeskednek rajta.

- Kérlek, mi csak kötelességünket teljesitettük, - szólt Savó szerényen, s arra a szabólegényre gondolt, a kit odabent az ő ökölcsapása következtében borogattak. Mit csinálna az az ember, ha ő többet tett volna, mint a mennyi a kötelessége?

- Igy szeretem én a művelt osztályokat. Vállat vetve. Kéz a kézben. Ez a nagy szolidaritás, a szellemek rokonsága.

Igy szavalt Bánkay, miközben erősen belekapaszkodott Savó karjába. Tukoray hátramaradt, mert észrevette, hogy valaki jön utánuk. Egy fiatal gyerek volt.

- Mit ólálkodol itt? - kérdé.

- Kérem, én Zsiga vagyok, a szedőgyerek. Én szoktam a szerkesztő urat hazakisérni. A Freund ur rendelt ide.

- A lap készen van már?

- Dehogy van. És Freund ur kiment a szőllőbe. Csak mi gyerekek vagyunk a nyomdában.

- Hát el tudtok készülni?

- Ha kéziratot kapunk, egészen jól.

- Ne busulj, lesz kézirat. Mi a szerkesztőnek jó barátai vagyunk. Majd segitünk neki megcsinálni.

- Biz az jó lesz, nagyságos ur.

Tukoray Savó mellé somfordált.

- Óriási eszmém van, - sugta oda, - de a föltétel az, hogy Bánkayt minél hamarabb le kell inni a sárga földig.

- Bizd rám, - zümmögte vissza Savó.

Megérkeztek a szerkesztő lakására, mely két szobából állt, s az a hire volt, hogy a legelegánsabb garçonlakás Zoltánvárott. Az első szoba falán Zoltánmegye térképe, képes lapokból kivágott ábrázolatok, fali naptár, a főispán arcképe és egy kakuk-óra függöttek. Az egyik sarokban egy rakás könyv, leteritve medvebőrrel, pótolta a kerevetet. Hatalmas lapos, tintafoltos asztal, melyen egy kávéscsészében állt a tinta. Óriási papirkosár. Két dugóhuzó. Egypár üres palack. Ez volt az egész butorzat.

A második szobában mennyezetes ágy, szőnyegek, asztal, karosszékek. A berendezés elegendő volt, csak izlés és egyéniség nem nyilatkozott benne.

Bánkay minden szobában lámpát gyujtott, aztán szó nélkül fölemelt egy csapóajtót, mely a hálószobából vezetett a pincébe és lement. Pár perc mulva legalább öt üveg különböző fajtáju pálinkával tért vissza. Vizes poharakat rakott hozzájuk.

- Tegnapelőtt mulattunk és akkor az összes kupicáimat a falhoz vagdaltuk.

Ezzel mentegette magát.

- Nem baj, komám, - felelt Savó vigan, - legalább keverhetjük.

És elkezdték a keverést. Savó a baráti érzelmek összes hurjait végigjátszotta. Ezzel csalogatta be Bánkayt az ingoványos területre. Aztán *nobel spiccet* szimulált, s lovagias ügyet csinált minden pohárból, melyet Bánkay nem szivesen üritett ki. Majd a bácskai embert kezdte

játszani s végtelen megvetéssel nyilatkozott Bánkay ivási tudományáról. A mire a szerkesztő ur rohamléptekben kezdett inni.

Bánkay, tudjuk, jól megvetette már korábban alapját a teljes berugásnak, s igy háromnegyed óra alatt a sárga földig elkészült. Ekkor barátaink ledobtak egy szalmazsákot a pincébe, megfogták a szerkesztő urat kezénél-lábánál, óvatosan levitték, gyöngéden levetkeztették - és otthagyták, rázárva a pinceajtót.

- És most megirjuk a lapot mi! - kiáltott diadalmasan Tukoray.

Savó a nyakába borult és sirni kezdett.

- Kázmér, barátom, veszszek meg, ha nem te fogod másodszor megirni Shakspere tragédiáit. Óriás vagy! Előre magyar!

És a nagy iróasztal mellé ülve lázasan dolgozni kezdtek, ugy, hogy az álmos Zsiga alig győzte hordani a kéziratokat, melyeket a fiuk apró darabokra vagdalva vigan és gyorsan szedtek.

Öt órakor a szabad sajtó két zoltánvári főoszlopa, a két legerősebb napszámos elkezdte forgatni, mozgásba hozni a gépet, megkezdődött a nyomtatás.

Hétkor postára adták a háromszáz vidéki példányt, kilenckor elkezdték kihordani az ötszáz helyi példányt.

De hőseink ekkor már mélyen aludtak a városvégi fogadóban.

XVIII.
A HATÁS.

Ő méltósága, a főispán ur, pont kilenckor fölébredt, s megrázta ezüst csengetyüjét.

Belépett a huszár levelekkel, ujságokkal és csokoládéval. Ő méltósága a csokoládét kezdte szürcsölni, de mivel meleg volt, letette, s a „Szabadság" legfrissebb számát vette elő.

Ez még melegebb lehetett, mert roppant gyorsasággal letette.

Kis ideig maga elé mormogott valamit, aztán ujra fölemelte és olvasni kezdte.

A következő percben, - illem ide, illem oda, - kiugrott az ágyból és dühösen csengetett, majd földhöz vágta a csengetyüt.

A huszár berohant.

- A hálókabátomat! A titkáromat!

Mire a titkár megérkezett, ujra levetette a hálókabátját és visszafeküdt az ágyba.

- Üljön le, titkár ur, fogja itt ezt a lapot. Ugy-e, ez a helyben megjelenő „Szabadság"?

- Igenis, méltóságos uram.

- Nézze meg, ki van oda irva felelős szerkesztő gyanánt?

- Bánkay István.

- Igen? Most már annak kideritéséről van szó, hogy én bolondultam-e meg, vagy Bánkay? Olvassa föl a vezércikket.

A titkár elkezdte:

A lelkiismeret.

Sokáig hurcoltam az igát és játszottam a sorsát békén türő rabszolgát, de ember, érző, okos lény vagyok én is, s végre a lelkiismeret szava bennem is megszólalt.

Tudom, hogy elveszitem a kenyeremet, de nem bánom. Az igazságnak Krisztus óta mindig voltak vértanui, hadd tartozzam én is közéjük.

Üres zsebet, szegénységet, de tiszta kezet és fölemelt fejet hagyhatok unokáimra.

Földönfutó leszek, kiüznek puha fészkemből, de a népért hoztam áldozatot, s ez megnyugtat.

A mit ez a megyei banda, - ki kell mondanom, ha agyonütnek is, - itt a néppel csinál, az hallatlan.

Nép! Mikor nyilik meg már a szemed!

Ébredj föl, te alvó óriás, itt az idő, szállj magadba, mint én, és térj át a balpártra, mert különben gyermekeid hazaárulással fognak vádolni.

Én ismerem, óh nép, a te ellenségeidet, mert vak koromban őket szolgáltam, de most kinyilt a szemem és leleplezem őket.

Hallgassatok reám!

- Megálljon, - szólt a főispán, - ki van a cikk alá irva?

- Bánkay István.

- És ez, a mit maga nekem fölolvasott, tényleg benne van a lapban?

- Becsületszavamra, méltóságos uram.

- Akkor nem én bolondultam meg, hanem Bánkay, - szólt ő méltósága teljes meggyőződéssel; - hallatlan! Mi történt itt? Azonnal keressék elő Bánkayt.

A titkár elsietett. A főispán böngészett a lapban. Hajmeresztő dolgok voltak benne Tukoray diadalutjáról a kerület falvain keresztül, a jobbpárt vesztegetéseiről és erőszakosságairól, Kámfor lefőzéséről, a párbajról, a népnek a balpárthoz történt általános csatlakozásáról.

- Kiesett a világi feneke. Ilyet még Európa nem pipált. Ha ez az ember nem bolondult meg, akkor egy perfid gazember.

Ott volt egy kis cikk *„A megváltó”* cim alatt. Ez a megváltó Tukoray volt. Egy másik cikk *„A bukott nagyság”* cim alatt. Ez a bukott nagyság a főispán volt. S ő méltóságának a hideg borzongás futott végig a hátán. Rossz sejtelmei támadtak.

Éppen jókor rohant be a főispáni titkár.

- Bánkay eltünt, a lakása üres.

- Akkor hát gazsággal van dolgunk. Mi ujság a városban?

- Iszonyu a forrongás. Általános a megdöbbenés. Mintha egy elszabadult oroszlán garázdálkodnék.

- Kik forronganak és kik döbbennek?

- Az elnémitott, megijesztett ellenzék fölemelte a fejét és forrong, hiveink pedig meg vannak döbbenve. Készülnek visszalépni a küzdelemtől, azt hiszik, veszve minden.

- Szent Isten! Mit tegyünk?

A főispán csak akkor esett volna még kétségbe igazán, ha látta volna a lakosság hangulatát. Mint egy megütött méhkas, zúgott a város. A rendszer oszlopai ingadoztak. A tüzoltó-egyesület tajtékzott, a megyei gazdasági-egyesület a fejét csóválta, a méhész-szövetkezet a markába nevetett, a főmamelukok a szabad sajtó ellen mennydörögtek. A lap kiadója *árulást* emlegetett, sirt és háromszor ájult el. Föltúrták a nyomdát a becstelen cikkek kéziratáért, de barátaink, mikor a korrekturát csinálták, gondosan zsebrevágták a kéziratokat... Bánkay pedig nem került elő.

Végre a főispán a korteseket és a szolgabirákat hivatta. Hosszu ideig tanácskoztak, s először is egy falragaszt bocsátottak ki, melyen kijelentették, hogy Bánkay István áruló, a ki gaz módon eladta magát az ellenzéknek, a mivel átadta magát a tisztességes elem megvetésének.

A tanácskozás végén érkezett meg Kámfor, a szolgabirájával, Baltássyval, a ki Tukorayval megverekedett.

A főispán keserüen nézett végig rajta.

- Jól megcsináltuk a dolgot, mondhatom. Most már akár visszavonulhatunk a küzdelemtől.

- Ne még, - szólt Kámfor hidegen.

- Te beszélsz? Hisz téged legelőször lóvá tettek.

- Megfizetek érte, arra esküszöm. Mikor lesz Tukoray programbeszédje?

- Ma délután három órakor, a csizmadiaszinben.

- Ott leszünk, - felelt kurtán Kámfor és titkon intett a főispánnak, hogy négyszemközt akar vele beszélni.

A főispán szemében megcsillant a remény: ennek a Kámfornak valami nagy terv van a zsebében a melylyel még ki lehet köszörülni a csorbát.

XIX.
DRÁMAI JELENET.

Senki sem sejtette a városban, hogy a balpárt jelöltje ott van. Hőseink édesen aludtak délig, aztán borbélyt hivattak és kicsinositották magukat, majd alaposan megkefélkedtek, s bőségesen megebédeltek. Mindezt megtették a nélkül, hogy a fogadó kertre nyiló hátsó szobáját elhagyták volna. Nem tudták, hogy mi következménye lett éjjeli működésüknek. Lehet, hogy Bánkayt megtalálták, ez leleplezte őket és azóta az összes csendőrök és szolgabirák halálra keresik a tetteseket.

Ebéd után elküldték egy embert a nagyvendéglőbe, hogy ha Sáska Márton ott van, jőjjön azonnal ki.

Negyedóra mulva távoli kurjongatás és a Rákóczy-induló hallatszott. Sáska Márton jött ötszázad-magával.

A vén kuruc elől lépkedett, fokossal a kezében, darutollas kalappal a fején. Néha-néha megmegállt, arca eltorzult és száját iszonyuan kitátotta. Ez annyit jelentett, hogy éltetett valami eszmét, vagy valami embert. De mivel a hangját elkorteskedte, semmi se hallatszott. A nép azonban megértette és zajosan éljenzett minden nagy grimasz után.

A kapu előtt csend lett. Kilépett Paczor Ambrus, a csizmadia-ipartestület elnöke és szóla:

- Kisütött az igazság napja. Olyanok is zászlónkhoz álltak, a kik sohse tartottak velünk. Győzelmünk bizonyos, de ki kell tartani utolsó csepp vérig. Eljöttünk a jelöltünkhöz, szives nyilvánulás céljából, hogy közénk fáradni ne terheltessen, a társadalmi helyzet és a pártok állása megkivánván az őszinte beszédet. Halljuk!

Tukoray megjelent, Sáska egy pokoli grimászszal rámutatott, mire azonnal lekapták a tiz körméről és körül hurcolták.

- Beszéljek? - kérdé Sáskát.

- Nem, bor kell előbb, azután a beszéd. Ez a sorrend ezer év óta, - susogta Sáska.

Tukoray borzadva látta, hogy egy tiz hektoliteres hordót görditenek az udvarra. Ki fogja ezt megfizetni?

Sáska, Savó és Tukoray visszavonultak beszélgetni, miután a jelölt ur az összes jelenlevőkkel kezet fogott.

- Mi történt Bánkayval? - kérdé Márton ur.

Hőseink megdöbbenve néztek egymásra.

- Hogyan, mi történt?

- Hogyan történhetett az, hogy hozzánk állt? Óriási dolog ez, fiuk. Megvettétek?

- Meg, - felelt szemtelenül Savó.

- Mennyiért?

- Kétezer forintot fizettünk ki neki, - folytatta Savó.

- Azért szökött hát meg!

- Megszökött?

- Meg. Az egész várost tűvé tették érte, de nem találják.

Kázmér és Mátyás megkönnyebbülve tekintettek egymásra. Igy még semmi sincs fölfedezve.

- Megér az eset nekünk tizezer forintot. Először, mert a központ, Zoltánvára, ezzel egyszerre fölemelte a fejét, magához tért és mellénk állt. Ez pedig ötszáz voks. Másodszor, mert a főispánt a nyavalya töri, s ez nekem örömet okoz. Csak most ki kell vágni a rezet. Akkor biztos a mandátum.

A bor csodálatos gyorsasággal elfogyott, s a hangulat sas-szárnyakon emelkedett fölfelé. Márton ur egy intésére sorakoztak, s négy izmos ember a vállaira kapta Tukorayt. Igy indultak meg a városba, a csizmadia-szin felé. A nép mindenütt csatlakozott. Énekszó, muzsika, zászlók lobogása, kurjongatás közt vonultak be a tágas szinbe, mely minden oldalról szabad volt.

- Halljuk! halljuk! - kiáltott egy magas tenorhang és egyszerre mély csend lett.

A dobogón megjelent Sáska, Savó és Tukoray. Először Sáska beszélt, csak a közelállók hallották, hogy bemutatták a követ jelöltet. Utána a balpárt budapesti végrehajtó-bizottságának nevében Savó emlegette dühös frázisok kiséretében a kormányt és ajánlotta a népnek Tukorayt, *a ki egy oly csillag, a mely boszuálló kézzel le fog sujtani a nemzet ellenségeire, s melynek árnyékában a szegények és a szenvedők mindig megpihenhetnek.*

Ezen csodálatos és uj csillagászati fölfedezések után föllépett Tukoray, s messze hallható hangon igy szólt:

Tisztelt polgártársak!

Mielőtt beszédemet megkezdeném, lehetetlen, hogy köszönetet ne mondjak Bánkay István barátomnak, a *„Szabadság”* szerkesztőjének. (Zajos éljenzés.)

Mit kellett szenvednie ennek az embernek, a ki szivében mindig velünk volt, titokban ápolta a szabadság- és hazaszeretet szent tüzet, nyilvánosan pedig a rabszolgák láncait kellett csörgetnie.

De becsületes lelkéből végre kitört az igazság szava. Kockára téve hivatalát, jövőjét, mindennapi kenyerét, kiállt és hangosan, nyiltan, férfiasan kijelentette: én ezt a gaz rendszert nem szolgálom tovább, hanem oda állok, a hol a nép barátai küzdenek a nemzet jogaiért. (Zajos: *„Éljen Bánkay!”*)

Sokra, igen sokra kell ezt becsülni, polgártársak. Hányan, százan, ezren vannak arra kárhoztatva, hogy a zsarnok hatalom előtt meghunyászkodjanak és lelkiismeretük szavát elfojtsák. Lélekben titokban mind velünk vannak, s lehajtott fővel, szégyenkezve, a gyalázat égő pirjával arcukon mennek szavazni a hatalom mellett. (Ugy van! Zajos éljenzés.)

Bánkay István nem tette, áldassék érte az ő neve. Magasztos példa ez a nemzetnek, mely mindig előtte fog lebegni. (Ugy van!)

Ilyen nagy a mi szent ügyünk ereje, melyen a poklok hatalma sem fog győzedelmeskedni. (Ugy van!)

A bünösök megtérnek és hivőkké lesznek. Fogadjuk őket szeretettel a keblünkre. (Éljen.)

Tisztelt polgártársak! Ne hallgassanak azokra, a kik azt mondják, hogy a mi ügyünk harcosai kevesen vannak. Oroszlán is kevesebb van a világon, mint szamár, (óriási derültség), mégis ha egy oroszlán elorditja magát, százezer szamár elszalad tőle. (Általános tetszés.)

(Itt Tukoray már vérszemet kapott és erőteljesen kiabált.)

Polgártársak! Mi adja meg nekem a jogot, hogy e szent lobogó alatt önök elé merek állni és az önök szavazatát kérni?

Az, hogy magam is a szamárkergető oroszlánok véréből származom. (Halljuk!) El kell mondanom, hadd tudja a nép, kivel van dolga. (Helyes, ugy van, halljuk!)

Apám végigküzdötte a szabadságharcot. Elsők közt volt Budavár ormán. (Éljen!) Az utolsók közt volt, a ki Világosnál a fegyvert letette. (Éljen, éljen!) Nem él már, uraim, meghalt. Százszor kereste a halált a csatatéren, de a halál kikerülte őt, hogy aztán később aljas módon, a vesztőhelyen teritse le. (Mozgás, meghatottság.) Apám sokáig bujdosott, s csak évek mulva tért vissza hazájába. De még akkor a nép rabigában görnyedt, s ő tüstént azok közé a jelesek közé állt, a kik a nemzetet föl akarták szabaditani. Ez volt az Almássy-féle összeesküvés. Elfogták és Kufstein várába hurcolták...

(Sáska ekkor odahajolt Tukorayhoz és a fülébe sugta: „Te, az uszással való menekülést hagyd ki, mert itt sokan tudják, hogy Kufstein vidékén nincs tenger.")

...De a börtönben is folyton nemzete sorsán tépelődött. Elannyira, hogy elhatározta hogy megszökik. Meg is tette... (itt Tukoray a szeméhez nyult, mintha egy könnyet morzsolna szét), de elfogták, (tört hangon), katonai biróság elé állitották és agyonlőtték. (Nagy mozgás és meghatottság.)

- Fiam! Fiam! - kiáltott egy hang a zúgáson keresztül.

Mindenki oda tekintett. Egy fehér szakállu öreg ember, kitárt reszkető karokkal, közeledett a dobogó felé.

- Emberek, barátaim, én vagyok Tukoraynak az apja. Becsületes, jámboréletü szabómester Veszprémben. Hallottátok, mit hazudott rólam... a tulajdon apjáról...

Kétségbeesett jajgatás közt beszélte el az öreg. A nép félelmesen zúgni kezdett.

- Hazudik! - kiáltott Tukoray stentori hangon, - ez az ember nekem nem apám.

- Fiam, édes jó gyermekem. Óh, hogy ezt a napot meg kellett érnem... Miket beszél rólam... én semmit sem tettem azokból... A hatvanas években jöttünk be Csehországból és akkor még Holupkának hivtak bennünket.

- Hazudik! - üvöltött rekedten Tukoray, - én ezt az embert ma látom először.

- Fiam! Megtagadod az apádat? Jó. Ma látsz először. Emberek, nézzetek ide...

És az öreg ledobta a kabátját és fölgyürte az ingujját.

- Ime, ez egy diófalevél-alaku anyajegy. És most nézzétek meg az ő balkarját... ott van ennek a párja. És ő tagadni meri, hogy a fiam. Gazember!

Tukorayt egy pillanat alatt lerántották a dobogóról és letépték róla a ruhát.

- Itt van, itt van a karján a diófalevél. Gazember, meg akartál csalni, hazudtál, megtagadtad az apádat. Ki vele! - orditott a nép.

Savó odaugrott s a két legény ököllel védte magát a fölháborodott tömeg sürü csapásai ellen.

E pillanatban a csendőrök Kámfor főszolgabiró vezetése alatt föltüzött szuronnyal behatoltak, hőseinket körülvették és kivitték a tomboló tengerből. Baltássy az öreg Tukoray-Holupkát vitte el.

Kámfor azonnal kocsira ültette őket és kivitte az állomásra. Kövek repültek utánuk.

Sápadtan, összetépett ruhával, kalap nélkül érkeztek meg hőseink az állomásra. A csendőrök körülvették az épületet, hogy senki be ne mehessen.

- Azt hiszem, az urak a történtek után el fognak utazni, - szólt udvariasan Kámfor.

- El, - mondá rekedten Savó.

Tukoray egy padra dobta magát és mereven nézett maga elé. Nem látott és nem hallott semmit. Savónak azonban már visszatért a lélekjelenléte. Hidegen igy szólt Kámforhoz:

- Főszolgabiró ur, látja, milyen állapotban vagyunk. A dulakodás közben ezek a betyárok mindenünket ellopták. Ha ön gentleman, ellát bennünket pénzzel.

- Mennyit parancsolnak? - kérdé Kámfor, a ki örömében egy vagyont kész lett volna nekik adni.

- Adjon háromszáz forintot.

- Tessék! Azonkivül megváltom a vasuti jegyüket Ha nem csalódom, Budapestig méltóztatnak?

- Odáig, - felelt Savó és dühében az ajkába harapott.

A három százas azonban csakhamar derüt varázsolt Savó szemébe. Ez az övék, ezt nem iszsza el immár senki, ezt nem csalja ki tőlük senki, ezen vehetnek cipőt, kifizethetik otthon a szobát, fiakkerezhetnek az Andrássy-uton, s nem kénytelenek vele a zoltánvári kerület közjólétét emelni.

Savó lelkébe édes nyugalom vonult. Csak ha barátja zilált külsejére, arcára tekintett és valószinüleg még ziláltabb belsejére gondolt, dobbant át lelkén valami kínos érzés. Szegény svihák Ikárus, bizony lehullott a mennyországból. Gazság áldozata lett. Ki lehet az a fehérszakállu lókötő, a ki oly jól játszotta az apát? És ki lehet az az agyafurt intrikus, a ki Tukoray anyajegyét oly kitünően fölhasználta?

Vonatra ültek. A szomszéd kupéba beült Kámfor egy csendőrrel, hogy, mint mondá, a kerület határáig elkisérje őket. A vonat tova robogott, az est beállt. A vidék lassan-lassan sötétségbe borult. Hőseink kinyitották az ablakot és forró fejüket a hüvös légáramlatba mártogatták, mely lassanként Tukorayt is magához téritette és megnyugtatta.

Sokáig hallgattak, végre Savó megszólalt:

- Egy bizonyos, fiam, az, hogy ekkora szellemi tőkét, mint mi, még sohse vittek bele választási harcba. Ez a mi hadjáratunk egyik karakterisztikus vonása.

- A másik karakterisztikus vonása, - tette hozzá Tukoray, - az, hogy viszont oly csekély anyagi tőkét, mint mi, még szintén sohse vittek bele választási harcba.

- Ez is igazi. Tehát világos, hogy pusztán észszel, furfanggal, csalafintával és ravaszsággal boldogulni nem lehet. Pénz is kell hozzá.

- Ne dicsekedjél, öreg, a furfangunkkal, mert ezen a téren is irtóztatóan lefőztek bennünket. A hiba az volt, hogy nem álltunk erkölcsi alapon.

- Mit értesz ez alatt?

- Azt, hogy törhetetlen meggyőződéssel, szilárd elvekkel, határozott zászló alatt, becsületes szivvel kell a küzdelembe menni, vagy iszonyu pénzzel kirukkolni és becsületesen megfizetni minden voksot. Mi egyiket sem tettük.

- Mondasz valamit.

A vonat megállt. Az ajtó kinyilt és Kámfor jelent meg bucsuzni. Tukoray némán meghajolt és elfordult, de Savó leugrott a vonzatról, s karonfogta Kámfort.

- Elhágy? - kérdé.

- El, ez a kerület utolsó állomása.

- Mondja csak: még mindig gentleman ön?

- Az vagyok.

- Akkor adjon kölcsön még kétszáz forintot.

- Tessék.

És Kámfor habozás nélkül átadott két százast Savónak.

- Ha szigoruan veszszük, ezzel ön tartozik is nekünk.

- Miért?

- Mert becsületszavamra merném mondani, hogy ezt a mai heccet ön rendezte.

- Gondolja? - és Kámfor kegyetlen mosolylyal nézett végig Savón.

- Én különben nem firtatom a dolgot, csak azt mondja meg, hogy ki volt az a gazfickó, a ki az apát játszotta?

- Az Kalotai Ákos drámai jellemszinész volt.

- Jellemtelen gazember, - sziszegte fogai közt Savó.

Ezzel a két augur kezet fogott és Savó visszament a kocsiba. A lépcsőről visszafordult, bizonyos páthoszszal megkapta Kámfor tenyerét és megindult hangon szóla:

- Becsülje meg Bellát. Én mondom önnek, becsülje meg.

Kámfor elképedve nézett rá. Savó ártatlan arccal folytatta:

- Becsülje meg e kedves leányt. Oly tulajdonságai vannak, melyek megérdemlik a becsülést. Én mondom önnek.

A vonat elindult, Kámfor lángvörös arccal tekintett utána.

- Nesze, tüske a szivedbe, - mormogta Savó elégedett vigyorgással.

A szép holdvilágban mosolyogva terültek el az utolsó falu fehér házai. És a mint barátaink ott álltak a nyitott ablaknál, egyszer csak az éjben egy éles, visitó hang elkiáltotta:

- Éljen Tukoray követünk!

Mátyás és Kázmér összenéztek. Mintha a sötét lombu fák alól valami pajkos démon csufot akarna üzni belőlük. A kezük ökölre szorult... De aztán Tukoray ökle lassanként kiengedett.

- Ez egy hivő, a ki még nem tudja, hogy mindennek vége, összeomlott az egész világ. Isten veled, jó fiu, áldjon meg az ég!

És levéve kalapját, meglobogtatta a kocsi ablakából.

- Isten veled!

- Isten veled, gyönyörnek sok lett volna, - dalolta hozzá Savó.

Egy félóra mulva minden feledve volt s ők mélyen aludtak.

XX.
A MEGLEPETÉS.

A zoltánvári Petőfi-utca tizenkettedik számu házának udvarra szolgáló pinceablakából, ezen mozgalmas vasárnapon, este nyolc órakor bömbölés hangzott ki. Egy odasietö cseléd nagy meglepetésére Bánkay szerkesztő urat ismerte föl a bömbölőben. Nagy keresésre megtalálta a pincekulcsot és kieresztette a szerkesztőt, a ki kabátot vett magára és nekiült a lapot megcsinálni.

Ugyanis sötét lévén, még mindig azt hitte, hogy szombat éjjel van és órája nem lévén, nem sejtette, hogy félkilencre jár az idő.

Egyszerre az utca végén nagy orditozás támad. Kinéz. Fáklyák világát pillantja meg. Zeneszót hall. Erről nem is tudott semmit. Bizonyosan fáklyás-zene a jobbpárt jelöltjének.

No, ezt megvárja és még beleszoritja a lapba. A nép arra hömpölyög. Mi az ördög? Tüntetés ő ellene? Hamar bezárta az utcai ajtót. Száz meg száz ember kiáltja: *„Éljen Bánkay István!”* No, ez mégis szép, a fáklyás-zenéből neki is jut, a főispán végre elismeri, hogy neki is nagy része van a közhangulat megcsinálásában. Erre nem is számitott. Magában azonnal elkezdte csinálni a beszédet, melylyel az üdvözletre felel, éltetvén a főispánt és öcscsét, a jelöltet.

És a tömegből előlép Paczor Ambrus (hát ez is megtért?) és egy beszédet intéz hozzá, melynek hallatára Bánkayval elkezdett forogni a világ.

Paczor, miután egy rakás olyan dolgot mondott Bánkayról, a mit mindenkiről el lehetett mondani, csak Bánkayról nem, fölajánlotta neki a mandátumot.

Paczor láncait eltépő oroszlánnak nevezte Bánkayt.

Azután azt mondta róla, hogy kitört a koporsóból és eget kér.

Emlitette, hogy a polgároknak kötelessége tömörülni védőpajzs gyanánt azon ember körül, a ki egész jövőjét kockára tette értük.

A másik gazul elárulta az ügyet, itt van a vérünkből való vér, a ki ismeri bajainkat, vágyainkat, válaszszuk meg őt. (Egetverő éljenzés.)

Bánkay mint a gutaütött bámult rájuk és nem tudott felelni.

E percben megjelent Sáska.

- Toljatok be hozzá! - mondá a legényeknek.

Ez olyan gyorsan megtörtént, hogy a vén sas fejjel előre gurult a szobába. De egyszerre talpon termett.

- Hát felelj, ostoba! Beragadt a szád?

- Nem értem, mit feleljek? - hebegte Bánkay.

- Olvasd fel a mai vezércikkedet.

- A mai vezércikkemet?

- No, igen, itt van a zsebemben, nesze... Állj ki az ablakba és üvölts, a hogy csak tudsz.

Bánkay kezébe vette a *Szabadság*-ot s még jobban megzavarodott. A holnapi szám ma? Egészen készen. Micsoda boszorkányságok történnek itt körülötte?

- Olvasd már, mulya! - kiáltotta Sáska és Bánkay szót fogadva, stentori hangon olvasni kezdte:

> Sokáig hurcoltam az igát és játszottam a sorsát békén türő rabszolgát, de ember, érző, okos lény vagyok én is, s végre a lelkiismeret szava bennem is megszólalt. (Zajos éljenzés.)
>
> Tudom, hogy elveszitem a kenyeremet, de nem bánom. Az igazságnak Krisztus óta mindig voltak vértanui, hadd tartozzam én is közéjük. (Viharos éljen.)
>
> Üres zsebet, szegénységet, de tiszta kezet és fölemelt fejet hagyhatok unokáimra.
>
> Földönfutó leszek, kiüznek puha fészkemből, de a népért hoztam, áldozatot, s ez megnyugtat. (Éljen, éljen!)
>
> A mit ez a megyei banda, - ki kell mondanom, ha agyonütnek is, - itt a néppel csinál, az hallatlan.
>
> Nép! Mikor nyilik meg már a szemed?
>
> Ébredj fel, te alvó óriás, itt az idő, szállj magadba, mint én, és térj át a balpártra, mert különben gyermekeid hazaárulással fognak vádolni. (Éljen Bánkay!)
>
> Én ismerem, óh nép, a te ellenségeidet, mert vak koromban őket szolgáltam, de most kinyilt a szemem és leleplezem őket.
>
> Hallgassatok reám!

Itt Bánkay kezdte átlátni a feneketlen gazságot, a mi vele történt. Elfehéredett és Sáskához fordult:

- Micsoda nap van ma, bátyám?

- Vasárnap este... de folytasd, az Isten áldjon meg!

- Emberek! - üvöltött Bánkay, reszketve a dühtől, - én velem irtóztató gazság történt.

- Ugy van! Halljuk! Micsoda? Le a főispánnal! Ki kell irtani az egész bandát! - harsogta a tömeg.

- Engem leitattak, pincébe zártak, meg akartak ölni. Ezt érdemeltem én?

- Gazság, alávalóság! Éljen Bánkay! - kiabáltak.

- Én ártatlan és becsületes vagyok!

- Ugy van, ugy van! Vállra vele, ki a piacra.

A kaput betörték, Bánkayt vállra kapták. Reszketett és csurgott róla a verejték.

- Mit csináljak? - kérdé kétségbeesetten Sáskát.

- Hömpölyögj a lavinával, három nap mulva képviselőnk lesz.

A zene megszólalt, a zászlók lobogtak, a nép tova vonult Bánkayval a nagy vendéglőbe.

*

Három nap mulva kétszáz szótöbbséggel és pártonkivüli programmal megválasztották, a főispán leköszönt, Sáska pedig hazament a fészkébe és lefeküdt ujra az ágyba betegnek.

EGY FALUSI HAMLET

I.

Apám kasznár volt P. gróf uradalmában s mivel a gazdálkodás rendszere a kis fizetés és szabad lopás alapjára volt fektetve, ő szegény ember maradt. Önzetlenül házasodott, szerelemből s ezért nagyon megérdemelte azt a 10.000 forintot, melylyel apósa, anyai nagyapám, a lakodalom napján meglepte. Én voltam első gyermekük és az utolsó. Egyetlen voltom következtében kényeztettek. Anyám őszintén, leplezetlenül, apám a szigoruság álarca alatt. De engem nem szedett rá ezzel. Mord arcán keresztül én egyenesen a szivébe láttam és ott csak magamat láttam. Ezért nem féltem tőle, de tiszteltem és szerettem őt és anyámat, mielőtt még tudtam volna, hogy a negyedik parancsolat ezért jutalmul hosszu élettel kecsegtet. Általán azt hiszem, kora ifjuságomtól kezdve jó gyermek voltam. Engedelmes, illedelmes, ragaszkodó, jóindulatu. Idegenek előtt, szüleim parancsára, szivesen és boszankodás nélkül produkáltam az ismert gyermeki ügyességeket, például: hogy tesz a vasut, a mivel mindig szokott elismerést arattam: „Milyen okos, milyen kedves!" ámbár, - azt hiszem, - épp oly kis mamlasz voltam, mint minden felebarátom 2-3 éves korában. E tulajdonságomhoz, mely legtöbb gyermektársamnak meg szokta szerezni a „csudagyermek" hirnevet, járultak egyéb erényeim: a mikor alvás ideje volt, aludtam, a mikor evés ideje volt, ettem, éjjeli nyugalmát senkinek se háboritottam, a patakba sohase igyekeztem belefuladni, a játékszerről és mézeskalácsról nem nyaltam le a festéket, kocsikerék alá nem kerültem, az istállóban rugós lovak közé nem mentem, a kutat messze kerültem, éretlen gyümölcsöt nem ettem; mindmegannyi megbecsülhetetlen erény a két évtől tizenötig terjedő életkorban.

Ilyetén tulajdonságaimmal én egy szelid vidéken pillantottam meg a napot; egy vidéken, mely óvakodott a végletektől s a természet különböző szépségeiből volt megalkotva. Volt ott hegy, de igen jelentéktelen; volt ott sikság, de dombok által megszakgatva; volt erdeje, de nem végtelen; volt gabonaföldje, de legelőktől tarkitva. Egy szóval, volt ott minden, de semmiből se impozáns massza, mely bámulatra ragad s benyomásokat hágy a lélekben. A hegy legtetejére könnyü volt a följutás, a sikságnak hamar a végére jártam, az erdőt minden zugában kifürkészhettem. Hegy, pusztaság, erdő, mind középszerü volt s én igy szerettem őket, mert igy nem rejthettek titkot előlem: a hegy felhők közé, a sikság messze a végtelenségbe, az erdő hozzáférhetetlen sötét mélyébe. Az enyimek voltak.

Azok. Apám valóságos természetimádónak nevelt. Háromnapos koromban, mikor gyáva szemeimet nyitogatni próbáltam, legelső tekinteteim egy fehérvirágos ákácon akadtak meg, mely alatt bölcsőm ringott s legelső kiáltásaim összevegyültek a falombok zugásával és a madarak csicsergésével. Ez jelezte irányát jövő nevelésemnek. Apám, mint régi falusi és gazdaember, maga is rajongott a természetért s ezt belém is átplántálta. Vitt mindenfelé a gazdaságba és sohase beszélt az emberekről, hanem a természetről. S mikor hazaértünk, térdére ültetve, boszorkányok és óriások históriái helyett virágregékkel mulattatott. Igy változtak át előttem a természet tárgyai élő, érző, gondolkodó, beszélő lényekké.

Mikor aztán megértem a diákságra, elküldött a Szepességre egy öreg paphoz, német szóra és havasi levegőre. Gyönge testalkatu fiu valék s azért kellett az egészségesebb hegyi levegőre mennem. Az öreg pap egy százados ódon ó-német házban lakott, mely titokzatos fülkéivel, sötét szobáival, vasrácsos mély ablakaival olyan volt, mint egy elátkozott vár. A szobák puritán egyszerüséggel voltak bebutorozva, semmi faragvány, semmi ciráda, cifraság, semmi kép a falakon. Vaságy kőkemény derekalján álmodozhattam a távol otthon puha vánkosairól és párnáiról.

E sötét keretben vidám kép volt a derék papcsalád, a fehérhaju tiszteletes, az arany-ókulás tiszteletesné s egy csomó zajos unoka. Ezeket szintén német szóra adták oda az öregek

menyecskeleányai, kiket az Alföldre magyar szóra vitt a szerelem. Bár jó dolgom volt itt, azért mégis szivszakadva vártam az időt, hogy hazaröpülhessek; le délre, hol melegebb a nap, szabadabban repülhet a tekintet, hol magyarul beszél a kondás is, (itt fönt a polgármester se tudott), hol sugárzó világosság ragyogja be szobáinkat s a felfutó zöld levelei és piros virágai kandikálnak be ablakainkon. Vakációra mindig haza is mentem szülőfalumba az ismerős, jóarcu emberek közé, kik nagy hibák és nagy erények nélkül boldog életet folytatnak.

Igy értem el azt a kort, melyben akár kezd ütögetni a bajusz, akár nem, tüntetőleg pödörjük a helyét s lehetőleg akként hordozunk zsebünkben egy skatulya tisza-ujlakit, hogy azt mindenki észrevegye, ha már a bajuszt nem képes észrevenni.

Otthon voltam ujra. Barangoltam a jól ismert helyeken s a viszontlátás örömeit élveztem erdővel, forrással, patakkal, dombokkal és mezővel. Egy napon kurta puskámat vállamra vetve, már a hajnali órákban elindultam hazulról. A nap akkor kezdte iddogálni a harmatot, a patak fölött párázat uszott, fölöttem felhők és madarak suhantak el. Még ezeket is jó ismerősök gyanánt üdvözöltem. Nagyokat kurjantgattam feléjük, céltalanul sütögettem a puskámat örömömben s lestem a dörrenést, a mint balfelé az erdőben elhalt, jobbfelé pedig a hegytől gyöngén visszaszökkent. Átugrottam az árkokon, végiggázoltam a vetéseken s élveztem az ütéseket, melyeket a kalászok arcomnak osztogattak. Mezei virágokból koszorut fontam kalapom köré, melyről már egy félrőf árvalányhaj lobogott alá. Bokrétát kötöttem csipkerózsából s gyönyörködtem még a vérben is, melyet szúrós tövisei fakasztottak kezemből. Fogaimat teljesen elvásitottam a kemény kökénynyel, mely vadon terem a szakadékok partján. Végre pásztorgyerekek tüze mellé leheveredve ettem a sült kukoricájukból, melynek igen pikáns ízt ád az a tudat, hogy lopott jószág (talán éppen a mi földünkről).

Ilyen volt a viszontlátás. Valami névtelen, ismeretlen gyönyör vett erőt rajtam, mikor az ismert tájékba belemerülhettem s vad kéjjel szenteltem magamat az apró részleteknek, a csipkerózsának, a kökénynek, a széles árok átugrásának. A pásztortűz mellett megpihenve, áttértem az erdő élvezésére. Ez volt a legfőbb gyönyörüségem. Mint az üldözött vad, csörtettem keresztül rajta, puskatussal zúztam a bokrokat, nagyokat ütöttem a korhadt fákra ugy, hogy kérgük darabokra törve hullott szét. Majd egy fának dülve, hallgattam az erdő beszélgetését, a bokrok halk, szapora zizegését s rá feleletül a tölgyek hatalmas lombjainak komor zúgását. Pár puskalövésem tompán morajlott és halt el a láthatatlan messzeségben.

Igy mulatoztam a természet ölén s végre kifáradtam. Egy napsütötte tisztáson ledőltem pihenni s aztán hozzáláttam a mulatság befejezéséhez: a madárfészekszedés passziójához. Ismertem már a fákat, melyekre a madarak leginkább jártak s rövid idő alatt egész csomó sárgaszáju, csipogó apró jószágot szedtem meleg keblembe. Éppen az utolsó fáról kúsztam le csörtetve s puskám után akartam nyulni, mikor egy hang megszólalt:

- Talán el is akarod vinni a madarakat, a miket szedtél?

Megfordultam. Velem egyivásu legény állt egy bokor mellett, csakhogy magasabb volt és szélesebb vállu. Zöldhajtókás vadászkabát és magasszáru lovaglócsizma volt rajta. Kalapja szemére huzva ült a fején, a karima alól egy pár mandula vágásu szép barna szem tekintett reám. A bajusza helye éppen hogy mohosodni kezdett. Kezét zsebébe mélyesztette s szétterpesztett lábain ringatta magát.

A hangban volt valami kihivó s azt hiszem, ajkai körül gunyos mosolyt láttam végighuzódni.

- Eddig mindig hazavittem a madarakat, - hebegtem meglepetve.

- Most nem viszed.

- Miért?

- Mert én nem engedem.

- Tieid ezek a madarak? - kérdem némi bátorsággal.

- Hát talán a tieid?

E viszontkérdésére zavarba jöttem. Hamarjában jogcimet kerestem, hogy a madarakhoz való jussomat bebizonyitsam. Nem találtam.

- Minek viszed haza a madarakat? - folytatá az idegen ifju kérdéseit.

- Hogy fölneveljem.

- S aztán?

- Hogy megsüssem. Nagyon jó az apró madárpecsenye.

- Nem szégyelled magadat? Hát nem elég az otthonvaló rabmadár, kacsa, csirke, liba, galamb, még az erdő szabad szárnyasait is vadászod gyomrod számára?

Nem értettem meg őt tökéletesen, de még nagyobb zavarba jöttem. Vállamra vetettem puskámat s távozni akartam.

- Eh, komám, én nem tréfálok. Hol vagy Peti? - kiáltá és mellém ugrott.

Egy parasztgyerek bujt elő a bokrosból.

- Kutasd ki az urfi kebelét.

Az ismeretlen ifju fogott, Peti meg előszedte az ingemből a gazdag zsákmányt. Szégyen és düh tombolt bennem, de mintha igézet fogott volna el, mozdulni se mertem. A körmömet rágtam és a puskaszijamat facsartam, de nem ellenkeztem. Az ifju levette kalapját, Peti abba rakta a pelyhes fiókákat s meleg leheletet fujtak rájuk, hogy ne nagyon érezzék a kitollazott fészek hiányát. Mikor az utolsót is kivették, összeszedtem bátorságomat s igy szóltam:

- Hát nem mindegy annak a madárnak, akár te sütöd meg, akár én?

- Nem, mert én nem sütöm meg.

- Hát mit csinálsz vele?

- Visszarakom a fészekbe.

Nagyot néztem. Ejnye be furcsa egy fiu. Most a puskámat kezdte nézegetni s látván, hogy ki van lőve, kérdezte, hogy nem lőttem-e valamit? Megmondtam neki, hogy nem igen szoktam vadászni, mert irtózom a vértől. Igyekeztem, rövid, durva feleleteket adni, mert szörnyen le-alázottnak éreztem magamat általa. Ő figyelmeztetett, hogy erre ne igen lövöldözzek, mert ez az ő erdejük s erdőkerülőik könnyen elvehetik a puskámat.

- A ti erdőtök? Hát te ki vagy?

- Turszki Miklós, - felelé minden szertartásosság nélkül.

- Nem hallottam, hogy a mi vidékünkön erdőt e névről neveznének, - mondám, s titokban örültem, hogy most egy jó vágást adtam neki.

- Az erdő mostohaapámé, Torbágy Simoné és ennek testvéreé, a ki az elején szintén Torbágy, de a végén Barnabás.

Hangja ugy kondult meg egyszerre, oly tompán, mintha őt hirtelen üvegharang alá tették volna. Bámulva tekintettem rá.

E közben a Peti gyerek már fölvitt egypár madarat arra a fára, mely alatt éppen megcsiptek. Én, bár forrt a méreg bennem, sorra megmutogattam azt az egypár szomszéd fát, melyről a

madarakat leszedtem s Peti fürgén fölvitte valamennyit. Mikor már az utolsó fán is elhelyezte a megszabadult rabokat, gyöngén elkiáltotta magát s oly sebesen kúszott lefelé, hogy a gyöngébb ágak recsegve törtek össze alatta. Két öl magasságból le is ugrott.

- Mi baj, Peti? - kérdé hidegvérrel Turszki.

- Jönnek a Barnabás ur jágerei, a Kócz meg a Csipisz... ez az ifiur... a puskája...

Megértettem a helyzetet. Futóra akartam venni a dolgot.

- Ne fuss. Semmi bajod se lesz, - szólt Turszki egészen nyugodtan.

- Ugyis lehet, - mondá Peti, - ha Miklós urfi azt mondaná, hogy ennek az ifiurnak a puskája a magáé.

Tompa, egyforma, katonás dobogással léptek közeledtek. Én legjobban szerettem volna futni, de Turszkitól, ki parancsolólag függeszté rám szemeit, nem mertem. Turszki egy fának vetette a hátát s arra felé szegezte a szemeit, a honnan a lépések zaja hallatszott. Peti a fűbe heveredett, én tétovázva álltam s vártam a dolgok fejlődését. Mikor a léptek már egészen közelünkben hangzottak, egy önkénytelen mozdulattal Turszkinak nyujtottam a puskámat, hogy kiadhassa a magáé gyanánt. Ő azonban határozott mozdulattal visszatolta magától.

- Csak tartsd meg. Hazugság nélkül is eligazithatjuk a dolgot.

A két vadász vagy erdőkerülő kibukkant a fák közül s egyenesen felénk tartott.

Két zömök, torzonborz ember volt. Megálltak, hátratolták izzadt homlokukról tollas kalapjukat s minden köszönés nélkül kezdék:

- Maga lövöldözött itt, Miklós urfi?

- Nem.

- Hát ki?

- A kinél a puska van.

- Nem tudja az az ur Barnabás ur szigoru parancsát? A ki csak egy lövést tesz, annak el kell venni a puskáját.

- Azt hiszik talán, hogy mindenki ugy remeg Barnabás urtól, mint maguk? Azt mondta, hogy ha száz Barnabás tiltja is, azért ő lövöldöz, ha kedve tartja.

Meg kell vallanom, hogy ez a válasz nem felelt meg intenciómnak, bár Turszki magatartása tetszett. Nem haragudtam én annyira arra a Barnabásra, a kit nem is ösmertem.

- Urfi, - szólt az egyik vadász felém fordulva, - kérem a puskáját. Igy szól utasitásunk, teljesitenünk kell.

Gépiesen nyujtottam feléje csinos lankaszteremet. E percben azonban oly ütést éreztem a karomon, hogy a puskát leejtettem. Turszki ütött rám s egyszersmind haragtól villogó szemeit is felém forditotta.

- Ne hátrálj, gyáva! Miféle gyámoltalanság ez? - kiáltá s azzal fölragadta a földről a puskát, melynek mind a két kakasát fölhuzta, - no Kócz, Osipisz - szólt a vadászokhoz, - itt a fegyver, szivesen odaadom, ha el tudják tőlem venni.

A két vadász zavartan nézett egymásra. Végre az idősebbik, a ki rangban a fölebbvalónak látszott, közellépett Turszkihoz s szóla:

- Ugyan ne ártsa magát az urfi a mi dolgunkba. Barnabás ur...

- Majd ád Barnabás ur! - kiáltá a másik szemtelen vigyorgással s megragadta Turszki kezében a puskámat.

- Mit ád, te gazember! - orditá Turszki s a puskatussal ugy vágta hasba a vadászt, hogy az hanyatt esett s kinlódva fetrengett a földön.

Én rémülten néztem a jelenetet. Miért olyan dühös ez az én védelmezőm? Még bajba kever bennünket. Én már szivesen lemondtam volna a puskámról, csak vége lett volna baj nélkül a dolognak.

A lábon maradt vadász társához sietett, a ki föltápászkodott s hangos káromlással illetett eget és földet. Ebbe mink is kényelmesen beleérthettük magunkat. Turszki nem is ügyelt többet rájuk, puskámat a vállára akasztotta, jelt adott nekünk, s ő, én és Peti hallgatagon az erdőbe mélyedtünk.

Alig haladtunk harminc-negyven lépésnyire, lövés dördült a hátunk mögött s a faleveleket erőszakosan leszakgatva, sivitva jött felénk a posta. Peti jajgatva összeesett: lábán volt eltalálva, szerencsére csak apró madársréttel. De nem tudott ráállni s erősen vérzett. Turszki megnézte, azután hirtelen kezembe nyomta a puskát, ő pedig Petit nyaka közé véve, futni kezdett vele, mint mondá, a Torbágy-tanya felé, hol van viz, vászonrongy s ott vár kis kocsija, melyen a városból kijöttek.

Én annyira ki voltam merülve, fölizgatva, hogy teher nélkül se tudtam ugy futni, mint Turszki a Petivel s azért mindinkább elmaradtam. Immár csak a Peti vérének csöppjeit láttam magam előtt itt-ott a haraszton... hátam mögött pedig a két vadász röhögése és káromkodása hallatszott. Legjobbnak tartottam, ha én is futóra veszem a dolgot... még pedig torony iránt, egyenesen hazafelé... a ma látottak zürzavaros, érthetetlen képével lelkemben.

Ez volt legelső találkozásom Turszki Miklóssal.

II.

Rá néhány napra, reggel, anyám saját vasalású hófehér inget tett ágyam elé, ő maga rakta bele aranygombjaimat, kedvelt vörös-fehér pettyes nyakkendőmmel örvendeztetett meg s az ötágu koronás zsebkendőt csusztatta szalonkabátom külső zsebébe. Ha még hozzávesszük kivágott lakkcipőmet s égszinkék harisnyámat: mindenki tisztában lehet vele, hogy vendégségbe készültünk. Jó anyám azért forditott olyan nagy gondot külső megjelenésemre, mert ez ugyszólván első föllépésem volt a világban. Eddig még nem jártam sehová. A rövid vakációkban inkább otthon ültem, vagy a szabadban kószáltam. Az apám kezelése alatt álló gazdaságban minden parasztot ismertem, de az intelligenciából csak azt a pár embert, a kik házunknál néha megfordultak. A szomszédságunkban fekvő kis városból pláne senkit.

- Hová megyünk? - kérdem öregemet, a ki szobájában még egy bucsupipát szitt el kocsira ülésünk előtt.

- Torbágy Simonhoz, a városba.

Meglepett képet vághattam, mert apám igy folytatta:

- Mit bámulsz?

- Nem bámulok, de ugy tudom, hogy nem szoktatok oda járni.

- Senki se *szokott* oda járni, mert ritkán szoktak vendéget hivni; ha meghivnak, elmegyünk, főképp most, mert Torbágy Simonné nevenapjára nagy mulatság lesz, a milyet még sohase rendeztek. Külömben is jó lábon állunk velük.

- Velük? A Barnabással is?

- Azzal is. Miért ne? - felelt atyám s most már ő nézett rám bámulva.

Gondolkoztam, hogy milyen hangon ejthettem ki a Barnabás nevet; ugy találtam, hogy nagyon dühösen mondtam, s magam is elbámultam rajta. Az igaz, hogy én eddig ő belőle két goromba jágert ösmertem csupán.

Atyám mitsem tudott az erdőben történtekről. Elhallgattam előtte, mert nem találtam valami dicsőségesnek magamra nézve, hogy először elvették tőlem szedett madaraimat, aztán, hogy más védelmezte meg a puskámat. Az is bántott, hogy Turszki Miklós meg se kérdezte, ki vagyok. Ugy rémlett nekem, mintha az egész erdei összeütközésben az a Barnabás, a ki jelen sem volt, nagyobb szerepet játszott volna, mint én, a ki ott valék, s körülbelül mégis csak okául szolgáltam a csetepaténak.

Miközben könnyü bricskánk a város felé robogott, végigmasiroztattam a fejemben mindent, a mit a Torbágy-családról tudtam. Ketten voltak testvérek, Simon és Barnabás. Simon házasember, Barnabás özvegy, egy csomó gyermekkel. K. herceg nagy birtokait bérelték, a mi mellett még egy kis tulajdon jószáguk is volt. Simon a belső adminisztrációt vezette, Barnabás volt a gazda, a közvetlen intéző. A gyönyörü birtokokat roppant nyereséggel kezelték s dúsgazdag embereknek tartották őket. Ez volt az egész, a mit tudtam.

Megérkeztünk a Torbágy-házhoz, mely a városnak legszebb épülete volt. Hosszu, földszintes, vasrácsozatlan nagy ablakos ház piros cseréptetővel, zöld salugáterekkel, frissen meszelve hófehérre. Az utca felé finom keritès, fehérre festett, piroshegyü vasrudakból.

Az első udvar maga is kert, egészen külön volt választva a második, a gazdasági udvartól. Külön épületben volt a konyha és a cselédség lakása; a lakóház maga egészen benyult a nagy

kertbe s a végére óriási vadgesztenyefák lombjai borultak. Itt már vasrácsot láttam az ablakon: itt volt a pénztár s Torbágy Simon dolgozó-szobája.

A mint kocsink a tágas veranda elé robogott, a Kese Ferkó bandája rárántotta a Rákóczit, a mi egyrészt üdvözlet volt s dukált minden kocsi vendégnek, másrészt figyelmeztette a szobákban levő háziasszonyt, hogy siessen az ujonnan érkezetteket üdvözölni.

A verandán már nagy férfitársaság ült, mely csattanós parolázással fogadta atyámat, rólam meg egyszerre kimondta, tekintet nélkül arra, hogy láttak-e valaha vagy nem, hogy egészen megnőttem. Három-négy kisebb asztal tele volt szilvóriummal, borral, savanyuvizzel s appetitóriumnak elfogyott már három-négy liter a borból. Egy hevesen letett és ennek következtében megrepedt üvegből szépen csurdogált a bor az asztalra, az asztalról át földre s ott lassan-lassan pohos pocsolyává nőtt. Nem törődött vele senki, legfölebb annyiban, hogy senki se tartotta lábát a csurgó alá, ha már a száját nem tarthatta. Egy erősen istállószagu kocsis mormogott valamit a drága jó borról, melyért bizony nagy kár, da azért a törött üveget el nem szállitotta volna. A föld tele volt szenes gyujtófával, elhasznált fidibusz-maradványokkal, hamuval, bagóval és dohányporral. A legnagyobbik asztalon egy doboz dohány állott, közvetlen szomszédságában egy tálca frissen sült, fölszeletelt dagadó cipónak, mely vidéken általán a legkitünőbb szilvórium-korcsolyának van elismerve. Pöfékeltek kegyetlenül a háziur finom dohányából s a veranda eleven falát képező fölfutóka közt szüntelenül füstgomolyok szivárogtak ki; mások a szivardobozt rohanták meg; csak a helybeli gyógyszertár gavallér hirében álló segédje cigarettázott, illedelmesen, két hegyes körmü ujja közé csipve a szivarkát.

Engem, mint a hogy a diákgyerekeket szokás, az öreg urak azzal vettek elő, hogy *scisne latine*, aztán elropogtatták Horátius meg Ovidius néhány sorát, azt kivánván, hogy a folytatást én ropogtassam utána. Láttam, hogy szegény apámnak örömet okoznék e kivánság teljesitésével s ezzel aztán eloszlathatnám a faggatózó öreg uraknak azt a makacs hitét, hogy manapság latinul se tanitani, se tanulni nem tudnak; de nem voltam képes. Az öreg urak szájából valami olyan kerékbetört latinság zagyvalgott ki, hogy az tőlem akár patagon nyelv is lehetett. „Meg van ijedve", - mentegetett atyám s engem boszantott, hogy még a pacsulis gyógyszerészsegéd is olyan szánakozó jóakarattal tekintett rám. Szerettem volna tőle a mensának az accusativusát megkérdezni. A fiatalabbak mindenáron pipát akartak a számba nyomni, de én az iskolai törvényeket, melyeket még otthon is respektáltam, csak egy cigaretta erejéig mertem megszegni. Ezt is csak a gyógyszerészsegéd kedvéért szíttam el, (mert ő kinálta), nehogy azt higyje, hogy én elannyira gyerek vagyok, hogy még cigarettáznom se szabad. (Fölösleges megemlitenem, hogy laktopánommal kétszer léptem a lábára, melyen csak közönséges vikszos cipő volt; a manőver eredménye meglett: boszus irigységgel tekintett lábaim ragyogó mezére.)

Oroszországról és a monarkia keleti politikájáról volt éppen szó, mikor a háziasszony megjelent a házba vezető szárnyasajtó küszöbén. Atyám bemutatott s én kezet csókoltam a magas termetü urhölgynek, a ki barátságosan megsimogatta arcomat.

Torbágy Simonné olyan volt, mint egy letört rózsa, melynek mesterséges élesztéssel visszaadják üdeségét. Rózsa volt még mindig, de meglátszott rajta, hogy nem az eredeti törzs, a melyen termett, a melyen első pompáját kifejté, táplálja többé. Egykor nagy fájdalmak táborozó helye lehetett ez arc, a nyomok ott maradtak rajta: de a nyugodt boldogság, a csendes elégedettség, melyet ajkainak diszkrét mosolya, szemeinek szelid sugárzása elárult, a hajdani fájdalmak nyomait is mintegy glóriába vonta s szánakozás helyett inkább tiszteletet parancsolt.

Ránézett, de mintha nem engem látott volna, tekintete elfutott fölöttem, végigsuhant a kerten, először az alacsony virágok himbálózó fején, majd föl, a fák sudaráig, még följebb, az ég végtelen kékségéig, megpihent egy repülő bárányfelhőn s azzal repült tovább-tovább.

Kerekre nyilt szép szemeiben láttam visszatükröződni a virágokat, a fákat, az eget, a felhőt s mindezt körülrepesve a vágytól, vajha övé volna a virág, a fa magányossága, az égnek és felhőinek messzesége; csak itt, e zajos, szemetelő, füstölő kompániának közepette ne kellene lennie.

Én se nem szemeteltem, se nem füstöltem (a cigarettát szerencsésen egy kalapba rejtettem), se nem lármáztam, de azért megszégyenülten álltam előtte. Ugy kell lenni, hogy a többiek helyett szégyeltem magamat, a kiknek ez eszeágába se jutott. Egy jótorku legény fölragadott egy félüveg bort s nagyot orditott:

- Éljen a bájdús háziasszony. Huncut a ki ki nem iszsza!

Persze huncut senki sem akart lenni, még ha bort muszáj is érette inni. Mindenki megragadott egy lehetőleg csordultig telt poharat s oly erős igyekezettel ivott, mintha minden a pohárban maradt csepp tiltakozásnak tekintetnék a háziasszony „bájdús" volta ellen. Maga a kikiáltó (az ismeretlen okból zseniális ifjunak tartott segédszolgabiró) majd belefulladt az üvegből furcsán bugyborékoló borba s karminvörös lett a köhögéstől. E közben valóságos birkaszemeket meresztett a háziasszonyra, mintha azt mondaná: „Lássa asszonyom, mindezt önért kockáztatom". A patikárus ifju szolgálatkészen oda ugrott (hivatása volt minden bajra tudni az orvosságot) s háromszor ugy vágta hátba a lelkét kiadni készülő segédszolgabirót, mintha az legfeljebb csak hajdu volna. Egy öreg ur sietett megjegyezni, hogy az ő idejében csak akkor ütögették hátba az embert, mikor halszálka akadt meg a torkán. A gyógyszerészsegéd ezzel szemben szerényen fölhozta a tudomány legujabb vivmányait, a mire egy másik öreg ur a következőképp főzte le:

- Hej öcsém, beszélhetsz nekem, más időket éltünk mi hajdan. Akkor csak a szálka akadt meg a torkunkon, de még az se; a ti torkotokon már a bor is megakad. Gyalázatos világ!

A segédszolgabiró végre magához tért s pohárból ivott borral állitotta helyre megrendült belső egyensulyát, nem mulasztván el a gyógyszerészgyakornokot figyelmeztetni, hogy üsse hátba az öregapját még pedig oly kicsinylő gunynyal, mintha gyógyszerészeknek csak a legritkább esetekben szokott volna öregapjuk lenni s a szóban forgó patikus a nélkül szükölködnék.

A harsogó kacagás közepett, mely a segédszolgabirói epizódot kisérte, hosszu pillái alá rejtett szemmel állott a háziasszony s csipkés zsebkendőjével veregette halovány orcáját.

- Gyere Simon, hadd beszéljem én el ezt neked, - rivalt hüppögve és könnyeit törülgetve a polgármester.

Az ajtó felé néztem, a merre ez a kiáltás szólt. Egy feketébe öltözött, kellemes arcu, intelligens, elegáns megjelenésü, kissé szürkülő ur jött onnan kifelé. Mosolygott, de ez a mosoly olyan sablonszerü házigazdái mosolynak tetszett, melyre az arcizmok be vannak gyakorolva, de belül, a szivben, folytatása nincs.

Ez volt Torbágy Simon.

Megrázta kezemet (be hideg tenyere volt), kijelentette, mire valóban szükség is volt, hogy örül, reméli, hogy sokszor fölkeresem őket s Miklósnak (ugy-e, nem ösmeri még?) jó pajtása leszek. Atyámnak gratulált hozzám, a kiről hallotta, hogy jó tanuló vagyok, s a yorkshirei disznókhoz, a kikről hallotta, hogy gyönyörüen tenyésznek. De hangjából ugy vettem ki, hogy őt se én, se a yorkshirei disznók nem érdekeljük. Halkan és egyforma hangon beszélt, végigjárta a társaságot s mintha mindenkinek sugott volna valamit. Fölemelt egy poharat, odaütötte egy másik pohárhoz, ajkához emelte s a borba belemártotta a nyelvét. A segédszolgabiró megragadta az alkalmat a „szives házigazda" éltetésére, de óvatosabban, mint az imént: csak egy kupica szilvóriumot hajtott föl, a mitől semmi baja se lett. Torbágy ur kezet fogott vele, mosolygott és sugott neki valamit. Torbágyné e közben már eltünt a lármás társaságból.

A kapuban álló városi hajdu nagyot kiáltott, Kese fülhasogató tust huzott s a következő pillanatban, egyszerre öt kocsi vendég gördült be az udvarra: Barnabás volt, gyermekeivel és gazdatisztjeivel.

- Szervusz, Barnabás! - kiáltottak a társaság tagjai, fölugrálva az asztalok mellől s a veranda lépcsőin lefelé tódulva, - miért jöttél ilyen későn?

- Hja, pajtás, én ma már körültekintettem a gazdaságban, azután haza mentem a gyermekekért. Az ut is rossz volt, az éjjeli zápor nagyon föláztatta.

Megjegyzem, hogy Barnabás nem a városban, hanem kint a pusztán lakott.

Két leányt és két fiut a kocsiból, egy öreg mamsellet pedig a kocsis mellől letaszigálva, ő egy ugrással a lépcsőn termett. Tehát ez ő. Herkulesi alak volt, haja csepüszinü, arca szeplős és napégette, nyaka vastag, keze kérges. Ruhája keféletlen, hosszuszáru vadászcsizmái tele sárral, inge begombolatlan, vörös nyakkendője gombra kötve. Hatalmas szájából oly erővel löködte ki a hangokat, mintha csupa süketek társaságába került volna. Félszeme meg volt gyulladva, szájából borszag ömlött ki. Miután a társaságot sorra nyomoritotta egy-egy kézszoritással, engem is bemutattak neki s olyat ütött a vállamra, hogy majd elestem. Összeszoritottam a fogamat s bátran fölnéztem a szeme közé, hogy valahogy azt ne higyje, hogy tán alig álltam ki az ütést. Torbágy Barnabás a legelső tajtékpipát mindjárt megrohanta s pár perc mulva pöfékelve hevert a kanapén, lábait a gyógyszerészsegéd orra alá tolva. A leányai e közben legyeket kezdtek fogdosni s a savanyuvizes üvegekbe eresztették, fiai pedig egy vén bundás kutyát nyaggattak, mindaddig, mig az a nagyobbiknak az ikrájához nem kapott, mire Barnabás az öreg házi állatot lerugta a garádicson.

A vele jött kompánia a Torbágy-bérlet gazdatisztjeiből állott, kik Barnabás házánál gyültek össze s onnan már egy kissé beborozva érkeztek Simonék ünnepjére. Mind nőtlen ifjak, vagy agglegények, vén ispánok és fiatal gazdasági irnokok, Barnabás alattvalói és hű cimborái. Elzüllött vad fiuk, kik Magyar-Óvárról vagy Keszthelyről keveset hoztak haza, de a mezőn, erdőben növekedtek föl s az apáiktól eltanult módon művelték a földet. Hangosan beszéltek, hogy a tizedik szomszéd is meghallhatta, falrengető hahotázást vittek véghez, nagyokat ütögettek az asztalra, meg-megcsipték a karját a kikukkanó nőcselédeknek s hosszu, borostyánköves szipkából szítták a szivart. Mert ha vendég az ember, sokkal gavallérosabb a szivarozás. E mellett azonban a ruhája egyiknek se volt kikefélve s a gombokra nézve nagy hiányosságban szenvedett.

Barnabás egy darabig adomákkal mulattatta a társaságot, melyeknek hallatára a német mamselle (a ki egy sarokból vigyázott a gyermekekre) örült, hogy nem tudják róla, hogy ért magyarul, mert igy nem kell neki pirulva elmenekülnie. Majd egy pakli piszkos kártyát vett elő a zsebéből, megpörgette s lecsapta az asztalra. E hangra azonnal odatódult a társaság, egypáran leültek játszani, a többiek egymás hátára zsufolva, körülállták az asztalt és kibiceltek. Csönd lett, minden diskurzus megszünt. Majd a mint a játékba belemelegedtek, hallatszottak a hangos megjegyzések, figyelmeztetések, kártyaműszavak; a hatosok csörögtek, a kezek nagyokat koppantak az asztalon s egy-egy elfojtott káromkodás tört elő.

Megfogtam az inast, a ki a kártyázás kedvező alkalmát arra használta, hogy több félig telt poharat észrevétlenül fölhajtson, s megkérdeztem tőle, hol találhatnám Miklóst? Ő ugy vélekedett, hogy a kertben, vagy ha ott nem, akkor a gyümölcsösben; de annyi bizonyos, hogy ha a komádi laposba nem ment, akkor a cselőtei erdőben van, a mi egy se több innen egy óra járásnál. Kimentem a kertbe, nem mintha az inas által kijelölt sorrendben kutatást akarnék inditani Miklós után, hanem mert a Barnabás gyermekei szemtelenek voltak velem, s mig a fiuk savanyu vizzel öntözgették laktopánjaimat, a leányok eldugták kalapomat s azzal rémitgettek, hogy ha megtalálom, puszit kapok tőlük. Utálatos kölykök.

Atyámat Torbágy Simonnal beszélgetve hagytam a veranda előtt. Ők nem kártyáztak. Atyám penecilusával nekiállt az udvarban levő rózsatőket tisztitani, Torbágy vele beszélgetett, s mikor észrevette, hogy a nagy kert felé megyek, utánam kiáltott, hogy Miklós mindjárt itt lesz.

Ha én a viszonyokat nem ismerve léptem volna be a házba, meg mertem volna esküdni, hogy abban nem Simon, hanem Barnabás az ur. Simon, az urias, finom és elegáns Simon szinte összehuzta magát a nyers paraszt Barnabás előtt, a ki tele torokkal lármázott, röhögött s kézzel-lábbal hadonázott. Simon nesztelenül, árnyként suhant végig a társaságon s a mosolygásnál se több, se kevesebb nem mutatkozott arcán.

Dél elmult, mire fölmentem a kertből. A vendégsereg már az ebédlőben nyüzsgött s mindenki a helyét kereste. Ekkor már az asszonyok is megjelentek, a kik a délelőttöt a háziasszonynyal a szalonban töltötték. Barnabás és kompániája (hölgyek is lévén jelen) most néma volt; de Barnabás lassu dörmögéssel megeresztett néha valami megjegyzést, melyet gazdatisztjei fojtott vihogással fogadtak. A szolgálatkész gyógyszerész-segéd a kiosztott levest hordozta szét, a mire az irnokok nekibuzdulva, követték példáját, a kinek leves nem jutott, az kenyeret szeletelt és széket hordott. És kezdődött egy végtelen ebéd, a feneketlen gyomrok nagy gyönyörüségére. Barnabás (ott ültem közel hozzá) a levesét teleszeletelte kenyérrel s pár perc alatt fölhabzsolta az egészet. Azután egy darab kenyeret vastagon meghintett sóval, paprikával s eltüntette szájában. És ekkor, a leveses kanalak csörömpölése közben, még le se nyelve falatját, megszólalt:

- Hát drága Miklós öcsénk hol van?

- Itt van! - felelé Torbágyné, rámutatva egy gyönyörü mezei virágcsokorra, mely az asztal közepén állott fehér porcellántartóban.

- Mi az ördög? - felelt Barnabás, - csak nem bujt bele?

Az irnokok azt hitték, hogy nevetniök kell.

- Ő maga szedte ma hajnalban, - szólalt meg Simon, - s mire az édesanyja fölkelt, már meglepte vele.

- Derék fiu, kedves gyermek. Aztán hol van az az angyal? - folytatá Barnabás, s oly ocsmány vigyorgásra tátotta el száját, hogy nem szántam volna a forró levest beleönteni.

- A foga fáj, - felelé Torbágyné, s fölkelt, hogy a pohárszékhez menjen.

- Majd kihuznám én az ő fogát, - mormogá Barnabás, s villájával dühösen fölszurt egy darab kenyeret a kosárból. Ez most Miklóst szurta föl *in effigie* - mint jó latinok mondjuk.

A cigány ráhuzta a szomszéd szobában a hallgatót s egy-két fiatal fejét rázva a muzsikához, laposakat pislantott a legközelebb ülő hölgyre. A gazdasági irnokok ezt abban a szomoru tudatban tették, hogy e lapos pislantásoknál többre egész életükben nem vihetik, mert mire ők megházasodhatnak, már a legcsunyább kisasszonyok is férjhez mentek, a fiatalok pedig akkor már nem mennek hozzájuk. A segédszolgabiró felköszöntőt próbált s a házikisasszonynyal kapcsolatban igen izetlenül emlegetett egy bizonyos gólyamadarat, a minél jobban csak Barnabás gúnyos kacagása bántott engem. Torbágy Simon először a segédszolgabiróra nézett, azután Barnabásra, a mosolygás most sem hagyta el arcát, de most még üresebbnek, még hidegebbnek tetszett. Torbágyné kivett egy szál virágot a fia bokrétájából s a hajába szurta; ez most Miklóssal foglalkozik, vele társalog, nem velünk.

Teltek az órák s mi még mindig az asztalnál ültünk. A hangulat emelkedett volt. Kese szomoru nótáit már senki se hallgatta, pedig a szegény ugy sirt-rítt, hogy a kövek is megindultak volna. A székeket tologatták, egyesek helyet cserétek, az öreg urak titokban kigomboltak egy-

pár mellénygombot, egy helyütt kiöntötték a vörös bort: szóval, a fegyelem bomladozni kezdett. Barnabás vörös volt a sok bortól, rikácsolva beszélt s azt a tréfát találta ki, hogy ráfogta, hogy kutya van az asztal alatt s a szomszédok lábait kutyakergetés cimén sorba rugdosta. Egyik irnoka, gazdája tréfáját tökéletesiteni óhajtván, az asztal alá bujt kutyamódon mormogni, a mivel azt nyerte, hogy Barnabás lábával oly erősen talált érintkezésbe jönni, hogy saját természetes hangján nagyot orditott. „Coki, coki te!" harsogá a kompánia s műkedvelő komondort kihuzta az asztal alól. Torbágy Simonné fölállt s az asszonyokkal a szalonba távozott. Ez az ebéd végét jelentette.

A borgőztől, étel- és izzadságszagtól kábultan menekültem magam is kifelé. A cselédek sebbel-lobbal rendet és helyet csináltak az ebédlőben, kinyitották az ablakokat: most következett a tánc.

Az ebédlőben nemsokára oly pokoli tombolás keletkezett, mintha a Niebelungok hőseinek utolsó harca folyna ott. Pedig csak csárdásozott az ifjuság. Én nem vettem részt benne, mert attól féltem, hogy szelid szepességi topogásaimat le fogják nézni a bősz alföldi toporzékolók. A verandán friss levegőt szittam, mikor egyszer csak behajt egy piszkos, sárga, kopott hintó, melynek bakján uri kocsis helyett parasztlegény ült, parasztlovakat hajtva. Nyikorogva odajárul a keserves jármű a lépcső elé s egy viseltes eleganciáju ur lép le, egészen fiatalosan s lesegit egy fiatal leányt, a ki nagy kék szemeit bámulva hordozta körül a szép udvaron, házon, virágcsoportokon. Alig lehetett 13-14 éves, testi fejlettsége szerint, de arcából, szemeiből érettebb kor kifejezése tükröződött ki. Szőke haját kisleányosan leeresztve hordta, egyszerü, rövid ruhájának fehérségét rózsaszin csokrok szakgatták meg. Hátra vetette haját, elsimitotta a kocsiban ráncossá gyürődött ruháját, tenyerével kissé megporolgatta utitársa kabátját... Ekkor tekintetem véletlenül a szobaajtóra esett, ott láttam Torbágy Simont, a ki halálsápadtan meresztette egyszerre üvegessé lett szemeit az ujonnan jött párra. De az arc, a mily hirtelen elveszitette rendes kifejezését, épp oly hirtelen vissza is nyerte azt.

Torbágy Simon eléjük sietett, megsimogatta a kis leányt, a ki felszökelt a lépcsőn s a két ember maga maradt lent. A sárga hintó eldöcögött a hátsó udvarba.

- Eljöttem én is, Simon, - kezdé az ujonnan jött, - a leánykám maholnap eladó lesz, társaságba kell vinni. Nem szép tőled, hogy nem hivtál meg.

- Kérlek, - hebegé Torbágy, s kapkodott, mintha szavakat keresne, - ugy tudtam, hogy ti sehová se jártok.

- Nem jártunk eddig; de ezután másképp lesz. Egy ilyen medve, mint én, megvetheti a világot, de leánykámat tovább már nem zárhatom el örömtelen négy fal közé. Táncolni, dalolni, nevetni akar, s ezt a te házadban kezdi.

Torbágy félkézzel nekitámaszkodott a verandának s én, a ki a felfutó mögött álltam, jól láttam, a mint görcsösen összehuzódó keze önkénytelenül szakgatta a virágokat és leveleket.

- Bemutassalak a feleségemnek? - kérdé olyan hangon Torbágy, mintha félrebeszélne s a szája még e kérdés után is hangtalanul tovább mozgott.

- Nem, az nem szükséges, - felelt majdnem parancsolólag az idegen, - csak arról gondoskodjál, hogy a leányomnak sok táncosa legyen. Én majd félrehuzódom valami boros üveg mellé. Látod, nem vagyok tolakodó, mert nem ebédre jöttem. Pedig nem dobtál volnál ki, ugy-e? - kérdé kissé szemtelen hangon, de a vége egy szomoru mosolygás lett.

- Nem, nem, a világért sem, - felelt Torbágy s elvegyültek a társaságba.

- Ki ez az ur, azzal a kisasszonynyal? - kérdem egy kint őgyelgő inastól.

- Sarlay Balázs és leánya, Jolán.

A táncterem ajtajában álltam s néztem az izzadó párokat. Szuszogva tipegtek föl s alá a nagy teremben. Fiatalember sokkal több volt, mint leány, s a plus csakhamar Sarlay Jolánt is körülzsibongta. A keringő tömegből ki-kilebbenni láttam aranyhaját, mely jobbra-balra csapkodott, fehér arca lassankint nekipirult s félig nyilt ajkai közül zihálva tört elő a lélegzet. Oly szépen tartotta magát, mint egy Junó; táncosa nem is merte ugy magához szoritani, mint a többieket, mind bizonyos tisztelettel táncoltak vele. S szépsége, könnyüsége, pehelyszerüsége a leglomhább táncost is inspirálta bizonyos előkelőségbe a tartásban, könnyedségre a mozdulatokban. Ugy keringett tova ez a leány, mint egy végtelenségben futó csillag, mely nem tudja, hogy ő csillag, s hogy a szegény földlakóknak gyönyörüsége a bús éjjelben ragyogásával.

Este lett, festeni való szép nyári est. Csakhogy piktor ezt nem tudta volna igy megfesteni. A kék ég átment rózsaszinbe, azutáni sötétbe, a magas fák először élesen rajzolódtak rá az élénk szinre, azután teljesen elvesztek a sötétségben. Lassankint minden elveszett: a piros, a fehér, a kék virág, a zöld levél, minden fekete lett és láthatatlan. A Torbágy-ház ablakai mint megannyi szemek meredtek ki az éjbe s a mulatók zaja messze kihangzott. Vacsorához kezdtek készülni. Hamar lerázták tánccal az ebédet. Most már a férfiaknak külön teritettek s a hölgyeknek is külön. Én pedig, a ki várva-vártam Miklóst egész nap, kiszöktem a hátsó udvarba s elindultam, hogy fölkeressem.

Legelőször is az inassal találkoztam, a ki roppant zavarba jött s nagyot köszönt, mintha most látna először. Ez bizonyosan azt hiszi, hogy én valamin most rajtakaptam. Ezt a rossz lelkiismeretet hasznomra kell forditani.

- Hol van Miklós urfi? - kérdem az ijedt legénytől.

- Most már megmondhatom, mert ugyis későn van. A régi méhesben, a patak mellett.

- Hát eddig miért nem mondta meg?

- Mert Miklós urfinak megigértem. Azt pedig becsület megtartani. Tudtam én már délelőtt, hol van. Ugy-e, nem szól semmit az ifiur...

- Nem, már hogy szólnék?

A kocsisunktól megtudtam, hogy az atyafi lopott bort szállitott az istállóba. Ez volt az, a min én őt rajtakaptam. Mindenesetre ritka vegyüléke a becsületnek: adott szavát megtartja, de a mellett bort lop.

A régi méhes a kert végén feküdt, a felé szaladtam. Ez az óriási kertnek ugynevezett vadregényes része volt, mely körül a kertész ollója soha se csattogott, ásója, kapája nem sercegett, a földbe merülvén. Sürü bozót verte föl a talajt. E bozótban állt a rozzant méhes, kastalanul, méhetlenül, félig összedőlve. Mit csinálhatott itt Miklós egész istenadta nap?

A mint a méhes felé közeledtem, a mögötte levő sürü jegenye-fasoron tul emelkedni kezdett a sárga hold s egy-egy darabja kicsillant a gyönge szélben reszkető falombok közül. Talán azért olyan szomoru, beteges sápadt ez a hold, mert mindig éjjel van hivatalban, s igy éjjeleit kénytelen álmatlanul átvirrasztani? Aztán meg a földnek mindig csak a halálhoz hasonló állapotát, az álmot látja, az elpihenést, a csendességet, a szintelenséget, az egyformaságot, a homályt ösmeri. Hisz a holdvilágnak valósággal olyan gyászos mestersége van, mint a sirásónak.

A méhes mellett közvetlenül egy patak csörgedezett. Ez elfojtotta lépéseim csekély neszét.

A kunyhóból világosság-sugár esett ki. Közelebb érve, hangokat hallottam, azaz egy hangot, mely különféleképpen szólt. Az ajtóig jutottam. Ott látom nagy bámulattal az erdei jelenetből ismert Petit a szénán, bekötött lábbal hanyatt feküdni. Mellette Miklós hasalt s lelkesen olvasott neki valamit egy könyvből. Egy pléh-gyertyatartóban fatörzsre állitva faggyugyertya

égett. Peti szájtátva, áhitattal bámult, Miklós egész átszellemülve ropogtatott - ugy vettem ki, - verseket.

- Miklós! - szólék.

Semmi válasz. Tovább olvasott. Bizonyosan félénken szóltam. Nem is könnyü dolog, kérem, elkezdeni e dacos fiuval, a ki fittyet hány egy egész fényes társaságnak s ezt a parasztgyereket mulattatja versolvasással.

- Miklós! - mondám, félig kiáltva.

- Mi az? - szólt, hátra se fordulva.

- Én vagyok, Szentpáli Béla.

- Ki az? - szólt, még mindig nem fordulva hátra.

- Az erdőben ismerkedtünk meg a multkor... a madarak... a puska... a jágerek.

- Ah, tudom már. No, gyere be, - szólt olyan hangon, mintha egy palotába hivna.

Bebotorkáltam a félhomályban.

- Vigyázz, hogy rá ne lépj a Peti lábára. Fáj szegénynek, ámbár kiszedtem mind a sörétet belőle, - ezzel levett a Peti lábától valami összehajtogatott rongyot, kifutott, megmártotta a patak hűs vizében, visszatért s gondosan betakarta vele a fájós lábat.

- No, hogy mulattok odafönt? - kérdé ujra leheveredve.

- Én sehogy, - feleltem szintén végignyulva a szénán.

- Ki iszik legtöbbet?

- A segédszolgabiró.

- Ki táncol legtöbbet?

- A gyógyszerészsegéd.

- Ki kártyázik a legdühösebben?

- Barnabás.

- Ki eszik legtöbbet?

- Barnabás.

- Ki káromkodik legtöbbet?

- Barnabás.

Roppant örültem e kérdéseknek; alkalmam nyilt feleleteimmel blamirozni azt az utálatos Herkulest. Miklós szemei sugárzottak; láttam, hogy ő most magában megveti Barnabást; hálával nézett rám, hogy erre neki alkalmat nyujtottam. Egymásra néztünk; éreztem, hogy e percben baráti viszonyra léptünk.

- Hát te mit csinálsz itt? - kérdé.

- Csak veled akartam beszélgetni. Ha hamarább megtalállak, az egész napot szivesen itt töltöm.

Peti nyöszörgött. Fölugrottam s friss borogatást tettem a lábára. Szerettem volna Miklóstól sok mindenfélét kérdezni, az erdei jelenet folytatását, Barnabás iránt való gyülöletének okát, de nem mertem. Ő fölvette megint a szénáról a könyvet, - akkor láttam, hogy Petőfi *János vitéz*-e, - s olvasni kezdett. Könyökömre támaszkodva hallgattam én is a szép mesét. A mint

kitekintettem a csöndes, holdas éjbe, az ezüstös szürkeségbe, mintha a tündérek kiröppentek volna a könyvből s a mormoló patak gyepes partján járták volna könnyü táncukat. Távolabbról a sötét sásos zizegve, nyüzsögve hajladozott, mintha onnan készültek volna a boszorkányok kitörni a tündérekre. A gyertyaláng föl-föllobbant, a sebesült föl-följajdult. Egy borogatás közben Miklós ujra megszólalt:

- Ki táncol legszebben?

- Férfi?

- Eh, azok mind medvék.

- Akkor Sarlay Jolán.

- Hát itt van? - a kézbe vett könyv lassan kicsuszott kezéből, utána hajlott Miklós feje, le egészen a gyertyáig, melynek lángját hosszan bámulta. Egy darabig hallgatott, aztán ujra kezdé:

- Láttad azt a bokrétát mezei virágokból?

- A mit te adtál anyádnak? Láttam.

- Eredj föl, vedd ki belőle a három legszebb szálat, add oda neki s mondd meg, hogy én küldtem.

Ezt lassu, suttogó hangon mondta. Fejét lehajtotta a könyvre s mozdulatlanul feküdt. Még Peti nyöszörgésére is érzéketlen maradt. A csöndességben ide hallatszott a házból a nagybőgő átható bugása, minden többi zajt elnyelt a távol. Egyszerre fölemelte a fejét, hosszan körülnézett s szóla:

- Apád derék ember. Ösmerem.

Hallgattam. Mit szólhasson az ember, ha az apját dicsérik? Ő folytatta:

- Boldog fiu lehetsz.

Szerettem volna megkérdezni, hogy miért gondolja ezt rólam? De nem mertem. Szemében oly végtelen szomoruság látszott. Ugy tetszett nekem, hogy nem egy ifju pajtásommal, hanem egy tapasztalt öreg barátommal állok szemben, a ki jó tanácsokat osztogat.

- Megteszed, a mire kértelek?

- Meg... hogyne tenném, - s fölkeltem, elindulandó.

A küszöbről visszafordultam:

- Csak nem akarod az egész éjszakát itt tölteni? - kérdém.

- Nem. Nemsokára nyakam közé veszem Petit s haza viszem a cselédházba.

- Ne segitsek?

- Elbirom magam is.

- Aztán feljösz a házba?

- Azt nem teszem. Peti mellett maradok egész éjjel.

- Isten veled.

Álmodozva haladtam a ház felé. Nagyon örültem, hogy valami szivességet tehetek Miklósnak a virággal. Ugy fájt a lelkem, ha rágondoltam a szegény fiura. Tünődtem, hogy mi okozza bennem ezt a fájdalmat, de nem jöttem, rá. Ugy szerettem volna visszarohanni a rozzant kunyhóba, Miklós nyakába borulni és keservesen elsirni magamat, de attól féltem, hogy kinevet... Határozatlan alaku érzelmek, gondolatok és sejtelmek tépték lelkemet, de egyetlenegynek

mibenlétéről se tudtam számot adni magamnak... Igy értem a ház kertbeli végéhez, a vadgesztenyefák alá...

Torbágy Simon szobájában egy nehéz ökölcsapás zuhant az asztalra s rá Barnabás káromkodása hallatszott:

- Gyáva fráter vagy, Simon! Szedd össze magadat, elértél mindent, a mire kívánkoztál. Gazdag vagy, a feleséged szeret és semmi bajod se volna, ha ezt a himpellér fickót a nyakadra nem hagynád nőni.

Óvatosan közeledtem az ablakhoz s a lomboktól eltakarva benéztem a gyéren világitott szobába. Simon egy fekete bőr karosszékben ült s olyan volt, mintha valami nagy betegségből most kelt volna föl először. Barnabás sebesen föl s alá járkált a szobában, dühösen rágva egy szivart, és koronként nagyokat ütögetve az asztalra.

- Hisz az a haszontalan gyerek büntetlenül tehet mindent, a mi csak neki tetszik. Megcsufolja az erdőben legvakmerőbb vadászaimat, elveri gyermekeimet, a cselédség előtt rontja tekintélyemet, tüntetőleg megszegvén parancsaimat, kigunyolván intézkedéseimet. És mindezért még csak egy feddő szót se kap tőled, se az anyjától.

Ahán, gondolám, tehát Miklósról van szó. Barnabás valahára leleplezi magát előttem.

Simon mondott valamit, a mit nem érthettem.

- Hát ez a mai magaviselete? Egész nap nem mutatta magát. Én ugyan örülök, hogy nem láttam a pofáját, de egyre hallottam: Turszki igy, Barnabás ugy. Egész nap emlegették a kölyköt velem kapcsolatban. Hát ez micsoda dolog? Hát való az, hogy ilyen nagy szerepet engedj neki? Hogy mindenki észrevegye, ha becses ábrázatját nem tartja itt?

Simonnak ujra mozgott a szája. Barnabás nagyot ütött az asztalra.

- Hogy én üldözöm, elkeseritem őt, azt mondják? Tudom. Én reggeltől estig a mezőn, tanyákon vagyok, szántok, vetek, aratok, csépelek, marhát hizlalok, birkát usztatok, nyiratok, fát vágok, ő meg, a kis kedves, urizál, s még azt kivánják, hogy a sok mérget, a mit etet velem, szó nélkül nyeljem le. Én nem akarom, hogy véres verejtékünk gyümölcsét egy idegen rakja zsebre, tudod? Mert azt találom mondani, hogy oszszuk kétfelé a bérletet s aztán majd meglátom, hogyan boldogulsz Barnabás nélkül.

- Barnabás! - kiáltá Simon oly hangon, mintha fojtogatnák, majd rekedten, sivitva ez tört elő torkából:

- Ne gyilkolj!

Barnabás odalépett a karszékhez, trabális lábát föltette rá, térdére könyökölt, vizsga szemekkel nézte bátyját s fojtott hangon igy szólt:

- Szedd össze magadat, Simon; én kijelentem, hogy nem fogom türni, hogy a te gyávaságod következtében gyermekeim megfosztassanak jogos örökségüktől, a földtől, a pénztől, a melyet együtt szereztünk. Én nem fogom türni, hogy ez az idegen vér, Turszki, nagyobb ur legyen a házadnál, mint én, nem fogom türni, hogy packázzék velem... Emlékszel az apjára? Éppen ilyen dacos, hajthatatlan lélek volt, mint ez... de megtörött... ez is meg fog törni... csak ne félj tőle.

Simon eltakarta az arcát. A lomb az ablak alatt megzörrent, Barnabás oda rohant s a kiszögellő vasrácson kidugta a fejét. Én hirtelenében az ablak alatt levő pad alá hasaltam s a lélekzetemet is visszafojtottam, bár jobban szerettem volna a penicilussal hirtelen leszelni a nyakát és befutni vele Miklóshoz.

- Te vagy az, gaz kölyök? - rikácsolá fogcsikorgatva az óriás; nekem pedig olyan jól esett, hogy most Miklós helyett szidnak.

A mint behuzta a fejét, én kitoltam a magamét a pad alól, utána testem többi részét és egészen megzavarodottan vágtattam ki a kertből, föl a mulatók közé.

A nagy bokréta az ablakfülkében állott. Mondhatom, hogy alaposan megmustráltam, mig egy piros, egy fehér, meg egy kék virágot kiválasztottam. Elhatároztam, hogy e virágok jelentéséről fogok beszélni a kis leánynak, de bármint erőltettem is eszemet, a botanikából semmi idevonatkozó rész nem jutott eszembe.

Egy alkalmas pillanatot kilesve, odaléptem Jolánhoz s elrebegve, hogy ezt maga Miklós szedte hajnalhasadtakor s ő küldi is, átadtam neki. Ő egészen elfogulatlanul átvette és kérdé:

- Hát ő hol van?

- Beteg! - feleltem, minthogy a méhest csak nem vallhattam ki. De jaj, ez hazugság volt, vigyen el az ördög. Ha Miklós megtudná.

- Beteg? - kérdé csodálkozva Jolán.

- Igen! A szive fáj.

- Hahaha! - nevetett a kis leány s elment a gyógyszerészsegéddel keringőzni, a ki ezuttal befejezte az első tucatot a lábamra-lépések tekintetében. Én ott maradtam. Annak a fájó szivnek a belekeverése igen ostoba lehetett. Meg is bántam rögtön. Mit fog Miklós hozzá szólani. Igen tapintatlanul végeztem el a dolgát.

Mialatt Jolán keringőzött, a Barnabás legidősebb fia fölkapta Miklósnak a székre tett virágait s illant velük kifelé. Hejh, milyen ádázul rohantam én utána. A verandán elcsiptem s ugy megráztam, a nyakánál fogva, hogy a magam agyveleje is csak ugy lötyögött a fejemben. Aztán legyürtem a diványra s gyomrozni kezdtem. A becsületes bortolvaj inas az oldalát fogta, ugy röhögött. Ha véletlenül ágyu lett volna nálam, megöltem volna ezt a Barnabás-ivadékot, kisebb fegyverrel nem mertem volna hozzáfogni ilyen nagy dologhoz. Behunytam a szememet és azt képzeltem, hogy Barnabást gyurom, dagasztom. Végre a virágot a földre dobta. Ott hagytam őt s a virágért a földre hajoltam. A fiu fölugrik, hátba vág, arcra bukom, ő elfut. Vigasztalt, hogy ő sokkal többet kapott.

Visszaadtam a virágot Jolánnak, a ki most rögtön a hajába tüzte. Egyet galoppoztam is vele, a miben nem annyira a galopp volt élvezetes, mint az, hogy egy tenyeres-talpas inast nekilöktem az ifju Barnabásnak. Megjegyzendő, hogy az inas frissitőt hordott körül s a hat pohár limonádé az ifju Barnabást egészen vizesre frissitette. Ő volt az, a kin nevettek, bár én voltam az ügyetlen. S ez vigasztalt.

Mikor a holdfényes éjszakában, a poros, fehér uton atyámmal hazafelé robogtunk, mind a ketten igen szótlanok voltunk. Atyám bóbiskolt, én pedig gondolkoztam s a ma látottakat, hallottakat, tapasztaltakat rendeztem, el a fejemben. Tágra nyilt szemekkel néztem a fantasztikus világitásu éji tájat s lassankint elkábitott a kocsi zörgése, a muzsika utózugása fülemben, egy patakmalomnak s vizesésnek harsogása...

- Apám, mi történt a Turszki apjával? - fordultam hirtelen az öregemhez.

- Főbelőtte magát, - mormogá ő.

- Miért? - riadtam föl egyszerre s belekapaszkodtam apám karjába.

- Ráfogták a kaszinóban, hogy hamis kártyás.

Hátradőltem a kocsiban s tovább bámultam a vidéket. Gondolkoztam, sirtam vagy aludtam-e? Azt nem tudom. A körtvélyesi hegyek mögé lassan bujt el a hold. A lovak meghorkantak... Mi fekszik ott az uton? Holttest vagy faderék? Messze ellátok a sikon, keresztül erdőn, falakon. Látom Turszki Miklóst a jajgató parasztgyermek véres lába fölé hajolva, látom Barnabást, a mint hatalmas ökleivel hadonáz, látom Simont, a mint sir... az ott talán Sarlay Jolán, de az apja előtte áll, nem láthatom, miért födi el leányát?... Fönt, messze, magasan az ürben egy véres holttest lebeg... Turszki apja főbelőtte magát...

A kocsi megállt. Otthon voltunk. Szülőházam födele alatt visszanyertem nyugodalmamat.

III.

M. bácsi fővárosi nevelőintézetében kötöttünk szoros és állandó barátságot Turszki Miklóssal. Oda adtak bennünket az utolsó diákesztendőre. Ez egy patriarkális hires intézet volt, honnan minden diák kitünő bizonyitványt, de kevés tudományt vitt haza. M. bácsi egy lassu eszü öreg ur volt, a ki már harminc esztendő óta vezette intézetét s egész nemzedékekkel népesitette be a különböző hazai iskolák szamárpadjait. A ki nem akart tanulni, annak nem volt muszáj, a ki pedig szeretett volna tanulni, nem juthatott hozzá. De M. bácsi szigoruan ügyelt növendékei erkölcseire, jó koszttal látta el őket és kényelmes, tiszta helyiségekben laktak. Ezért a vidékről az apák szivesen adták nevelőintézetébe gyermekeiket s mindnyájan bentlakók voltunk, urunk és parancsolónk gyanánt tisztelve M. bácsit, a ki minden egyéb dologban, a mi nem a tanulásra vonatkozott, oly lelkiismeretes volt, hogy szombati napokon a mosónéknak maga olvasta ki darabonkint a növendékek szennyesét. Vakációk tartása tekintetében is oly buzgó volt, hogy már ezzel is örök időkre megalapitotta népszerüségét a diákvilágban. Megültük mi a királynak mind a két nevenapját, születésnapját, elhunyt királyok születés- és névnapjait; a mohácsi csata évfordulóját vakációval gyászoltuk, Budavár mind a két megvételének vakációval örültünk. M. bácsi vastagnyaku kálvinista volt, de nincs az a katolikus, a ki buzgóbban tartaná a katolikus ünnepeket, mint ő. Azonban megtartotta ő a zsidó ünnepeket is, lévén köztünk egy zsidó, a kitől - ugymond - nem lehet kivánni, hogy olyankor iskolába menjen; s ha a zsidónak elengedtetik az iskola, hogy lehessen a keresztyéneknek rosszabb dolguk, mint neki? Igy aztán mindnyájan vakációt kaptunk. Hogy őriztük ezt az egy szál zsidónkat, kényeztettük, etettük, itattuk, csakhogy el ne menjen. És mikor elment a hálátlan, hogy megsirattuk! Pedig kár volt, mert mégis megültük a zsidó ünnepeket, M. bácsi szerint azért, „nehogy zsidó vallásu polgártársainkat elriaszszuk a tanintézettől".

A nagyobb diákok bizonyos határokon belül szabadjára voltak hagyva. Igy meg volt nekik engedve a szivarozás, a szinházba járás, de M. bácsi maga választott nekik szivart és szindarabot. Szivarból a rövidet, szindarabból a hosszut. Ugy okoskodott, hogy igy leghamarabb ráununk szivarra is, szindarabra is. Mert a rövid szivar épp olyan rossz, mint a hosszu szindarab. A kicsinyeknek is szabad volt néha M. bácsival szinházba menni, de csak Shakespeare római drámáiba, a népszinművekbe s a balhaszinházba. De csakhamar ezekkel is meg volt akadva. Mert inesztetikusnak tartotta a drámában a trikót s a népszinművekben a gatyát. Igy a kicsinyek műélvezete lassanként leolvadt a balhaszinházra. Ez esztétikus volt, mert a szinházak keretén kivül mindenütt népszerütlen kis állat legalább nem öltözik az emlitett két ruhanemübe. Ebbe aztán annyira beleuntak, hogy szöktek, bujtak és maródit jelentettek, mikor M. bácsi délben jelentette, hogy „gyermekek, estére (példának okáért) dicsőségesen uralkodott Nagy Lajos királyunk tiszteletére szinházba megyünk; holnap pedig nem lészen iskola". (Ki kell jelentenem, hogy a nebulók a mily irtózattal hallották a mondat első részét, épp oly viharos örömmel fogadták a végét s a késekkel nagy riadót doboltak a tányérokon.)

Turszki Miklós hamarosan függetlenitette magát M. bácsi intézkedéseitől, rendszabályaitól. Ugy vettem észre, hogy hallgatag természetü, a ki minden harmadik megjegyzésemre felelt csak, de ez engem teljesen kielégitett. Először, mert mindig okosan felelt; másodszor, mert másnak még annyit se felelgetett, mint nekem (még M. bácsit sem véve ki.) Egy hónap alatt a fejében volt M. bácsi egész évi „tananyaga", az előadásokat végighallgatta, azután elment sétálni, a nélkül, hogy szólt volna valakinek. Ha hozzá fordultam, szivesen segitett föladatomat megcsinálni, a leckét is megmagyarázta. Ezt látva, lassankint a többiek is rákaptak s mindenkinek ő lett a kisegitője, tanácsadója. Rövid, határozott és velős tanácsokat szokott adni. A ki nem fogadta meg egyszer, azzal többet nem törődött. Igy aztán a többiek annál vakabban engedelmeskedtek neki, hogy el ne veszitsék segitségét, támogatását. Ha M.

bácsinak vagy valamely más tanárnak nem volt kedve tanitani, akkor Miklóst küldte be, a ki aztán mindenről tudott beszélni, a mivel csak megbizták és egyformán megbirkózott a matematikai képletek megoldásával s egy történettani előadással. Miklóssal egy szobában laktunk hatodmagunkkal. Ő néha egész éjszakákon át olvasott; valahányszor kiment, mindig hozott magával haza valami érdekes könyvet, melyeket nekem is ide adott olvasni.

Történeti könyvek és verses drámák voltak ezek. Nekünk csak az intézeti könyvtárból volt szabad olvasnunk, ő azt sohasem használta, hanem egy egész külön kis könyvtárt rendezett be magának, melyre én ügyeltem föl. Én vágtam föl az uj könyveit, én vezettem be azokat egy kis füzetbe, én poroltam le. Még a cipőit is kitisztitottam volna, ha titokban meg lehetett volna tenni. Nagyon hizelgett nekem, hogy az intézetben kebelbarátoknak tartottak bennünket s azok is voltunk, a mennyiben én rajongtam Miklósért, ő pedig vonzódott hozzám és csakis énhozzám az egész intézetben. M. bácsi örült, hogy egy diákja van, a kivel semmi baja, vesződsége nincs, de sokszor érezte, hogy kisiklik a kezei közül s ilyenkor kisérleteket tett, hogy bizonyos gyermeki korlátok közé visszaszoritsa. Például megtiltotta, hogy szinházba menjen, de minthogy e tilalmat nem tudta eléggé indokolni, Miklós fogta a kalapját és elment. Csak későn éjjel jött haza, mert a szinház után még cigányt is hallgatott és korcsmában vacsorált. Olyan fegyelmetlenségeket, melyek demoralizálták volna a többieket, nem követett el, de mindig a saját feje után járt; a körülötte vont korlátokat nem rombolta le tüntetőleg, de szép csöndesen átlépett rajtuk.

Mink, az utolsó esztendőt járó tanulók (Miklós, én és még két diák) az igazgatói asztalnál ebédeltünk, M. bácsival, feleségével, vásott nagy kamasz fiával és két leányával. M. bácsi már ősidők óta azt a praxist követte, hogy a diákgyerekekkel szolgáltatta ki az asztal körül becses családját. Én kenyeret szeldeltem, egy másik a levest hordta szét mindennap, a harmadiknak kötelessége volt székről és fogpiszkálóról gondoskodni. Miklósra az a feladat háramlott volna, hogy az ebédhez és vacsorához való bort a pincéből fölszállitsa. Ő azonban első nap mindjárt kijelentette, hogy ha az inas gyönge ember volna, a ki nem képes emeleteket mászni, szivesen megtenné, de igy nem teszi meg; a mivel egyszerre megnyerte az igazgatóné gyülöletét. Asztal körül apró szivességeket megtett, de inasi és szobaleányi teendőket nem végzett. Az igazgatóné Miklós jelenlétében többször megtette azt, hogy kötés közben készakarva elejtette gombolyagját. Miklós egyszer fölvette, másszor mindig előhivott egy kis diákot, leültette egy székre s hangosan figyelmeztette őt az igazgatónői gombolyag abbeli tulajdonságára, hogy gyakran el szokott gurulni. Mindezekért M. bácsi és családja impertinens fiunak tartotta, én pedig bámultam és titkon örvendettem, annyival is inkább, mert nekem nem volt bátorságom hasonló dolgok elkövetésére. A kenyérfölvágástól ugy iparkodtam megmenekülni, hogy mindig óriási szeleteket vágtam, a minek az lett a végeredménye, hogy degradáltak székhordóvá és fogpiszkáló gondnokká.

Ezt értem el jámbor cselemmel, holott nyilt föllépéssel tán minden ilyen inaskodást leráztam volna a nyakamról. De hát erre nem volt kurázsim.

Miklós védő szárnyai alatt magam is belekóstoltam egy kicsit a függetlenségbe. Néha megembereltem magamat s csatlakoztam hozzá, ha elment sétálni, sőt kétszer elmentem vele a szinházba is. M. bácsinak előre bejelentettük s ő nem szólt rá semmit, pedig attól rettegtem, hogy engem itthon maraszt. Milyen boldog voltam, mikor vele a főváros hemzsegő tömegébe vethettem magamat. Beszaladgáltunk a félvárost, a fényes Dunapartot, átmentünk Budára, s végre este a szinházba siettünk. Ilyenkor mindig megvette a darab szövegét s otthon még sokáig ébren voltunk, ő hangosan szavalt a könyvből, én pedig hallgattam s megelevenedtek előttem a fényes alakok, kiket még csak az imént láttam magam előtt sürögni.

Családjáról soh'se volt szó köztünk, még anyjáról se. A mit azon a mulatós éjszakán hazamenet atyámtól hallottam, el volt bennem temetve, akár a sirban. Vajon Miklós tudja-e, hogy

apja miért lőtte agyon magát? Ki mondta volna meg neki? Hisz eddig jóformán gyermekszámba ment. Talán Barnabás már a szeme közé vágta egyszer? E gondolatra fogaimat csikorgattam... Nem tisztázhatta magát az apja? Agyon kellett neki magát lőnie? Tehát bűnös volt?

Egy napon Miklósnak egy igen szép és drága könyve elveszett könyvállványáról. Reggel, mikor az egész nevelőintézet együtt volt az ebédlőben, Miklós elkiáltotta: „Fiuk, nem tudom már, kinek adtam kölcsön a Curtiusomat; adja vissza az illető, mert szükségem van rá".

Senki se felelt rá, én azonban jól láttam, hogy M. bácsi nyurga, vöröshaju fia egészen a fületövéig elvörösödött. Hát ez lopta el? No de legalább elpirult, van még kilátása a javulásra.

Azonnal közöltem fölfedezésemet Miklóssal, ő azt mondta, várjunk, erről meg kell bizonyosodni. Odament Gáspárhoz (igy hivták a célba vett fiut).

- Gáspár, nem neked adtam kölcsön azt a könyvet? - kérdé tőle.

- Szinét se láttam, - felelt szemtelenül Gáspár, kinek lélekjelenléte teljesen visszatért, - csak nem hiszed, hogy elloptam?

- Isten ments, - válaszolá Miklós s hátat forditott a fickónak.

Most már bizonyosra vettem, hogy ő a tolvaj. Mikor ebédhez ültünk, rosszullét ürügye alatt visszatértem a hálótermekbe, egyenesen neki Gáspár asztalfiókjának s a rossz ócska závárt penecilusommal egyszeriben fölpattantottam.

Persze, hogy ott volt a könyv. Ott hagytam s a mi hálószobánkba siettem ágyra dülni. Az ebédről jövő Miklósnak elmondtam a dolgot s azt is, hogy benthagytam a könyvet.

- Helyes, - mondá ő röviden, ezzel bement a nagyterembe, hol Gáspár is huszadmagával lakott, s kiálta:

- Fiuk, ide hallgassatok, az én Curtiusomat ellopták.

- Mi? Micsoda? Ellopták? Ki, mit, - kiabálták össze-vissza a kis és nagy diákok.

- Ki lopta el? - Hát a Gáspár.

- Hazudsz, - rikoltá Gáspár, a ki hol vörös, hol fehér lett.

- Majd meglátjuk, - felelt Miklós s ellökve asztalától Gáspárt, kihuzta fiókját s a kivett könyvet magasan csóválta kezében, - látjátok?

- Tolvaj Gáspár, tolvaj Gáspár, - orditá a diáksereg, mig Gáspár folyton visitá: „Hazudik, hazudik, hazudik!"

A nagy lármára bekocogott M. bácsi is.

- Apám, apám, - kiabált Gáspár odarohanva, - Turszki azt mondja, hogy elloptam a könyvét.

- Igaz is, - felelt Miklós hidegen, - most vettem ki az ő asztalfiókjából, mindenki látta.

- Hazugság, - rikácsolt Gáspár, - föltörtétek, hogy belecsempészhessétek s a lopást rám foghassátok.

Miklós torkonragadta a szerencsétlen könyvbarátot s falhoz szoritotta és oly hatalmasan fölfricskázta, hogy az egész intézet zajos tetszésnyilvánitásban tört ki.

- Ereszsze el a fiamat, - toporzékolt M. bácsi, - ő ártatlan, a fiókja csakugyan föl van törve. Ez már mégis hallatlan egy dolog. Ilyent ráfogni. Ilyent ráfogni egyetlen fiamra és aztán még meg is verni.

M. bácsi ijedelmén láttam, hogy tökéletesen elhiszi fia könyvmanipulációját; de kézzel-lábbal kell ellene tiltakozni; mert ha Gáspáron szárad a lopás, oda az intézeti reputáció és az igaz-

gatói tekintély. Mert kérem, a kinek a keze alatt a tulajdon fiából tolvaj lesz, annak a keze alatt idegen fiukból legalább is rablógyilkosok lesznek.

- Turszki Miklós, 24 órai karcer kenyéren és vizen, - orditá M. bácsi.

A gyerekek megdöbbentek. Turszki Miklóst karcerbe? Elsompolyogtak jobbra-balra. Miklós a szobájába ment, én utána, szintén rettentően megijedve. Ez most embert fog ölni, - gondolám.

Télutó volt. A tél még egy utolsó erőfeszitést tett, hogy mélyen belevésse magát az emberek emlékezetébe. Jól összeszedte magát: fagyos széllel és hóförgeteggel dolgozott. Az ódon épület ablakait az öregebb szélrohamok rázták szomoruan, a kisebb és fürgébb fuvalmak pedig nem rösteltek a füstös kéményen át leszaladni a tűzhöz s ott melegedni. Ezek nem is fogták föl oly tragikusan föladatukat, hanem vidáman fütyörésztek a kályha szájánál s kicsaptak egy pár szikrát.

Miklós egy darabig szótlanul ült az ágyán, azután fogta a kalapját, elment az ajtóig, onnan visszafordult felém s kezét nyujtotta.

- Isten veled! - mondá.

- Hová mégy? - kérdem megijedve.

- A „Fehér bárány”-ba.

- Minek?

- Hát csak nem gondolod, hogy továbbra is e vén szamár intézetében maradok?

- Hát nem jösz vissza többet?

- Nem. Kérlek, a könyveimet küldd utánam a vendéglőbe.

- Hát a téli kabátodat nem huzod föl?

- Az inasnál van, gombokat varr rá.

Kezet fogtunk, ő kiment, az én szemeim pedig megteltek könnyel. Az ablakhoz rohantam, kinyitottam és Miklós után néztem. Ott ment, emelt fővel, a szél lobogtatta vékony, alsó kabátját, melyet még csak be sem gombolt. Addig néztem, mig kicsorduló könnyeim a képemhez nem fagytak.

Nemsokára bejött a szobába M. bácsi s Miklós után kérdezősködött.

- Tán már be akarja csukni? - kérdem kihivóan s magam is elcsodálkoztam e merészségen.

Bámulva nézett rám, aztán fejcsóválva kiment. Én sebtiben összecsomagoltam a könyvekből annyit, a mennyit elbirhattam, elhoztam még Miklós téli kabátját is az inastól, a nyakamba akasztottam s a teher alatt görnyedezve, leszöktem a hátulsó garádicson. A kapu alatt találkoztam Gáspárral, a vöröshaju könyvbaráttal, a ki megint krumplicukrot hozott magának a szomszéd szatócstól (ez volt egyetlen szenvedélye). Letettem a pakkot egy percre s ugy vágtam hátba, hogy elhasalt a földön s az nap, tudom, nem evett több krumplicukrot jóizüen. „Nesze könyvtolvaj!” - Azzal fölkaptam a pakkot s szaladtam, a mennyire csak szaladni tudtam. Végre egy emberséges hordár kezeibe leheltem lelkemet és pakkomat. Gáspár, látván, hogy elfutok, nagy messziről köveket kezdett utánam hajigálni.

A „Fehér bárány” a soroksári-utcában feküdt s olyan falusi uraknak volt kedvenc szállója, a kik még a vasutak korszakában se tudnak arról lemondani, hogy kocsival, lóval ne jőjjenek a fővárosba. Egy földszintes szobában ült Miklós az ablak előtt, mely piszkos volt és törött, de gondosan megfoldozva ujságpapirossal. Erősen meglátszott az ablakon a tulajdonos abbeli törekvése, hogy lassankint egészen papirosból legyen az üveg, mert ez olcsóbb ablakanyag,

mosni se kell s a függönyt is fölöslegessé teszi. Az össze-vissza nyesett asztal érezvén három lábának elégtelenségét, óvatosan a falhoz támaszkodott, pár bicegő szék, egy vaságy és egy foltos diván egészitették ki a szegényes társaságot.

A könyveket gondosan leraktam az asztalra, de előbb egyenkint a tenyeremhez verdestem és leporoltam őket, féloldalt sanditván Miklósra, hogy hát mikor kezd majd beszélgetést. Nem tette, oly mozdulatlanul ült a széken, mintha le akarná magát fotografiroztatni s oly figyelemmel, mereven nézett az ablakra, mintha azon át legalább is a paradicsomra nyilnék kilátás. Mikor a könyveket elrakosgattam, halkan leereszkedtem a diványra, még egy darabig hallgattam a ujra megszólalék:

- Nem hozhattam el minden könyvedet, mert nem birtam el. Csak azok vannak itt, a melyeket legtöbbször forgattál.

Elhallgattam. Vajjon nem lőttem-e bakot? Talán azokat kellett volna elhoznom, a melyeket legkevésbbé forgatott? Mivelhogy ezeket kevésbbé ösmeri, mig kedvenc könyveit már bizonyosan betéve tudja.

- Jól van, Béla, köszönöm.

- Miklós... mit fogsz most csinálni?

- Semmit.

Ujra csend lett. Fölkeltem s még egyszer átrendeztem a könyveket, hogy ugy tessék, mintha engem fontos dolgok tartóztatnának itten. Nagy fába készültem vágni a fejszémet. Az alatt, mig minden könyvet ujra fölemeltem s megint letettem, ezen gondolkoztam.

- Miklós! - kezdém, - én is veled maradok.

Megforditotta a széket s szembe fordult velem.

- Először én törtem föl a fiókot, a mit azután ellened forditottak. Másodszor utálom, gyülölöm azt az egész intézetet. Harmadszor, még ha szeretném, se tudnék visszamenni, ha... te nem vagy ott...

Elcsuklottam. Szememet egy piszkos aranyrámában a falon függő, hiányosan öltözött fekete női alak képére függesztettem, mely vendéglői szobákban (gondolom) Afrikát szokta ábrázolni.

Miklós megfogta a kezemet s mormogó hangon beszélni kezdett valamit szüleimről, jövőmről, pályámról, tanulmányaimról. De az ő hangja is elakadt, lehajolt hozzám s megcsókolta homlokomat, de már erre én hangos sirásba kezdettem. A szél félig kiszakitott egy „ablaktáblát", mely nem szabadulhatván egészen, bőszülten csapkodta a falat. Ilyen látványok birhatták a „Fehér bárány" tulajdonosát arra a meggyőződésre, hogy nincs jobb üveg a törhetetlen papirosnál...

Tehát maradtam én is a „Fehér bárány" lakója s egyszersmind háztartásunk vezetője. Legelőször is beragasztottam az ablakot s a szél ellen odagyümöszöltem téli kabátjainkat, azután befüttettem a kis vaskályhába s nemsokára oly barátságos hőmérséklet uralkodott, hogy mi a kabátunkat kezdtük vetni lefelé. Én látogatást tettem egy szomszéd kofánál s egy rakás almával tértem vissza, mely nemsokára ott sült az izzó vaskályhán. Sült almát enni és szivarozni hozzá, - van-e ennél nagyobb élvezet a világon? Diákra nézve bizonyára nincs. Én boldog voltam abban a kis poros, büzös, puszta szurdékban s alá-föl szaladgálva, lelkesülten fujtam szét a füstgomolyokat, ugy éreztem magamat köztük, a mint körülöttem karikáztak, mint egy felhők és istenek fölött uralkodó olympusi Jupiter, sőt még jobban, mert ő nem lehetett, szegény, dohányos, Amerika (a honnan ezt a jószágot hozták) az ő idejében nem lévén még fölfedezve.

Miközben én izgatott hadonázással jártam föl s alá, Miklós a diványon hevert s mit sem szólt lelkesült kitöréseimre. Hogy én voltaképp miért lelkesültem, azzal egyáltalán nem voltam tisztában. Talán először éreztem magamat férfiunak? Talán éreztem, hogy ezzel a mai lépésemmel a kiskoruságnak bizonyos láthatatlan bilincsei hullanak le rólam? Valami ismeretlen jövő, vagy rejtélyes viharok elé fogok indulni, e sivár szobából kiindulva? Mind e bizonytalan érzelmek és kedélyhullámzások közt bizalommal és szeretettel néztem Miklósra, a ki egész nyugodtan hevert ott.

Esteledett. Miklós elszunnyadt, én pedig leltároztam vagyonunkat. A könyveken kivül volt még két ezüst óránk, egy ötágu zsebkésünk, két téli kabátunk, nekem arany-inggombjaim s készpénzünk össze-vissza 15 forint. Tehát elannyira gazdagok voltunk, hogy Miklósnak azt mertem inditványozni, menjünk el a szinházba. Ő beleegyezett, s egy félóra mulva már a Nemzeti Szinháznak egy sötét zugából néztük a „Szegény ifju történeté”-t. Szinház után elmentünk a „Nemzeti bormérés”-be, hol nemzetiszinü tányérokról igen olcsó és igen rossz vacsorát ettünk, tanulók és hivatalban tespedő szegény ifjak éktelen lármájának közepette. Az egész korcsma, mely két alacsony, piszkosfalu szobából állott, ösmerni látszott egymást, s a mi asztalunktól a negyedik asztalhoz kiabáltak át az ismerősök egymásnak. A pincérek egészen bizalmas tónusban diskuráltak a vendégekkel, belevegyültek a beszélgetésbe, étellel kezükben megálltak várni, mig valamely vendég megkezdett adomájának végére ér s aztán ők nevettek leghangosabban, sőt nem haboztak maguk is egy hasonló adomának fölelevenitésébe fogni. Minden étel csak ugy csöpögött a zsirtól, szalvéták és abroszok tele voltak kimoshatatlan zsirfoltokkal, paprika, só, bátran kidülhetett, senki se vette föl, a kit a pincér leöntött, föl se vette, mert nem akart (szólván) még letorkolásban is részesülni. Pokoli hőség volt. János bácsi, a tulajdonos, ingujjban üldögélt vendégei közt, ivott a borukból, s megkinálta őket dohányából. Féltizenkettőkor azonban a legnagyobbik fia (az üzlet vezetője) a markába nyomta aranynyal himzett, kék házisipkáját. János bácsi a fejébe tette s háromszor végigsétált vele a korcsmán. Ez azt jelentette, hogy takarodjatok haza. A vendégek fizettek, távoztak s éjfélkor már a pincérek is aludni tértek. Mi is hazasiettünk otthonunkba s én csodálatos nyugodtsággal aludtam el, természetesen a diványon, melyet siettem lefoglalni magamnak.

A harmadik nap este a Bakács-téri cirkuszban kit pillantok meg? Torbágy Barnabást! Magam se tudom miért, ijedten kifelé kezdtem osonni; de észrevett a gyilkostekintetü s megfogott.

- Alásszolgája, Szentpáli ur! Hogy mint szolgál drága egészsége? - s szemtelenül a szemem közé vigyorgott.

- Köszönöm, nagyon jól, - hebegtem.

- Idefönt van ám a papája is, - folytatá, - hát az intézetből csak igy egyedül eleresztik ilyen messze cirkuszba?

- Hol van atyám?

- Most a Népszinházban lesz, de különben a Pannoniában lakik. Legyen szerencsém vacsorára.

- Otthon vacsorálok.

- Hát majd hazaviszem kocsin.

- Gyalog szoktam járni.

Hirtelenében rendbeszedtem a gondolataimat. Atyám idefönt, M. bácsi bizonyosan táviratozott neki, Barnabást meg bizonyosan Miklós miatt küldték Simonék.

- Hát Simon ur nincs itt fönt?

- Talán szükség volna rá? Elvégzem én is a dolgait. Simon különben beteg.

- Ajánlom magamat, - kiáltottam el magam kinomban, mert ugy kezdtem érezni, mintha én ennek az óriásnak foglya lennék.

- Hát nem jön el a papájához? - kérdé ő folyton azon a szemtelenül udvarias hangon.

- Ma már későn van, majd holnap reggel.

- No hát akkor hazakisérem az intézetbe. Ilyen későn nem engedhetem egyedül járkálni.

- Köszönöm, - s elindultunk. Gondoltam magamban, ez is jó, legalább utközben jut valami eszembe, a mivel Barnabást lerázhatom a nyakamról. Legjobb lett volna egy félreeső utcába elcsalni s ott megtámadtatni magunkat valami csirkefogóktól. Én, tudom, elszaladnék, Barnabást meg helyben hagynák egy kissé, a mi nem ártana neki. Láttam, hogy a vén róka les rám, hogy el ne fussak. Ez most a mi rejtekhelyünket akarja fölszimatolni. És semerre egy jótékony vizvezetéki vagy gázvezetéki gödör, melybe Barnabás belepottyanhatna. Mégis talán jobb lett volna a komfortáblit elfogadni: az fölfordulhatott volna s Barnabásnak (bizom Istenben) bizonyosan kificamodik a lába. Mit teteti magát, mintha nem tudna semmit a mi szökésünkről? Hogy engem visszacipelhessen az intézetbe? Ez hallatlan gyávaság volna, ha én igy szótlanul, minden védelem nélkül visszaengedném magamat vitetni! És éppen Barnabás által!

Elvégre kénytelen, leszek magam valami hősies elhatározást végrehajtani, pl. egyszerüen megfutni Barnabástól: a Soroksári-uton végigballagva, lassan közeledtünk a „Fehér bárány”-hoz. Szivem hevesen dobogott. Arcom egyre jobban vörösödött; ha lámpa alatt haladtunk el, félreforditottam a fejemet, hogy Barnabás észre ne vegye izgatottságomat. Felgyűrtem a kabátom gallérját egészen a szememig s leselkedtem valami befagyott tócsa után, ha Barnabás azon elvágja magát, menten futásnak eredek. Itt a „Fehér bárány”. Az ajtóban állt az aranysapkás portás s jó meleg bundájában fittyet hányt a hidegségnek. Ugy látszik, a vendéglői portásokat éles szemmel áldotta meg az Isten, mert noha, előtte elmenvén, még jobban behuzódtam gunyámba, hangos jó estéttel üdvözölt s kijelentette, hogy a másik ifiur már régen itthon van. Elsárgultam ijedtemben s egyszerre leeresztettem arcomról kabátomat. A veszedelem becsapott, nézzünk szemébe.

- Tehát itt laknak az ifiurak? - kérdé Barnabás tőlem,

- Itt, - feleltem szeme közé nézve, s most már se sápadt, se vörös nem voltam. Visszanyertem minden lélekjelenlétemet.

- A „Fehér bárány” nem is rossz az ilyen ártatlan báránykák rejtegetésére. Elfogadják látogatásomat?

Mielőtt azonban valami gorombasággal feleltem volna (azért kellett a szokottnál tovább gondolkoznom, mert gorombasággal akartam felelni), Barnabás egyenesen a portáshoz lépett s meglehetős nyersen kérdé tőle:

- Hol laknak ezek az urfiak?

- Földszint, hatodik ajtó.

Barnabás többet nem is törődött velem, hanem sietett befelé. Erős lépései alatt dongott a deszkás kapualja s meg-meghorkant benne a kitörő lélegzet. Vagy tán valami indulat emelgette, melyet még visszafojtva tartott. Szaladtam utána, a hogy csak birtam. Éppen ajtónknál értem utól. Belülről az ajtó hasadékain világosság látszott. Barnabás belökte az ajtót s a vasnyelv pattanva engedett az erőszaknak. Én szédelegve támaszkodtam az ajtófélfának, Barnabás betört.

Miklós az asztalnál ült és irt. Fölpattant helyéről és várta, mi lesz.

Barnabás hirtelen visszahajlott és megállt, mintha falnak ment volna neki. Azután összevonta karjait s nevetni kezdett. Azaz hogy nagy fogait mutatta és rekedten röfögött. Félelmes volt ez a horkoló vadállat.

- Megszöktünk, ifiur? - kezdé a lehető legimpertinensebb hangon.

Miklós nem felelt, bennem forrt a düh. Bizony ketten szépen legyürhettük volna ezt a Barnabást.

- Kezemben vagy most, fickó; régen vártam már, hogy igy szemtől-szembe álljunk. Majd ráncba szedlek én.

- Ha nem takarodol, kidoblak, - felelt Miklós s egy lépést tett Barnabás felé.

Barnabás fölorditott s lehajolt. Azt hittem, hogy bikamódra fejjel rohan Miklósnak, s ijedtemben elkezdtem verni az ajtófélfát. De Barnabás mást tett: csizmaszárából korbácsot vett elő s az előtte egyenesen, merészen, emelt arccal álló Miklóson végigvágott.

- Nesze, kutya! - rikácsolta, s a korbácsot sivitva és csattanva láttam Miklós arca köré csavarodni.

Ekkor a hallgatag Miklós ökle a levegőbe emelkedett s leszállt Barnabás arca közepére. A nagy test vérbe borulva zuhant le a földre, könyökét a vaságyba vágta s elterült, hörögve, sziszegve és rugdalózva.

Miklós rá se nézett, átlépett rajta s kiment. Én kábultan tántorogtam utána. Szobánk a folyosó végén feküdt, onnan a hátulsó kapu pár lépés volt: ezen át távoztunk. Még a kapuban is hallottam a levágott Barnabás kapálózását.

Miklós gyorsan haladt, alig tudtam nyomába érni. Félénken néztem rá, ő észre sem látszott venni engem. Könnybe borult szemeimet a sötétségbe meresztettem. Egypár alak bizonytalan körvonalai tünedeztek föl itt-ott. Hová, merre megyünk most? Minden sötét volt előttem.

- Azt hiszem, Torbágy urnak... Barnabásnak... annak az embernek eltörött a karja, - kezdem a beszélgetést.

- Azt hiszed? - felelt Miklós.

- Nem hiszem, hanem reménylem.

A beszélgetés megakadt. Az utcasarkon hideg szél fogott elő bennünket. Akkor vettem észre, hogy Miklós a téli kabátját a vendéglői szobában hagyta. Jézus Mária! Meghül, oda van! Figyelmeztettem rá.

- Hagyd el! Jó lesz az a kabát a vendéglősnek a szoba ára fejében.

- Gyerünk atyámhoz, a Pannóniába.

- Nem megyünk.

- Te nagyon fázol.

Rám nézett s nem felelt semmit, én pedig elhallgattam. Valóban, azt hiszem, én jobban fáztam, mint Miklós.

- Az az ember - kezdem ujra, - a rendőrséggel fog üldöztetni bennünket. (Jól esett magamat is belefoglalni az üldözendő bünbe.)

- Joga van hozzá.

Ujra csönd.

- Mi tehát üldözöttek és menekülők vagyunk? - kérdem bizonyos örömmel. Cooper regényeit még nemrég olvastam.

A Dunapartra értünk, hol a szél még nagyobb erővel fujt. Csillagok rezegtek az égen, csillagok a vizen, néha egy fehér folt, mely lassan uszott alá, szakitotta meg a vizi csillagtábort. Jégdarab volt, egy feldunai vándor, utolsó maradványai közül a tél jégtömegének, mely már mind eluszott sietve arra délfelé, mintha ott szebb, fagyosabb világ várna rája. A lámpafényes Buda fölött ott állott a fehér Gellért. Oldalán és a várhegyen vonultak föl a lámpalángok s fönt a legtetején összeolvadtak a csillagtüzzel, s már megkülömböztetni se lehetett, hogy melyik a földi tűz s melyik az égi fény? Melyiket gyujtogatja ember és melyiket Isten?

A parton talán mi voltunk az egyedüli emberi lelkek; egy fekete kutya élesen üvöltött a part legalsó garádicsán; talán a gazdája most ugrott ott a vizbe s ezen a kutyán kivül nem is siratja senki. A mint följebb haladtunk, egy pálinkamérésből, hol valami pálinkakedvelő vak ember gitározhatott, részeg embert dobtak ki elénk az utra. Nem haragudott érte. Csendesen fölkászolódott s haladt az eskütéri tüzoltó őrtanya piros lámpása felé, melynél ujabb pálinkamérést sejtett. Az őrtálló tüzoltó, a mint megértette, hogy ez be akar menni pálinkát inni, megfogta s olyant pöndöritett rajta, hogy messze kigurult az utca közepére. Bizonyosan be is törte a fejét vagy orrát, mert olyan siralmasan nyöszörgött szegény... Többet nem láttam. A plébánia-templomban tizenegyet ütött az óra, mély, erőteljes hangon. Miklós megállitott.

- Fiam, ne kisérj tovább, menj haza, - mondá.

- Haza, hová? - kérdeztem fájdalmasan, s azon a ponton állottam, hogy sirjak.

- Eredj vissza, térj meg atyádhoz; de engem ne kisérj tovább.

- Miért? - kiáltám, megkapva kezét, s mintha a hatalmas Duna mormogása egyszerre erősebben csapott volna fülembe.

Miklós megszoritotta fagyos kezemet, hosszan, szeretettel, azután vállamra tette kezét, megsimogatott s nem felelt. Tovább haladtunk. Egy fényes kávéházból a tömegnek barátságos, vonzó lármája, nyüzsgése hatolt ki a hideg éjszakába. De a kiömlő fényességnél én Barnabás korbácsának hosszu, kékes-vörös, dagadt nyomát láttam Miklós fehér arcán; a vágásból itt-ott vér serkedezett. Hová fogja őt most ez a korbácsütés kergetni? Ujra sötétbe értünk.

- Béla, - kezdé ujra Miklós, - térj atyádhoz. Ne gyere velem. Te félsz a sötétben, te fázol az éjszakában; látod, az élet, mely felé én most megyek, ilyen hideg és ily sötét leszen. A korbács, melynek csattanását hallottad, ide kerget engem. Terád verőfényes élet vár, meleg otthon puha fészke, erős apai kebel, gyöngéd anyai sziv... engem a vak sors, a durva emberi kezek mindettől megfosztottak. Előttünk éj és fagy; fordulj vissza, Béla.

Átöleltem Miklós nyakát s keblére hajtottam fejemet, ő is hozzám simult s igy bandukoltunk tovább.

- Hová mégy? Mit szándékozol tenni? - kérdem fuldokolva.

- Elbujdosom. Elmegyek oda, a hol nem ismernek. Van erőm és bátorságom dolgozni, dolgozni fogok. Ha kell, tépett ujjal, véres körömmel fogom mindennapi kenyeremet kikaparni a földből.

Áthaladtunk a lánchidon. Miklós megállt s a hideg kőoroszlán gránit-talapzatához szoritotta forró fejét. A viz harsogva törött meg az óriási kőoszlopokon s énnekem, - magam sem tudom miért, - olyan kedvem lett volna beleugrani a Dunába.

- Tehát elhagysz, szakitasz velem? - kérdem, némileg leküzdve elfogódásomat.

- Mindenkivel szakitok, csak veled nem, kedves jó fiam; talán nem is szeret már engem senki kívüled. Te mindig tudni fogod, hol leszek, mit csinálok. De soha senki sem fogja tőled megtudni.

- Soha, senki.

- Esküszöl?

Föltekintettem Miklós arcára, aztán még följebb, föl a szikrázó csillagokra, arra gondoltam, a ki azokon tul lakik és meghallja eskümet, s kiáltám:

- Esküszöm.

Tiszta gyermekszivvel, szüz lelkesedéssel tettem az esküt s tán ez volt a legigazibb, legbecsületesebb eskü mindazok közül, melyeket ez az éjszaka látott az Isten trónja felé röpülni.

Miklós átkarolt s megcsókolta homlokomat, én pedig szeretettel simultam hozzá s végigcsókoltam arcán a korbácsütés helyét, melyen a kiserkedt vér meg volt fagyva...

- Köszönöm, Béla, már nem fáj, - szólt, s könnyeket láttam csillogni szemében, először életében.

Valahol messze a szél bevágott egy nyitva felejtett ajtót s a dördülésre fölrezzentünk. Nekem ugy tetszett, hogy forró könnycseppjeim befelé csurogtak a szivembe s barátságos melegséggel töltötték el. Megkönnyebbültem... a félelmes Duna eltünt szemeink elől, átmentünk az alaguton, Miklós is beszédesebb lett.

- Ne feledd Sarlay Jolánt, - szólt egyszerre, majdnem suttogó hangon.

- Nem, nem felejtem, - de voltaképp szerettem volna tudni, hogy s miképp érti ezt Miklós? Talán átadjam neki azt a Városligetben készült amerikai fotográfiát, melyen együtt voltunk levéve Miklóssal?

- Semmit se szólj neki hollétemről, mig én meg nem irom; de róla sürün emlékezzél meg leveleidben, - folytatá.

- Értem, - s most már csakugyan értettem is.

Igy érkeztünk sirva, beszélgetve, ölelkezve, botorkálva a budai vasuthoz. A hegyekről ugyancsak hidegen sivitott alá a szél, de mi többé nem éreztük; utunkra immár egyedül a csillagok világitottak, de azért mi nem féltünk ám. Mit nekem a vérmező véres rémei, mikor Miklós oldalán vagyok!

Éjfélt vert a budai várban s a kaszárnyából keserves trombitaszó töredékeit hordta felénk a szél. A vasutnál jóformán mindenki aludt s egy baktertől tudtuk meg, hogy a legközelebbi vonat a Balaton felé csak hajnalban indul. Ugyanez a bakter elvezetett bennünket közeli kis házába, hol - ugymond - kényelmesen bevárhatjuk a vonatot, ha nem akarunk valamely korcsmába menni, melyek azonban messze és zárva vannak. Elfogadtuk az ő házát, hol kaptunk olyan ágyakat, melyeket elcsigázott bakterek és szökevény, kifáradt, megfázott ifjak kitünőeknek találhatnak. Mi kitünőeknek találtuk, s csakhamar az igazak álmát aludtuk a rozzant házban, a szélvihar közepett, melytől ugyancsak ropogott a fa-alkotmány.

...Reggel, mire fölébredtem, Miklóst már nem találtam ott. Elutazott. Ágyára borultam s keserves könnyekkel áztattam a parasztos ágyat, melyben ő tán egy viharos, de mindenesetre rejtelmes jövőről álmodozott.

IV.

Atyám nem volt Budapesten, Barnabás hazudott. Az én intézetbe való visszatéritésemmel is őt bizták meg; de én visszamentem magam minden szó, felvilágositás nélkül, mintha semmi se történt volna. M. bácsi sem mert egy szót se szólni, a mi kár is lett volna, mert én olyan engedelmes, jámbor diák lettem, a kinél különbet M. bácsi nem is kivánhatott magának. Miklóssal eltávozott erőm, bátorságom, ki volt belőlem véve a lélek. Bort hordtam a pincéből, a kenyeret fölszeleteltem, a gombolyagot tartottam az igazgatónénak; kitünően tanultam és sokkal több szorgalmat fejtettem ki, mint a mennyi M. bácsi intézetében szükséges volt arra, hogy kitünő bizonyitványt kapjak.

Roppant hiját éreztem Miklósnak. Nélkülöztem komoly tekintetét, férfias, határozott hangját, tanácsait, segitségét, egyszóval barátságát. Nappal róla gondolkoztam, éjjel róla álmodoztam; ha ebédeltem, az jutott eszembe, hogy ő nem éhezik-e, ha a fütött konyha mellé ültem, azon gondolkoztam, hogy ő nem fázik-e, s ha a meleg paplan alá bujtam, sóhajjal gondoltam arra, hogy talán ő most valami kemény deszkán hánykolódik. A történelemből kedvenc görög és római hőseim az ő alakjában jelentek meg előttem, az ő hangján szóltak hozzám. Mindenkit, a ki rokonszenves volt előttem, Miklósnak képzeltem... épp ugy a Nerok, Caligulák, Caraffák meg a Robespierrek Barnabás alakját öltötték föl...

Leráztam végre az iskola porát, melylyel ah, oly gyakran az ifjuság himporát is lerázzuk magunkról. Kiléptem az életbe. A gyermekpajtásokkal, az M. bácsikkal eltüntek az apró bajok, a nagy ábrándok, szétfoszlottak a légvárak s mint a tündérpalotát álmodó mesebeli cigánygyerekek, egyszerre a puszta, nyirkos, hideg földön ébredtem föl. De a sors mégis kegyelmes: lassan ereszti neki a való életet az ábrándok világának, hogy azt kirabolja; s igy lassan, de mindennap áldozatul esik a remények zöld lombjából egy levél, az illuziókból egy aranyos sugár, az ábrándokból egy ködkép...

Jó atyám sokat költött rám s érthető, hogy belém fektetett pénzének minél hamarább való kamatozását óhajtotta. Legalább is azt, hogy ne kelljen többet rám költenie. Két évi egyetemi tanulás után haza mentem kis városkánkba s ott P. gróf uradalmainak központi irodájában kaptam hivatalt a jószágigazgató mellett. A Szentpáli név jól hangzott az uradalom történetében s mindenki gyors karrierrel biztatott, már tudniillik azzal, a mit a gazdatiszti életben gyors karrier alatt érteni lehet. Nem kivántak sokat tőlem s igy én kevés fáradsággal sokkal többet dolgoztam, mint a mennyi kötelességem volt. Csodálatos, hogy ezzel mindenütt elismerést arattam, csak irodánkban nem; az öregebbek, fölebbvalóim, attól féltek, hogy nélkülözhetetlenné találok lenni s én miattam majd ők is kénytelenek lesznek az évtizedek óta megállapitott rendszeren változtatva, többet dolgozni mint eddig; a fiatalabbak azzal vádoltak, hogy a felsőbbek kegyeit vadászom s csak azért munkálkodom annyit, hogy behizelegjem magamat. Ők, felsőbb és alsóbb ranguak egyaránt, hivatalos életüket a következőképp osztották be: ha a gróf nem volt ott, nem dolgoztak semmit, ha a gróf ott volt, ugy csoportositották a semmittevést, hogy az lázas tevékenységnek látszott.

Miklóstól eleinte ritkábban, később sürübben kaptam leveleket, eleinte rövideket, később hosszabbakat. A távollét, az idő egyre szorosabbra füzte barátságunkat. Ugy láttam leveleiből, hogy senkije sincs kívülem s azért nekem kitárja egész lelkét. Először gazdasági irnok lett s ekkor levelei a természet nagyszerü szépségeinek ecsetelésével és a gazda életének gyönyörüségeivel voltak tele. Az emberekről hallgatott. Még parasztemberekkel inkább foglalkozott. Egyik levelében azt ujságolta egész komolyan, hogy beállt parasztnak, egy gazdag parasztember szolgálatába. És oly élvezetesen ecsetelte a fölkelést a pacsirtával, a szántást a harmatos mezőn, az ebédelést az utszéli fák árnyékában, a hazatérést este, mikor daltól hangos az

egész határ, a vacsorát egy terebélyes szederfa alatt, mikor a gazda piros-pozsgás familiájával egy nagy közös tálból böködi az illatos turós csuszát, az éji elheverést az illatos szénán: hogy szinte nekem is kedvem kerekedett fölcserélni kaputomat a pitykés dolmánynyal. Paraszt-életéből küldött is egy fényképet, a mint borjuszáju ingben, patyolat gatyában az eke mellett áll. Aláirva „Turszki Cincinnatus, csakhogy az ördög se hivja konzulnak". Én aztán vidám tréfákkal feleltem neki levelemben; még azt is megirtam neki, hogy Barnabásnak milyen kékes-vörös és pisze az orra, még pedig attól az ökölcsapástól, melyet neki Miklós adott. Barnabás ugyan a borra fogja orrának átalakulását s hogy könnyebben ráfoghassa, most még sokkal többet iszik, mint valaha, „de itt mindenki tudja, hogy az a te öklöd műve s általában azt tartják, hogy a korbácsütést ez ökölcsapással lekvittelted, pláne ha az eltörött kart is bele vesszük".

Ilyenformán igyekeztem becsusztatni levelembe azt, hogy itt nem fogják föl a korbácsütést olyan tragikusan s ő is megváltoztathatná nézetét róla. Minden levelemben megemlékeztem édes anyjáról és Sarlay Jolánról... Simonról nem voltam képes soha semmit a levélbe bevenni.

Ez a szomoru asszony, Torbágyné, bántotta egy kissé a lelkiismeretemet. Nem szerettem vele találkozni. Bár sose kérte tőlem a fiát, azt hiszem tudta, hogy én tudok hollétéről. S minden találkozásunkkor egy pillanatig mintha szemrehányólag tekintett volna rám. De különben mint az alvajáró ment el mellettem s szemeit elforditva rólam, a semmiségbe meresztette. Torbágygyal ritkán beszéltem és igen közönséges dolgokat, Barnabást kerültem. Valahányszor láttam őket, mindig eszembe jutott az a rejtélyes jelenet Simon vasrácsos szobájában, ott a vadgesztenyefák lombjai alatt. A megtört Simon, az erőszakos, bátyja vagyonára áhitozó Barnabás s felettük valami sejthetetlen, nagy titok, mely az egyiket összetöri, lesujtja, a másikat erőszakossá, kihivóvá teszi... Miért gyáva Simon? Miért gyáva Turszki Miklóssal szemben?

Sarlayék házánál minden három hónapban megfordultam s e látogatásokat hivatalos kötelességemnek tartottam, melylyel Miklósnak tartozom. Sarlay Apródon lakott, egy kis faluban az erdők közt, nem messze városkánktól, düledező nemesi portán, melynek a deszkakeritései is régen el voltak már fütve, ugy, hogy udvarba, kertbe bárki szabadon bejárhatott s lophatott, ha ugyan lett volna mit lopni.

Minthogy kerités híján a gyümölcsös termését, még mielőtt megérett volna, a falubeliek szüretelték le, az ugy is másnak termő gyümölcsfákat Sarlay szintén tüzelőfának használta föl s már meg is kezdte kivágatásukat. Az irtott gyümölcsös szomoru egy látványt nyujtott. Mindig elkeseredett a szivem, ha Sarlayéknál látogatást tettem. A gizgazos udvaron egypár sovány csirke lézengett, az istállók üresek voltak, még az ajtókat is ellopták a parasztok. A kertből egy filagóriát utolsó porcikájáig elhordtak a tolvajok. A lakóház fazsindelyét vastag rétegben födte a zöld moha. A cselédek is olyan régi házibutorok voltak, a kik máshol már nem kaptak volna szolgálatot: itt elszolgáltak becsületből, a „familia" kedveért, ingyen. Legalább itt senki se kivánt tőlük sokat; el se csapták őket s életük végét nyugodtan eltölthették.

A küszöbön belül már az a kopott tisztaság és rend kezdődött, mely a becsületes szegénységre és a női kézre vall. Itt kezdődött Jolán birodalma. Butorok kikefélve, leporolva, padló fölsurolva, ablakok megmosva, a falak fehérre meszelve. A maga kis szobájának ablakára még fehér csipkefüggönyt is akasztott a leány, hogy be ne nézhessenek a - dudva és a napraforgó. Ezek voltak az ő ablakalatti gavallérjai.

Szegény szép Jolánka, mig gyermek volt, nem vette észre a sivár környezetet; még örült az udvar bozótjának, hogy ott bujósdit játszhatik a parasztleányokkal s ha az eső bekergette a szabadból, a konyhában lakott, hol öreg cselédek rémes fantasztikus mesékkel rontották el éjszakáit s bátorságát. Mikor nagyobbacska lett, évről-évre nevelőbe adta a korán özvegygyé lett Sarlay, valami kisvárosi intézetbe, hol nem tanult meg németül és franciául, de igenis

megtanulta szeretni a vén szülőházat bozótjával, hosszufogu kisérteteivel, fogatlan cseléd-jeivel és féktelen szabadságával... Mire visszatért, nagyot fordult a világ kereke otthon.

Legalább Sarlay Balázs azt hitte, hogy a világ kereke fordult, pedig csak az ő életeé, még pedig lefele... Érthetetlen egy ember volt. Hajdanában jól kezelte kis kurta birtokát... Később egyre kevesebbet törődött vele. Ravasz parasztok ugy holdankint elcsalták tőle... Öt-hat esztendővel a Turszki Dezső (Miklós apja) öngyilkossága után már semmije sem volt, csak egy vén kastélya és egy ifju leánykája. És ő mégis megélt. Mindig volt mit enni a házánál, bor és savanyuviz is mindig elég volt a vendégnek. Pedig soha senkitől se kért kölcsön pénzt, jövedelme se volt semmi. Mégis megélt. Miből?

Sarlay Balázs a legközönségesebb, a legmindennapibb életmódot követte. Korán feküdt le, későn kelt föl s megiván két darab kenyér mellé három kupica szilvóriumot, elsétált a községházához, a hol a jegyző urnál ujabb három kupicát öntött be, de ezuttal törkölypálinkából. Itt pipaszó mellett eltelt az idő délig, akkor hazament s ebéd után ujra elkezdte vándorlását. Elment a plébános urhoz, a hol jó, gyönge lőre mellett a gazdával és a két tanitóval tarokkozott, este felé pedig mind együtt kisétáltak a közeli szőlőbe s a pincegádorba heverve pipáltak, a tavalyi bort kóstolgatva. Néha kugliztak a jegyző urnál. Mindig este lett, mire hazavetődött. A mint megvacsorált, rögtön olyan álmos lett, hogy a pipáját is csak félig tudta kiszíni, pillái leragadtak, behunyt szemmel levetkezett s mint egy fadarab, ugy dült az ágyába. Sohase látta senki nevetni; mikor mások nevettek, akkor ő olyan szakgatott, éles krákogást hallatott, a mi mindent hamarább kifejezhetett volna, mint nevetést. Néha beteg volt. Azaz nem tudott fölkelni az ágyból, akárhogy erőlködött is. Fáradt és álmos volt. Ilyenkor két napig szakadatlanul aludt s éjjelente sikoltozni hallotta őt a leánya, Jolán.

A leánya! Sarlay Balázs nagyon szerette a leányát. Nem is szeretett senkit mást a világon. Ha rátekintett, egy kis fényes és meleg sugár tört elő szeméből, mely különben bágyadt és homályos volt. Jolán vezette a háztartást majdnem tizenkét éves kora óta s gyermeki csapongásai igen hamar szárnyaszegetten hullottak alá a verőfényes magasságból; szárnyukat szegte a sivár, kopott, szegényes környezet, a kifáradt apa, az elöregedett cselédség, a hideg, üres ház, az unalmas falu. Apja néha, mikor egészen fölébredt, sajgó szivvel látta szegény leánya életét s ilyenkor fölültek a régi dicsőség utolsó emlékére, a sárga hintóra s fogadott parasztlovakon elmentek erre-arra egy kicsit a világba, emberek közé, mulatni. Jolán szerény kis ruhatárából ügyesen, csinosan föl tudott öltözködni s ilyenkor Sarlay is Jolán felügyelete alatt csinált toilettet.

Néha Sarlaynak kedve kerekedett külön kirugni a hámból. Ilyenkor bejött a városkába s a nagykocsmában mulatott a Kese bandájával s a mindig vállalkozó fiatalsággal, mely gyakran mulatott, de nagyokat. Becsípett, mélabús lett, sirt, a primást ölelgette s végre elaludt. Egy ily mulatság után ujra visszavonult barlangjába és sokáig nem láttuk megint.

Miklós levelében néha Jolán számára is volt egy kis levél. Ilyenkor azonnal befogtam és Apródra mentem, a szomoru házba. Jolán nagyon szivesen fogadott s láttam, hogy jól esik neki egy kis beszélgetés, főképp Miklósról. Egyszer igy szólt hozzám:

- Irja meg Miklósnak, hogy nem vagyok ám már olyan kis leány, mint a milyennek képzel s bizony ha itt előttem állana, kénytelen lennék Turszki urnak szólitani, nem többé egyszerüen Miklósnak.

Én természetesen hiven megirtam az izenetet Miklósnak, a ki erre azt üzente vissza Jolánnak, hogy ő azt remélte, hogy Jolán egész életében Miklósnak fogja őt szólitani. Jolán szivére szoritotta a kezét és hosszan elgondolkozott.

Sarlayval ritkán találkoztam az ő házánál; ha otthon volt is, nem sokat törődött velem. Sligovicát adott elő, a miből azonban csak ő ivott, s egy pipát akart rám erőltetni, a mire

végtére szintén ő gyujtott rá. Turszkival nem foglalkozott, én pedig fölöslegesnek tartottam neki is elmondani a Miklósról szóló hireket.

Egyszer kisült a gazdasági könyvekből, hogy egy 30 holdas kaszáló, melyet eddig P. gróf uradalmához számitottak, a néhai Turszki Dezsőé. Rögtön értesitették róla Torbágy Simont, a ki miután özvegy Turszkinét feleségül vette, a kis Turszki-birtokot is jószágához csatolta, hogy a házasság alkalmával hároméves Miklós számára kezelje. Ekkor ebben az ügyben meglátogatott lakásomon Torbágy Simon. Ugyanaz a hideg, udvarias, elegáns ember volt, a kinek mindig ösmertem. Csak szemei voltak beesettebbek és a haja gyérebb. Egyenesen azzal a kérdéssel fordult hozzám, hol van Miklós? Én majdnem zavarba jöttem e kérdésre. Eddig alig szóltunk egymáshoz s most egyszerre ráront titkomra. Összeszedtem magamat.

- Megirta önnek, vagy az anyjának Miklós, hogy hol van? - kérdem.

- Soha, egy sorral se.

- Akkor hozzám se tessék fordulni, mert semmit sem mondhatok.

- Tehát ön folyton tudja, hogy hol van és nem mondja meg?

- Nem vagyok rá fölhatalmazva.

- Uram, - szólt Simon s egészen közel huzta hozzám székét, - mindnyájunk boldogsága forog kockán. A feleségemé... az én nyugodalmam...

Elbámulva néztem rá. Ő egész testében reszketett, még a fogai is vacogtak. Hátra simitotta haját s folytatta:

- Én szeretem a feleségemet, imádom, rajongok érte... Sohase szerettem mást... az első szerelem hevével, szenvedélyességével szeretem őt. Mindent elkövetek, hogy őt boldoggá tegyem... gyermekeink nem lettek, elhatároztam, hogy Miklóst saját gyermekemként nevelem föl, boldoggá, gazdaggá teszem őt... s ő itt hagy bennünket, szerencsétlenné téve édesanyját, a kinek testét kényelemmel, lelkét szeretettel veszem körül... de azt az ürt, melyet Miklós távozása az anyai lélekben hátrahagyott, nem vagyok képes betölteni... erőfeszitéseim eredménytelenül porlanak el, fáradtságom gyümölcstelenül marad... Az égre kérem, segitsen rajtam.

Félig rémülettel, félig részvéttel néztem ezt az előttem kinlódó embert, kinek szeme lázban égett s homlokáról öreg gyöngyökben hullott a verejték. Arca lassankint viaszsárga lett. Egy pohár vizet adtam neki s hallgattam. Fülembe csengtek szavai, de nem elégitettek ki. A szavak mögött valami titkot kerestem, a beteges fölindulásnak valami más okát sejtettem. Mig ő kortyonként öntötte égő belsejébe az italt, én szédülten támaszkodtam az asztalhoz s látni, látni akartam... de sötétség és köd borult szemeimre.

Magához tért. Rám nézett. Szemei körül fekete karikák huzódtak.

- Ő kisiklik kezeink közül... ezt én nem engedhetem... én boldoggá akarom őt tenni. Mindenkinek vannak kötelességei, nekem ez a kötelességem, - tevé hozzá lassu hangon s félénken rám emelte szemeit, - ezzel tartozom az édes anyjának.

Egy darabig hallgatott s látva ráirányzott vizsga tekintetemet, ujra elkezdte:

- Az édes anyjának tartozom ezzel, az édes anyja boldogságának s ezzel az enyémnek, érti uram? - Ekkor hangja már éles és száraz volt.

Fülembe csengett Barnabás rikácsolása: „Ne légy gyáva, Simon!” Szerettem volna fölugrani, elrohanni s meg sem állni, a mig Miklóshoz nem érek. Aztán eléje térdelni s megmondani neki: gyere haza barátom, de tüstént, fuss, rohanj, repülj, mert baj van...

De hát mi a baj?... Nagyot ütöttem kábult fejemre, hogy meglóduljon benne éretlen agyvelőm.

- Uram, - kezdém, - Miklós nem jön haza... Barnabás...

- Barnabás! - sóhajtá keservesen az előttem ülő ember. Lehunyta szemét s kezeivel hadonászott, mintha valami kisértetet akarna elüzni. - Barnabás, - nyögte másodszor is s melle most ugy emelkedett, mintha boszorkány-nyomást érezne rajta.

- Szegény, boldogtalan ember, - gondolám magamban. Magam se tudom, hogy jöttem e gondolatra... A félhomályu szoba sarkából mintha Barnabás pofája vigyorgott volna felénk.

- Barnabás üldözte, bántalmazta, megverte. Minek engedte?

- Barnabás! - sóhajtá harmadszor is a gyötrődő ember s egyszerre egészen összeesett, melle behorpadt, feje a vállai közé huzódott. Az eleven szenvedés benyomását tette rám. Megsajnáltam.

- Torbágy ur, csak hozza rendbe ezt az ügyet s kezelje tovább is a vagyont. Majd irok Miklósnak.

Lassanként fölegyenesedett. Nagyon ki volt fáradva.

- Kissé beteges vagyok, - mondá, alig hallhatóan, majd hirtelen hozzátette, - mit gondol, szeret engem Miklós?

- Minden bizonnyal, hisz ön mindig jó volt hozzá. Fölkarolta a szegény árvát, kinek szerencsétlen atyja...

- Isten önnel, - mondá gyorsan és metszőn.

Sietve távozott. Én fejcsóválva néztem utána.

V.

Torbágy Simon elutazott, senki se tudta hová. A városban én voltam az első, a ki megtudtam, még pedig attól, a kitől legkevésbbé vártam - Miklóstól.

Azt irta, hogy Torbágy valószinüleg levelezéseinkből a postán megtudta, hogy ő hol van s utána ment, hogy hazatéritse. Miklós nagynehezen tudott nyomot veszíteni, éjjel szökött meg Simon elől s elmenekült a Bakonyba, hol egy faluban talált is menedéket és most nevelő egy zsidó családnál. A levél eleje dühös volt. „Mondd meg nekik, hogy nekem jobban esik a nyomor fekete kenyere, melyet kemény munkával keresek, mint a meg nem érdemlett kényelem, melyre Barnabásék irigyen és féltékenyen fenekednek. Engem nem vett feleségül Torbágy Simon ur, én ott tölthetem életemet, a hol nekem tetszik. S örüljön Torbágy Simon ur, hogy mikor ő megházasodott, tehetetlen, gyámoltalan gyermek voltam, különben nem engedtem volna, hogy szegény özvegy édesanyám gyengeségével, elhagyottságával visszaélve, apámmá föltolja magát... Az a korbácsütés örökre elkergetett a háztól, melybe nem térhetek vissza többé, mert nem akarom látni, hogy szerencsétlen atyám szent és véres emlékét hogyan korbácsolják minden nap... Férfivá lettem, az önérzet, mely a gyermekben, az ifjuban csak derengett, teljesen kifejlett bennem s mellemen dörömbölve kiált: „Te nem térhetsz vissza!”... Nem térhetek vissza, én tisztelni és szeretni akarom anyámat. Nagy áldozat volna a kényelmes élet fejében erről lemondani”.

Tehát tudja apja szerencsétlenségét? De hát a becstelenséget?

A levél többi része humorosan ecseteli uj életét.

Azt hiszem, - irja - a mesebeli erdőbe kerültem, melynek se eleje, se vége, se széle, se hossza, csak közepe van. Mint a Bakonyban minden falu, ugy a mienk is azzal hizeleg magának, hogy ő fekszik az erdő legközepén. Ebből egyetlen arasztot sem engednek. S jaj annak, a ki ezzel a bakonyi lokális patriotizmussal szembe mer szállani. Az el van veszve. Én természetesen erősen hiszek benne. Gazdámat közönségesen Árkusnak hivják, a miből azt sejtem, hogy a becsületes neve Márkus, de jobban esik az embereknek, ha valamivel, ha csak egy betüvel is megrövidithetik őt, minthogy egyéb dolgokban Árkus ur (a kinek több esze van, mint az egész falunak) szokta őket megröviditeni. A Márkus-család áll egy nagyapából, egy apából, egy anyából és nyolc gyerekből. Van még két cseléd. Mindezek után következik a nevelő ur, már t. i. én. Először fölolvasom az ujságot a nagyapának, a ki már olyan öreg, hogy csak a héber betüket tudja elolvasni, azután lehetetlen politikai kombinációkba bocsátkozom az apával.

Most következik az anya, a kit meg kell ösmertetnem a rendszerrel, mely szerint gyermekeit nevelni fogom. Végtére következik a gyermeknevelés. Két óra a leányoknak (kik négyen vannak), két óra a fiuknak. Ezután kikefélhetem a ruhámat, ha ugyan meg tudom tenni titokban, mert ha észreveszik, urhatnámságnak mondják s kijelentik, hogy soha sem leszek gazdag ember. Én viszont kijelentettem, hogy egyszer s mindenkorra lemondok minden gazdagságról, csak nyugodtan kefélkedni hagyjanak.

A gyermekekkel, főképp az okos kis leányokkal nincs sok bajom. A fiukat az apjuk minduntalan beszólitja az óráról a boltba, hogy vigyázzanak, mig ő például a pincébe megy s be kell vallanom, hogy a boltosmesterséget jobban szeretik, mint a tanulást; az igaz, hogy én nem tartom őket krumplicukorral, mig a boltban annyit esznek, a mennyi csak beléjük fér. (Márkus ur se bánja, mert a krumplicukor ugyis penészes s legalább a családban marad.) Lecke után Márkus ur azonnal kihallgatja a gyermekeket s igy óráról-órára ellenőrzi, hogy tanultak-e tőlem valamit. Ha el tudják mondani, a mit tőlem, hallottak, akkor meg van elégedve - velük; velem nincs. Az az elve, hogy nem szabad megelégedettnek mutatkoznia, mert akkor fizetés-

fölemelést kérhetek, a mi, tekintettel arra, hogy fizetésem havi 8 forint, nem is volna tulságos szerénytelenség. De hát „megél abból egy bojtár", mint Petőfi énekli. (Petőfi csak énekelte, én meg is teszem.) Eleinte, tekintettel a krumplicukor romlatag állapotára, Márkus ur fizetésem egyrészét ebben akarta kiadni, a mire én azzal fenyegetőztem, hogy akkor inkább ingyen tanitok. Erre az asszony megsértődött s maradtunk a nyolc forint mellett.

Különben nagy becsben tartanak, mert én vagyok a Márkus-család dekóruma. Eldicsekedtek velem az egész faluban, mint „drága pesti nevelő"-vel, a ki finom nevelést ád a gyermekeknek. A világ előtt 25 forint havi fizetésem van. Valósággal mutogatnak. Látogatóba járok a kisasszonykákkal. Valahogy elárultam, hogy értek egy keveset a zongorázáshoz. Azóta nincs nyugtom. Ha zongorás helyre megyek, rögtön lefognak s én robotolok, Márkusné pedig oly arccal néz körül, mintha tőle tanultam volna. (A mivel különben - mint tudod - semmi oka sincs dicsekedni.) Valóságos szerencse, hogy Márkuséknál nincs zongora, mert még zongoramesterségre is rákényszeritenének. Ugy hallom, hogy egy falubeli földesasszony már is számit rá, hogy egyetlen csemetéjéből Liszt Ferencet csinálok.

Láthatod, hogy én elég kedélyesen fogom föl a falusi életet. Tudja Isten, miféle varázs van ebben a kóbor, rendetlen életben, ebben a szabad nyomorban, melyben immár majdnem három esztendőt töltöttem. Mintha gazdagabbnak érezném magamat. Vajjon boldogabb is vagyok? Ezt a kérdést most először intézem magamhoz... felelni nem tudok rá... Az éjszaka az az enyém, akkor a magamé vagyok... Ilyenkor fölmegyek az őrhelyre, melyet a falu ural, s nézek-nézek a messze láthatár sötétségébe, mintha onnan ki kellene bontakoznia valami meglepetésnek, valami titoknak. Azon veszem magam észre, hogy annyira meresztem a szemeimet, hogy szinte könnybe lábadnak. Miért? Mit rejt a sötétség? Nem tudom. A halotti csöndességben egyszerre csak zsongás üti meg a füleimet, mely mind erősebb és erősebb lesz; figyelek, meg se moccanok; suttogó hangokat hallok, de nem értek semmit. Belekiáltok az éjszakába, hangom elenyészik s mély csönd lesz utána. Mi volt az a zsongás? Mit rejt ez az ellenséges sötétség? Félni kezdek tőle. Érzem parányiságomat szemben a nagy, a titokszerü, a félelmes, a kihalt és mégis oly népes éjszakával. Beszélgetni akarok vele, de nem felel, csak zúg, csak nyöszörög, csak sikoltoz... mintha szeretne nekem mondani valamit, de nincs mit... mintha a lelkiismeretét nyomná az ezer meg ezer bün, melyet leple alatt elkövettek, de nem tudja kivallani. Láthatatlan karok nyulnak felém s taszitanak, de nem tudom merre... Azután hazatérek. Lefekszem szük kis szobámba s már öt órakor marhabőgésre ébredek. A gazdám ugyanis, a mellett hogy boltos, egyuttal mészáros is, s a levágásra szánt barmot hajnalban ablakom alá köti ki s az ő siralomházi hangjai ébresztenek föl legjobb álmomból. Mégis csak jobb nevelőnek lenni.

*

Az első benyomás, melyet a levélből nyertem, megint csak az volt, hogy táviratozok Miklósnak, „gyere haza rögtön, mert baj van". Sokáig eltünődtem aztán rajta, hogy miért nyertem én a levélből ezt a benyomást. Eh, bolondság. A levél legvége nagyon fölizgatott. Ez az egész.

VI.

Valami kis szintársulat vetődött el három hosszu parasztszekéren városunkba s a nagy kocsma kocsiszinében tanyát ütött. Szegény ördögök voltak, a kiknek eszükbe sem jutott a müvészet fölkent vándor-apostolai gyanánt viselni magukat. Egy szétzüllött nagyobb társulat töredéke volt e kis csapat, mely azonban a régi társulat egész műsorát játszotta. Valóságos Zubolyokból állt, kik mindenre vállalkoztak. Sok vidámsággal viselték sanyaru sorsukat s örültek, hogy éhen nem halnak. Ezzel be is érték. A jómód netovábbjának tartották, ha minden másnap jóllakhattak. Hogy pénzüknek is kellene lenni, az eszükbe se jutott. A mint jött a pénz, el is ment. Pedig voltak köztük öreg fickók, a kik már közel álltak a végelgyengülés állapotához, olyan törődöttek voltak a sok kóborlástól s a rendetlen élettől. S ezek is oly rózsás szinben látták életük végét, mintha mindegyikre egy fenékig tejföl hivatal várna. A hölgyek szintén egytől-egyig kopottak voltak s lehetetlen ruháikkal fölfordulásba hozták az egész várost. Szerencsére nem volt köztük olyan szép primadonna, a ki forrongásba hozta volna városkánk ifjuságát s igy a bekövetkezendő jutalomjátékok semmi anyagi romlással se fenyegették ez ifjuság tagjait. E társulatban hire se volt a nagyképü, a magasabb küldetést és nemzeti kulturhivatást affektáló „honmüvészek”-nek. Szerényen és alázatosan állitottak be az uri családokhoz. „Mi is élni akarunk, gyámolitsatok bennünket ebbéli törekvésünkben. Csak nem engedtek éhen halni?” - ez volt a benyomás, melyet első megjelenésük rám tett. S bizonyos vagyok róla, hogy az elutasitás sem okozott volna semmi különös gondot és bánatot nekik. Valamivel több koplalás, mint a hogy előre gondolták. S mi annak a koplalás, a kinek életében ez rendes rubrikát képez? Egy szokatlan és vigyázatlan jóllakás jobban megárthatott nekik többizbeli koplalásnál.

A kocsmáros, a kinek kocsiszinét elfoglalták, nem sok bizalmat érzett a sápadt, viharvert alakok iránt s csak ugy volt hajlandó az emlitett udvari helyiséget átadni nekik, ha a városbeli urak jótállanak a fizetségért. A szinészek teljes közömbösséggel vették ezt a bizalmatlanságot s egyszerüen kijelentették, hogy jogosult, mert a direktor ur szeret adós maradni s nincs az országnak az a városa, hol egy-két forinttal ne tartoznék. Én voltam az, a ki jótálltam a kocsmárosnál, mire a hálás direktor ingyen zártszéket igért és szabad beleszólási jogot a repertoireba.

Az előadások megkezdődtek s a város uri népe, hála a fiatalság buzgó toborzásának, tömegesen látogatta a szinházat. Még a környékről is sokan jártak be, s a korcsmaudvarról a vendéglovak kapálózása és nyeritése összeolvadt a szinészek beszédével és énekével. Sarlayék gyakran bejártak az előadásokra s ilyenkor mindig Torbágy Simonokhoz száltak. Mi köze Sarlaynak a Torbágy-házhoz, a hova ugy lép be, mint közeli rokonaihoz?

A szinházban (hol én minden este jelen voltam) Barnabás legidősebb fia, Tamás settenkedett mindig Jolán körül. Ez a Torbágy Tamás egy trabális nagy legény volt, termetre, arcra s tulajdonságokra is apjához hasonló. Barnabás mindenüvé magával vitte s büszkén mutogatta Tamást, a ki versenyt ivott a város leghiresebb ivóival, gyönyörüen kártyázott, a kisujján egy mázsányi sulyt emelt, egyszóval a virtuskodásban nem volt párja. Láttam durva széptevéseit Jolán körül s a szivem elfacsarodott e látványra. Kivált mikor Jolán rám emelte fényes nagy szemeit, melyekből mély fájdalom szállt felém. Egy este halavány arcán oly szenvedést, láttam, hogy betegnek hittem őt s rögtön melléje telepedtem.

- Mi baja, Jolánka? Csak nem beteg? - kérdem lassu hangon.

Körülnézett. A kocsmateremből rikácsolás hallatszott. Tamás énekelt ott, cigány mellett s itatta egypár cimboráját. Sarlayt se láttam sehol. Bizonyosan az is az ivó kompániához csatlakozott.

- Nem csoda, ha beteg lennék, - felelé bágyadt hangon, - nagy bajom van én nekem, kedves Béla.

Szemei könnyekkel teltek meg.

- Férjhez akarnak adni, - mondá oly lassan, hogy alig hallhattam.

- Kihez? - kérdem ámulattal.

- Torbágy Tamáshoz.

- Ehhez a paraszthoz?

- Ahhoz. S a mi a legnagyobb félelemmel tölt el: atyám kívánja.

- Hogyan?

- Tegnap, mikor már félálomban voltam, beszélgetést hallottam Torbágy Simon és atyám közt. Ez rettenetes volt. Ha nem csengenének még fülemben a beszélgetés szavai, azt hinném, rossz álom volt az egész. Atyám követelte, hogy Tamás felesége legyek, oly hangon, mely megdöbbentett. Torbágy Simon olyanformát mormogott, hogy ez sok, a mire apám dühbe jött s elkiáltotta magát: „Nincs jogod sokallani; még ha Barnabás mondaná, több értelme volna, de te hallgass". Simon erre azt hebegte, hogy jól van. Majd bejött Barnabás s atyám ennek is elmondta a kívánságát. Barnabás gunyosan mosolyogni kezdett: „Hát az én fiamat akarjátok áldozatul dobni? A dúsgazdag Torbágy Barnabás fiát, a ki a vármegye legjobb családjaiból választhatna magának leányt. Te nagyon követelő vagy, vén Sarlay!"

- Gazdag akarok lenni, - suttogá atyám, - meguntam ezt a nyomoruságos életet. Azt követelem csak, a mivel tartoztok nekem, megrontott életemért... Tamás régóta forgolódik Jolán körül. Uri asszonynak akarom látni egyetlen leányomat. Kötelességetek föloldani az átkot, mely házamat veri; csak nem hagyhatom elhervadni az apródi puszta házban, melyet kerül Isten és ember...

Jolán elhallgatott s kimerülten hajtá fejét keblére. Szemeit lehunyta s ugy folytatta tovább, mintha álmában beszélne.

- Soha, vén róka. Te tiz bőrt szeretnél rólunk lenyúzni? - szólt mérgesen Barnabás, - most már az én bőrömre megy, nem egyezem bele. Nem engedem tönkretenni legszebb terveimet Tamással. Majd bizony! nem is volna rossz, egy ilyen kopott nemesi familia a nyakunkon...

- Azt mondod, hogy soha? - szólt apám egészen rekedten, - no Simon, mit szólsz te hozzá? Tied az utolsó szó.

- Barnabás! - szólalt meg Simon és hangja mintha kriptából jött volna, - bele kell egyezned. Érted? Kell. Életem, boldogságom függ ettől.

- Simon, embereld meg magadat! - rikoltá Barnabás, - ne légy gyáva. Dobd ki ezt a szemtelen bolondot...

Sarlay Balázs jelent meg s Jolán elhallgatott. Ideje is volt; a beszélgetés annyira fölizgatott, hogy egy kis szünetre volt szükségem. Sarlay egy kissé be volt már csípve s ingadozó léptekkel közeledett hozzánk.

A szinpadon egy népszinmüvet játszottak, melyben a népies elemet néhány fokoson és szűrön kivül erőteljes káromkodások képviselték. Sarlaynak nagyon tetszettek a kacskaringós mondások s néhány rézfánfütyülővel ő is megtoldotta, a mi ugy a közönségnek, mint a szinészeknek nagyon tetszett. A direktor abbahagyta szerepét s jóizűet nevetve, kérdé Sarlayt:

- Befejezte már a tekintetes ur? - a mire a nevetés szinpadon és nézőtéren elölről kezdődött.

Sarlay hátunk mögé ült s a leányához intézve a szót, mondá:

- Jól mulatsz, drága aranyom? Egyetlen kis leányom! - s a kedves szavak a bor utálatos gőzével egyszerre hagyták el az apának cuppogó száját,... csak vigyázzon rá, kedves Szentpáli ur,

de ne nagyon kurizáljon neki, hehehe, mert semmiért sem állok jót, hehehe... Addig kurizáljon, a mig lehet, kedves barátocskám. Tudja?

Ezzel leereszkedőleg megveregette a hátamat, tovább döcögött, kezet csókolt valami ismerős öreg néninek, a ki mellett (vállára hajtva fejét) el is aludt, nagyokat horkantva.

- Nagy ég! Ugy látom, hogy végtére Barnabás is beleegyezett a házasságba, - kezdem, mikor Sarlay eltávozott.

- Bele; Simon azt igérte neki, hogy Tamásra iratja fele vagyonát, ha engem elvesz. Ez döntött. Barnabás gunyos barátsággal átölelte atyámat, nagyokat paroláztak, Barnabás folyton nászuramnak szólitotta atyámat, a kinek és Simonnak semmi szavát nem hallottam többé. De önkénytelenül éreztem, hogy itt most atyám az ur, ő az, a ki felülkerekedett. Miért? Mi magyarázza meg az ő előnyös helyzetét a két Torbágygyal és főképp Simonnal szemben? Mily titoknál fogva tartja ő, a szegény, hatalom és befolyás nélkül való ember, ezt a dúsgazdag családot a kezében...

Jolán fuldokolva köhögni kezdett. A visszafojtott indulatok nem törhettek ki heves, hangos beszédben, kitörtek hát köhögésben.

Én agyon voltam rémülve. A Torbágy-családra, mely eddig bizonytalan homályban mozgott előttem, egyszerre megint egy hirtelen villámsugár esett. De azután megint mély sötétségbe borult minden. Nem, most már nem lehet habozni tovább. De mit tegyek? Száz meg száz sejtelem, terv káosza gomolygott a fejemen keresztül. A lobogó és füstölő olajlámpásokba meredtem, melyek hol egészen sötétben hagytak bennünket, hol ugy kezdtek libegni-lobogni, hogy az egész közönséget megtáncoltatták s mindennek fantasztikus arányokat adtak. A füstből és a keringő tömegből két arc jelent meg szakadatlanul: Sarlay lelógó, vörös, vérrel telt arca s a Jolán sápadt arca, melyben mintha soha egyetlen csöpp vér se fordult volna meg.

- Segitsen, az égre kérem, segitsen rajtam, - sugta Jolán s szép feje egyszerre odahanyatlott vállamra. A korcsmából Tamás rikoltozása verődött fülünkbe. A primással veszekedett, a ki bizonyosan nem találta el a nótáját. Egyszerre tompa ütés hallatszik s pár perc mulva a szegény primásgyereket vérző fejjel s tört hegedüvel hozta ki egypár kocsis a kuthoz. A seb Tamás remeke volt, de a cigány nem orditott, mert Tamás ötven pengővel azonnal meggyógyitotta a fejnek meg a hegedőnek sebeit is.

Ez mindenki figyelmét magára vonta s nem vették észre Jolán ájulását. A véres látvány még jobban fölizgatott s már én is közel voltam az ájuláshoz. Egyszerre a leány fölugrik, apjához fut, vad erélylyel megrázza őt, Sarlay magához tér, fölkel, támolyog. Én oda rohanok, megfogom s fülébe sugom Jolánnak:

- Miklós három nap mulva itt lesz.

Egy meleg fénysugárból, mely hirtelen kicsapott a bágyadt szemekből, kitaláltam, hogy megmondtam a leghelyesebb orvosságot. Jolán hálás tekintetét rajtam nyugtatta egy ideig, mig apját felsegitettem a sárga kocsiba. Sarlay mindjárt el is aludt. Sokáig néztem a tova gördülő kocsi után s robogása után még akkor is hallgatóztam, mikor azt már régen elnyelte a távol. Ugy rémlett, mintha e sápadt, gyönge szép leány nyomában rejtelmes történetek titokszerü alakjai kelnének, támadnának föl...

Én azonnal hazasiettem s Miklósnak levelet irtam. Nem irtam meg neki, hogy mi vár rá idehaza, de becsületszavamra fogadtam, hogy jelenléte okvetlenül szükséges itthon. Egyuttal megkérem, hogy csak szálljon egyenesen hozzám.

VII.

A szinészek *Hamlet* előadására készültek. Kedvük jött bebizonyitani, hogy ők a magasabb drámai fajt is művelik. Nimbust igyekeztek maguknak mi előttünk szerezni, s minthogy anyagi javakkal bőven elhalmoztuk őket, becsülésünkre is szert igyekeztek tenni. A vállalkozás nagyon merész volt s kockán forgott, hogy nem fognak-e a muzsafiak éppen ellenkező eredményt elérni. Az előadást a hires vándor-apostol rendezte, a ki pár nap előtt csatlakozott a társulathoz, de különben, mint a lapokban mindenütt, a merre csak megfordult, dobolni szokta: „Hontalanul bujdosik Kárpátoktól az Adriáig". E mellett az egész vidéki szinészetben neki volt legjobb gyomra s legpanaszosabb szája. Egykor a sors barátságosan mosolygott rá, megvetette a lábát fővárosi szinházakban, honnan összeférhetetlen természete miatt csakhamar tágitania kellett s vidékre szorult, hol apró intrikákra és nagy evésekre adta magát.

Határozott szinészi tehetség volt. Eleinte rajongó lelkesedéssel kisérte őt vidéki utjában a közönség. A zseni lángját látták lobogni szemében s ennél mindenki szeret melegedni. De a külföldi minták, az egész világ nagy szinészei, a kikhez tanulni kiment, elrontották egyéniségét, lélektelen báb lett legszebb férfikorában... s ő a régi lelkesedettséggel, buzgalommal, komolysággal járt városról-városra, faluról-falura s a közönség részvétlenségéért ismét csak a sorsot átkozta.

Mikor én megismerkedtem vele, már akkor gyér fürtei őszbe csavarodtak, szeme lángja kihamvadt, teste megpohosodott. Richardok és Macbethek helyett inkább Falstaffokra alkalmast. Már nagyon nehezére esett a potrohát elfüzni és ifju hősöket játszani. De azért a világért se játszott volna egyebeket s az előadáson hallatlan erőfeszitéssel megőrizte ruganyosságát egész este. Előadás után meg volt törve, de egy jó vacsora mindjárt helyreállitotta.

A mi városkánkra mint zsákmányra vetette magát, meghallva, hogy ott jól folyik sorsa a szinészeknek. Az igazgató a hires művész előtt kénytelen volt beadni a derekát, a mi reá nézve kétszeres csapás volt: először a fele jövedelmet nagy művész-hazánkfia söpörte be, másodszor Hamletet is a vendégnek kellett átengednie, ugy a szerepet, mint a rendezést, pedig a szegény direktor titokban már egy hete minden éjjel befüzte magát, hogy az előadásra eléggé karcsu legyen.

Az igazgató ez időtájt már lépéseket kezdett tenni, hogy a télire nem kaphatná-e meg a kocsma-termet, olyan pompás dolguk volt városkánkban. De a mint nagy művész-hazánkfia megjelent, rögtön gondos titokba boritotta mindenféle tervét s tele volt a szája panaszszal a csekély bevételek miatt. Én, ki az igazgatónak bizalmas embere voltam, igen jól tudtam ez ártatlan cselfogás célját: nem akarta, hogy nagy hazánkfia ott települjön, ott tavaszodjék ki s a sorsot és az embereket átkozva, a szegény direktor féljövedelmét zsebre rakja. A mi ellen még csak nem is lehet tiltakozni, mert nagy hazánkfia művészi tekintélyével és hirnevével lesujtó nyomást gyakorol a szegény igazgatókra s eleve gégéjét metszi minden tiltakozásnak.

A Hamlet-előadás főprotektora természetesen én voltam, a ki eddig is legtöbb vacsorát fizettem a szinészeknek. Protektorságom legfőképpen abból állt, hogy a Hamlethez való dán ruhatárat segitettem beszerezni nekik. Ekkor láttam, hogy a modern viselet korántsem áll olyan távol a hajdani dánus viselettől, mint az ember messziről hinné. A szinészhölgyek ollót és tűt ragadtak s az igazgató utasitásai szerint (a ki bámulatos leleményességet fejtett ki), szines rongyok segitségével, becsületes magyar ruhadarabjainkból egypár öltéssel olyan szép dán ruhát rögtönöztek, a milyent (mint az igazgató erősité) maga Dánia se látott soha.

Az utolsó napokban, Jolán vallomásai óta, nem sokat törődtem velük. Folytonos lázban voltam. Miklós hazaérkezését és a történendő nagy dolgokat vártam, de hogy mik fognak tör-

ténni, erről fogalmam sem volt. A negyedik nap végre levelet kaptam Miklóstól, hogy estére titokban itthon lesz. Mindjárt nyugodtabb lettem. Délután föl is mentem a kocsmába, buzditani egy kissé a szinészeimet. Fölvittem az én Shakespearemből Hamletet s megmutattam nagy hazánkfiának, a ki álmodozva ült az udvar közepén s egy hatalmas csibukból pöfékelt. Bizonyosan az előtte vigan ugráló verebeket irigyelte, a kiket mennyivel jobban kedvel a sors, mert ád nekik szárnyat, ingyen kosztot, ingyen lakást!! Óh, kegyetlen sors! Az természetesen nem jutott eszébe, hogy ő a verébnek ez előnyeivel szemben mégis legalább ember, s e pillanatban is oly emberi előnyt élvezett (a csibukozást), melyről a verebeknek semmiféle ismert és ismeretlen élvezeteiért le nem mondana.

- Mi hir a nagyvilágban, ifju barátom? - kérdé ő mélabúsan, de a nagy csibukot ki nem véve szájából.

- Nincs, kérem alássan semmi, - feleltem neki mérgesen, mert boszantott leereszkedő modora, - elhoztam a Hamletet, ha talán tetszenék.

- Nekem, kedves barátom, fejemben van az egész Shakespeare; hanem ezeknek - s csibukjával kicsinylőleg bökött a kocsiszin felé - talán jó lesz.

A direktor fütyürészve haladt keresztül az udvaron s neki fölajánlottam a Kisfaludy-társaság Hamlet-kiadását.

Ő bizalmatlanul tekintett a szép, tiszta nyomásu, ujdonatuj könyvre.

- Nagyon örvendek szives figyelme- és érdeklődésének, de mi már csak az *eredeti* példányból játszszuk, - felelé az igazgató udvarias meghajlással.

Mi az ördög! Érdekes lehet ez az eredeti példány, gondolám, s aztán a direktorhoz fordulva, szólék:

- Mutassa csak, direktor ur, azt már magam is szeretném látni.

- De magam is! - szólt csibukozó nagyságunk, - azt talán, Shakespeare direkt magának irta le, hehehe.

E közben a direktor kihozta a Hamlet sugópéldányát, egy iszonyu ócska könyvet, melynek irása halavány volt, ellenben a papirosa szinesedni kezdett. Pár lap hiányzott is belőle.

- Mi mindig e szerint játszottuk a vidéken, - szólt a direktor, - s nagyon tetszett. Régi sugópéldány ez már, én egy vén direktor elárverezett könyvtárából vettem.

A direktor ur - láttam az arcán - meg volt győződve, hogy a mit én tartottam a kezemben, az egy apokrif Shakespeare, s nem is nyult hozzá. Én ellenben megnéztem az ő példányát s konstatáltam, hogy az csakugyan Hamlet, de kihagyva belőle mindaz, a mi egy vidéki szintársulat kisebb arányaiba nem fér bele. Valami nagyon ügyes, vén róka vidéki direktor csinálhatta ezt a Hamlet-kivonatot, a ki semhogy (személyzete elégtelensége folytán) nevetségessé legyen, inkább Hamletet kurtitotta meg, de nagyon ügyesen, ugy, hogy minden benne volt, a mi fontos és szükséges. (Legalább nekem ugy tetszett; noha másrészt meg vagyok győződve, hogy a mit Shakespeare megirt, mind fontos és szükséges, bár alakjai meglehetős bőbeszédüek.) Hogy a kurtitás következtében beállt réseket betöltögesse, kénytelen volt Shakespeare és Arany János költészetét egy kicsit megtódozgatni, a mit vidéki igazgatóknál ritka tapintattal cselekedett meg, ugy, hogy, szégyenletemre, kénytelen vagyok bevallani, hogy a darabban nem tudtam hirtelenében kivenni, hogy hol végződik Shakespeare és hol kezdődik az ismeretlen vidéki szinigazgató.

- Nem tudja annak a direktornak a nevét, a kitől ezt a könyvet vette? - kérdém, miután gondosan áttanulmányoztam a rongyos sugó-könyvet.

- Biz' azt én, kértem átossan, elfelejtettem már, - felelt a direktor, miután nyilván irántam való szivességből, egy ideig ugy tett, mintha gondolkodnék rajta.

- Okos ember lehetett, - mondám a komoly meggyőződés hangján.

- Mi mindig e szerint a szövegkönyv szerint játszottuk, - felelt a direktor mohón, sarkalva a dicséret által, mely a dicsért ember könyvének birtoka által talán rája is átháramlik.

- Valóban jobb is volna - kezdém - minden nagyobb drámát kissé átidomitva, igy meghuzva, röviditve szinrehozni a kisebb vidéki szintársulatoknak. Legalább a nagy drámákból nem lenne önkénytelen bohózat s az ellentét maga a dráma s annak elégtelen eszközei között nem lenne olyan szembetünő.

- Ugy van... végrehajtók! - szólt a diskurzusba nagy hazánkfia. S mig én azt hittem, hogy irányeszméket vetek „keble szentegyházába", az ő figyelmét csak a végrehajtók ragadták meg.

A direktort igen boldoggá tettem dicséreteimmel, csak annak valószinüsége hangolt le, hogy én aligha lehetek jelen az előadáson, mely minden tekintetben tisztességesnek és egy cseppet se humorisztikusnak igérkezett. Nagy hazánkfia tényleg még most is legjobb szerepei közé számithatta Hamletet, s a társulat intelligens környezetnek mutatkozott. De én Miklós elé voltam menendő egészen a hojszási csárdáig, a kölkedi lápok mellé s nem tudtam, hogy idejében megérkezhetem-e az előadásra.

A mint elhagytam, a kocsmát, Sarlay Balázszsal találkoztam. Kopott volt, mint rendesen, és virginia-csutakot szitt. Már ez utóbbi körülménynél fogva se tarthatott számot rokonszenvemre; előttem falusi öreg ur, a ki szivarozott, egy se volt szimpatikus. Minek hagyják el a pátriárkális pipát?

De kopottsága mögül valami olyan rózsás, fiatalos kedv derengett elő, olyan hányivetiség látszott, mely engem megrémitett. Kalapja félre volt csapva, járása ruganyos. Olyan benyomást tett rám, mint valami vén fővárosi dandy, a ki fiatalabbnak akar látszani, mint a milyen vén s e csali látszat kedvéért először is szemtelen.

- Még magát nem hivtuk meg, ugy-e, Szentpáli, a többiek már mind értesitve vannak, - e szavakkal fordult felém, még pedig meglehetős leereszkedő hanglejtéssel. (Ez már az én szerencsétlenségem volt.)

- Hová, miről? - kérdeztem, a világ legszárazabb hangján, őszintén szólva, én szóba se álltam volna ezzel a Sarlayval, ha nem lett volna Jolánnak az apja.

- Hová? Hát az eljegyzésre!! Miről? Hát az eljegyzésről! Maga semmit se tud még?

Én minden jóval korosabb öreget urat urambátyámnak szoktam szólitani, de minden tiszteletem dacára, a melylyel Jolán iránt viseltettem, mégis csak igy vágtam vissza az édesapjának:

- *Maga* (ezt borzasztóan megnyomtam) semmit se szólt még; a kedves Jolánka kisasszony pedig, ugy látszik, nem igen dicsekszik vele.

Sarlay elvörösödött mérgében.

- Pedig van mit dicsekednie: Torbágy Tamás veszi őt feleségül, ő bizony - *uramöcsém.*

(Ez már más, Sarlay ur; ezt visszaszolgáljuk.)

- Hát beházasodnak a hires familiába - *urambátyám*?

- Be, be bizony - kedves uramöcsém.

(Nono, már tán sok is lesz a jóból.)

- Jól teszik, okosabbat nem tehetnek ebben a sanyaru világban - kedves urambátyám.

No, de ezzel az öreget, a ki a Torbágy-familiájával nagyon is föl talált ülni a torony tetejébe, végképp leszedtem onnan. Mind a két kezemet egyszerre szorongatta, tisztelte apámat és anyámat, s ki se látszottam az „édes" meg a „drága" uramöcsémekből.

- No, eljön, ott lesz, ugy-e? Vendégünk lesz a kézfogón?

- Mikor lesz?

- Holnapután este.

- Ma csütörtök van. Tehát szombaton?

- Akkor. Uramöcsém jó mulató gyerek, jó táncos (ezt is először hallottam életemben, még pedig egy - öreg urtól), a Kesét kirendeltük már. Majd az öregeit csak a lakodalomra hivjuk meg.

- Köszönöm alássan, urambátyám.

Ezzel elváltunk. Én is teljesen megpuhultam Sarlayval szemben, a helyett, hogy goromba lettem volna. Igaz ugyan, hogy ő is beadta a derekát, de még se szabad ilyen lágy hangon beszélnem egy olyan emberrel, a ki merényletet tervez Miklós boldogsága ellen.

Én hazafelé ballagtam, Sarlay pedig tovább táncolt a városban, mindenkinek elujságolva az ujságolandókat, s különböző megrendeléseket téve, merek fogadni, hogy Torbágy-pénzen.

Lakásom előtt a kapufélfát egy szép szál legény támogatta, a ki szerencsés jó estét kivánt nekem s olyanformán forgatta kezében a levett kalapot, mintha ezzel még nem végezte volna el minden dolgát velem. Megálltam.

- No, szóljon hamar, mert még sok a dolgom.

A legény egészen mellém lépett s majdnem sugva mondá:

- Kérem alássan, tekintetes ur, biztos, hogy megérkezik ma a Miklós urfi?

Mi az ördög? Hát ezt a nagy titkot egy parasztgúnya osztja meg velem?

- Kicsoda kend?

- Hej, hát már nem emlékszik rám a tekintetes ur? Pedig egyszer nem röstelt a fájós lábamra vizet hordani. Igaz, hogy az éccaka volt!

- Maga az, Peti? - kiáltám egészen megörülve, de aztán kissé hidegebben folytatám: - Honnan tudja, hogy Miklós ma megérkezik?

- Kérem szépen, nekem is irt egy kis levélkét, - ezzel előhuzott a zsebéből egy levelet, a melyben Miklós azt irta neki, hogy az érkezése napjára menjen be a városba, mert őt is látni szeretné.

- Hát maga most az ikladi pusztán van, Peti? (a levélcimen láttam), hisz akkor egy kenyéren vagyunk, - (az is az én uraságomé).

- Olyanformán, tekintetes ur.

- Hát most csak olyan könnyen eleresztették?

- Mondtam, hogy ilyen nagy dologidőben mi szükség van a parádés kocsisra, a ki én vagyok az ikladi kasznár urnál két hónap óta. Vizet hordani, azt a bihalos is tud.

- Hej, Peti, Peti, sok minden történt azóta, a mióta maguk elszedték az én verebeimet ott az erdőben, - szóltam hozzá elgondolkozva.

- Csakhogy Miklós urfi hazatér az idegenbül, most már bizom benne, hogy minden jóra fordul. Hej, nem hiába gyün ő haza. Én, kérem alássan, nem igen tudom, hogy mi történik az urak közt, mert a mint az apám meghalt, s Miklósi urfi végképp nem gyütt haza, magam is otthagytam a Torbágyék kenyerét... de azt tartom, hogy itt nincs minden rendben.

Lassankint kezdtem belátni, hogy bizony Miklósnak nincs kettőnkön kivül egyetlen barátja sem. Ez a szegény, paraszt születésü, cselédsorsu, de aranyszivü legény s én, az alárendelt helyzetü, befolyástalan, szegény gazdasági irnok, a ki forró szivén kivül szintén aligha tud egyébbel szolgálni, a mi pedig segitségnek vajmi kevés. Az a gondolat, hogy mi hárman ennyire magunkra hagyottak és tehetetlenek vagyunk, oly boszusággal töltött el, hogy Petit sietve fölvittem szobámba s ott a jószág igazgató ur pálinkájából jól megtraktáltam, szivaraival pedig teletömtem a zsebeit. Legalább Petinek némileg magasabb fogalmai legyenek rólam s ne szomorodjék el annyira, mint én. Egy félóra mulva már bántott ez a naiv fogás, azért is, mert egy parádés kocsissal szemben bizonyosan kárba vész. Jól tudja, hogy mi fán terem az a szivar és az a pálinka.

Mialatt Peti a jószágigazgató ur szilvóriumát fogyasztotta, teljesen megbarátkoztam vele, bár eleinte féltékeny kezdtem rá lenni Miklós bizalma miatt, melyet ő is élvezett. De aztán eszembe jutott első találkozásom Miklóssal az erdőben, a hol Barnabásnak csak a neve kisértett és csapott le, azután második találkozásunk az elhagyott méhesben, holdvilágnál és egy szál gyertya fényénél. Barátságunk kezdetének történetét ez egyszerü parasztlegény nemesi vonásaiból olvastam ujra el. Ő is jelen volt e dolgoknál s mielőtt Miklós engem megtalált volna, ez a Peti volt az ő meghittje. Derék dolog Miklóstól, hogy őróla is megemlékezik. S derék dolog Petitől az a hű ragaszkodás, melylyel a hivásra, majdnem azt mondtam: füttyentésre rögtön gazdájánál terem. (A füttyentéssel, kérem, nem mondtam semmi rosszat, legföljebb egy hű kutyával hoztam hasonlatba Petit, a mi bizony se a kutyának, se Petinek nem árt.)

- No Peti! - mondám, miután végére jártunk a traktának s már füstben dőzsöltünk, - hamarabb is meglátod ám Miklóst, mint voltaképp gondolod.

- Az Isten áldja meg a tekintetes urat, hogy már egyszer tegez engem. Csak tessék, kérem alássan, tovább is. Már azt hittem, hogy nincs bizodalma a tekintetes urnak hozzám.

Lám, milyen jó hatása lett a tegezésnek, pedig csak megszokásból szalad ki a számon, mert mi uradalmiak a szolgálatunkban álló legényembereket tegezni szoktuk.

- Hamarabb látom meg Miklós urfit? - Hogyan? - tért rá Peti a köszönet után a tárgyra.

- Ugy ám! eléje megyünk egészen a hojszási csárdáig. Azt irta Miklós, hogy sötéttel akar megérkezni, hogy senki se tudjon érkezéséről a városban. Majd első szürkületkor indulunk el a Hojszástól.

Lementem és befogattam két jó fekete lovat egy könnyü bricskába s a kocsisok közül kiválasztottam az öreg Jánost, a ki süket volt és ezért bizalmatlan, mert azt hitte, hogy mindig csufolják. E bizalmatlanság következtében senkihez se beszélt s lassankint olyan hallgatag ember lett, mintha az egész vármegye titkát szive mélyén hordozná s hogy győzze elhallgatni, kénytelen folytonosan hallgatni. Ilyen emberre volt szükségem. János előjárt a kocsival. Peti melléje ült, én jó duplapuskámat, vadásztáskámat fölraktam, egy köpönyeget is, ugy, hogy mindazok, a kik láttak, azt hihették, hogy erős vadászatra készülök. Ezzel elindultunk.

Városunk nem volt vasuti állomás, ha az ember a vasuti állomástól mihozzánk akart jutni, nem kellett a hojszási csárda mellett elmennie. Miklós bizonyára azért választotta a csárda mellett elvivő kerülő mezei utat, hogy a jártabbon ismerőssel ne találkozzék. Miklós meg is

irta, hogy hány óra tájban lesz a hojszási csárdánál s én elértettem a célzást. Ő is szerette volna, ha minél hamarább találkozunk.

A mint elhagytuk a kis város utolsó házait s belemerültünk a sik vidékbe, izgatottságom egyre nagyobb és nagyobb tett. Mintha valami nagy veszedelem elé mentem volna. Néha-néha kezembe fogtam jó angol fegyveremet, mintha e veszedelem ellen védelemre kellene készülnöm. Aztán a Miklósra való gondolással igyekeztem elűzni e lelki kinlódást. Magam elé festettem őt, megállapitottam haja növését, szakálla formáját, bajusza kacskaringóit s szivem repesett a találkozás fölött való örömömben... de gyötrődéseim, mint nehéz álmok, keresztül törték, átszőtték, elfödték Miklós kedves alakját s én aggodalmasan simogattam a homlokomat.

VIII.

A hojszási csárda nem volt éppen valami jóhirü hely. Azt beszélték, hogy a betyárokból él, azoknak a korcsmája. Ezek ugyan jól fizető vendégek, de rendesen rövid életüek. Gyakran ellátogattak oda uri vadásztársaságok, melyek a kölkedi lápok közt vizi vadászatot rendeztek s ebédre, vacsorára a csárdába tértek. Ez volt ilyenkor a leszálló, gyülekező hely és sokszor vidám mulatságok tanyája. A csárdás emberemlékezet óta öreg ember volt, a kinek szintén emberemlékezet óta csinos, fiatal felesége volt. Ez a két dolog hagyományai közé tartozott a csárdának, valamint az is, hogy a csárdást állandóan orgazdasággal, a menyecskét pedig hűtlenséggel gyanusitották. Igy jár a becsületes csárdás ha betyárokkal és - vadászokkal adja össze magát.

Maga a csárda éppen a kölkedi láp szélén állt, egy kis emelkedésen. Egyfelől sivár, puszta, terméketlen sík föld, másfelől a láp keritette körül. Alacsony, düledező házikó volt maga a csárda. Kapuja két oldalán egy-egy nyárfa szökkent égfelé, abból a szomoruan zizegő fajtából. Kert nem volt hozzá egy tenyérnyi se, udvara végét már a láp zöldes nyelve nyalogatta. A nyárfák mellett a legmagasabb pont a kútágas volt, ennél magasabb csak az a kánya lehetett, mely néha rászállt. Egy rozzant istállóból egy vézna, oda se kötött tehén bámult ki hangjavesztetten az udvarra s ha ezt megunta, befordult és a sáson rágódott. E háznál még a kakas is olyan fojtott, lassu hangon kukorékolt, mintha nem akarná, hogy észrevegyék, hogy ő egy ilyen istenverte házat szolgál mint ébresztő és majdan mint pecsenye... A háztól egypár lépésnyire egy kiszolgált és nyugalomba tett akasztófa éktelenkedett, a régi jó időkből, a mikor a gazembereket jó sokáig lógni hagyták nagyapáink, elrettentő például a gazemberségre hajlandóknak s kövér táplálékul a lég madarainak. Szükség is lehetett itt a szigoruság példáira, mert mint az öreg emberektől mi fiatalok hallottuk, a láp környékén szivesebben gyilkoltak az ezzel foglalkozók, mint akár a Bakonyerdőben. Mert a láp, a kölkedi láp, az igen barátságos s a szegény futóbetyárt szivesen beereszti menedékébe. Igaz, hogy beereszti a pandurt is, de azt meg annyira szivesen látja, hogy ki sem ereszti többet soha. A mi azt mutatja, hogy a hatóságot mégis csak jobban tiszteli.

Ez az egész csárda és környéke rám mindig azt a benyomást tette, hogy itt mindenre rásütötte bélyegét az a néhai akasztófa. Viselte azt itt a ház, a gazdája, ez a sivár vidék, de még az a magányos tehén s az a pár elszontyolodott szárnyasállat is. Akárhová néztem, akármit láttam, mindenben az akasztófa dominált. Azért rám nézve meglehetős kellemetlen hely volt s még ha vadászaton jártam is erre, ritkán tértem be egy korty italra. Meglehet, hogy igazságtalan vagyok a csárda iránt, de a benyomás önkénytelen és én nem tehetek róla.

A mostani gazdája is, a ki a kapufélfának támaszkodva már jó félórája néz elénk, hogy az ő portája felé tart-e a kocsink, törődött öreg parasztember, a kin meglátszik, hogy a betyárvilág lejárta magát s vele elcsenevészedtek a hires betyár-csárdások is. Abból az egypár künn álló kapcabetyárból, kiknek száma sohase fogy el teljesen, bajos megélni a becsületes csaplárosnak Nem is csoda, ha olyan örömmel néz az uri kocsi felé a szegény elzüllött betyárcsapláros, a kinek bizonyára nem jól esnék, ha öreg napjaira munkába kellene fognia. A bricska kerekeinek uriasan lágy robogására még a menyecske is kiszalad a kapu elé. Ugy látszik, rég járt már erre vendég. Még nem kezdődött meg a nagy vadász-szezon. „Egy puska!” mormogá az öreg a foga közt, a mi annyit jelenthetett nála, hogy „csak egy ur!” De bár keveselt, azért nagyot köszönt s a mint a kocsi megállt, mindjárt segitett az öreg Jánosnak az istrángot leszedni; hanem ezzel megjárta, mert a bizalmatlan öreg indulatosan rákiáltott:

- Hát olyan szamárnak tart kend engem? - a mire a csaplár fejcsóválva ott hagyta. Megöregedett, de olyan kocsist még nem ismert, a ki a segitség ellen tiltakozott volna.

A mint leszálltam, első dolgom volt a csaplárosné arcát megcsipni. Korántsem passzióból, óh dehogy, de ez már itt uri tempó s magamat kicsinyiteném a csárdásék szemében, ha elmulasztanám. A csárdásné, a ki gömbölyü, tüzről pattant menyecske volt, kellő szivességgel odanyujtotta a másik arcát is, a mire azt hiszem, hogy elvörösödtem s pár szóval hebegve biztattam, hogy türelem, nemsokára kezdődik a nagy vadász-szezón. Erre a csaplárosné illedelmesen eltávozott. Ez volt az urak sablonszerü beköszöntési jelenete a csárdába. Csakhogy ők kevésbbé voltak szemérmetesek, mint én.

- No gazda! - kezdém most a levett kalappal várakozó csárdáshoz intézni a szót, - két pint bort, ennivalót a kocsisomnak, szénát, abrakot a lovainak, - nekem pedig friss *vadat.*

- Hát nem tetszik vadászni menni?

- Nem!

- Véresen tetszik-e a vad, vagy sülve? - szólt a csárdás egyet hunyoritva.

E kérdésnek mélyebb jelentősége van ám, mint első pillanatra tetszik. Nem a vadpecsenyebeli gusztusomat kérdezte a vén róka; ő ugyanis a vadászatban ügyetlen fiatal uraknak liferálta a vadat véresen, tollasan, a mit aztán azok táskaszijukra fűzve, nagy hetykén hoztak haza önlőtte zsákmányukként. A csárdás tehát azt kérdezte tőlem, hogy pecsenyének vagy hencegésnek óhajtom-e a vadat. Én habozás nélkül azt feleltem:

- Véresen, szép tollal (ezeket a jószágigazgató gyermekeinek szántam), három darabot.

A csárdás eltávozott. Nehogy azt higyjék, hogy én svihákságból szerzek be ilyen vadászati zsákmányt! Korántsem. Én a világ előtt nem Miklósért, hanem vadászni mentem el hazulról; következésképp nem is Miklóst viszem nekik haza, hanem a vadkacsákat.

Beléptünk Petivel az ivóba, mert az erős napon való kocsikázás kiszíjja az emberből a nedvességet s a szárazzá lett helyekre nagyon kivánkozik egy kis bor, még ha hojszási lőrének hivják is.

János gazda, süket kocsisunk lépett be nemsokára utánunk s alaposan körülnézegetve fegyveremet, erősen megcsóválja a fejét s azzal félrefordul és kibámul az ablakon. Igy ült ott egy jó fertályóráig, miközben a megsózott nyers zöldpaprikát, e közkedveltségü parasztcsemegét ette s a maró falatokat nagy borkortyokkal nyomtatta le. Végre felém fordul, hol engem néz, hol a puskámat s mikor én mindezekből semmit sem akarok érteni, nagy keservesen elkezd mozogni a szája. Én azt hittem, hogy még mindig eszik, ő azt hitte, hogy beszél. Látva, hogy nem mozdulok, jobban összeszedte a száját s ezuttal sikerült is neki kihozni a következőket:

- Még nem puskáz?

Intettem, hogy nem.

- Jó lesz sietni, - ezzel megállt s látszott rajta, hogy most kipiheni a sok beszédet. Peti és én kérdő tekintettel fordultunk feléje, a minek ő sokáig vitézül ellentállt. De végre bizonyos erőfeszités látszott rajta s csakugyan megszólalt.

- Vihar lesz! - ezzel végképp elhallgatott.

Kisiettünk Petivel az udvarra, majd a ház elé s jól körülvizsgáltuk a szemhatárt, de semmi nyugtalanitó jelet nem födöztünk fel. Visszatértünk az ivószobába, hol ezalatt János elfogyasztotta torokvésznek is beváló eledelét, azonképp az én boromat s az istállóba tért aludni. A csárdás éppen táskaszijamra fűzte az általam az ő pincéjében lőtt vadkacsákat, a csárdásné pedig paprikáscsirkét tálalt elénk. Már közeledett az ideje Miklós érkezésének s azért sietve falatoztunk, hogy ha az érkező Miklós kivánja, azonnal hazafelé indulhassunk. De éppen készen voltunk vele, mikor egy mély és távoli dörgés egyszerre bebizonyitá, hogy az istállóban

szunnyadó süket prófétának igaza van. Zivatar közeledett. A láp ingott, nyögött, jajgatott és zúgott, mintha belsejében százezer rabördög mind a közeledő vihartól várná bilincseinek széttörését. Kimentünk a láp vonagló szélére végignéztünk az uton, a honnan Miklóst vártuk.

- Ott jön Miklós urfi, - szólalt meg Peti s egyenesem belemutatott a vihar fekete közepébe. (Talán igaza volt!)

A feketeség alján fehér porfelleg nyargalt felénk. Erre mutatott Peti.

- Az az ő szekere, - ismétlé egész határozottsággal, ugy, hogy én rögtön szentül hinni kezdtem.

A porfelleg sebesen közeledett. Utána a vihar. Még szél nem fújt, de a láp vize hullámzott, mintha orkán korbácsolta volna. A nyárfalevelek jajgattak; hát még ha tudták volna, hogy a villám a legmagasabb tárgyakat kedveli. Sötétedni kezdett. De ez nem az est nyugodalmat hordó, álmot hintő sötétje volt, mely szeliden jogaiba lép, hanem a világosság erőszakos elrablása a készülő természeti katasztrófa elemei által. A puszta mezőt a hirtelen fölvonult árnyak még kietlenebbé, rémesebbé tették... Ekkor mi is rohanni kezdtünk szembe a viharral, porfelhővel, Miklóssal... mert csakugyan ő bontakozott ki a porfelhőből egy döcögős paraszt-szekéren, mely vágtatva menekült a zivatar elől.

A kocsi megállt, Miklós leugrott róla, én a nyakába borultam, Peti megcsókolta a kezét, erre én megcsókoltam Petit, kétszer ujjongva a levegőbe dobtani a kalapomat, aztán megint Miklóst ölelgettem, sirtam is, meg nevettem is. Peti igen komolyan kétszer a földhöz vágta a kalapját, Miklós a könnyein keresztül mosolygott ránk s ölelgetett bennünket... A vége az lett, hogy a kocsma előtt mindnyájan bőrig áztunk.

Egészen sötét lett. Az ivóban gyertyát gyújtott a csárdás s mi annak gyönge fényénél bámultuk Miklóst. Milyen szép, milyen erős, milyen barna a bőre (hja, a naptól!), milyen fehér a foga (hja, a fekete kenyértől!), milyen szép kis fekete körszakálla van! Az első találkozás száz meg száz együgyü kérdésein és feleletein hamar túlestünk. Emlékszel-e erre, emlékszel-e arra? Persze mindenre emlékszik ilyenkor az ember, vissza egész a vizözönig.

- Csárdás, még három gyertyát ide! - kiálték lelkesülten.

- Azt hittem, bort rendelsz ezzel a hanggal, - szólt Miklós mosolyogva.

- Előbb csak gyertyát, hogy téged jól körülbámulhassanak.

A tanult csapláros azonban minden szál gyertya mellé mindjárt egy gólyanyaku üveget tett.

Csakugyan szép egy fiu lett ebből a Miklósból: szemnek gyönyörüségére, szivnek repesésére. Csak a szemeitől ijedtem meg. Azokban egy itélő birónak a szigoru tekintete ült. Lassankint elvonult arcáról a derü, melyet a találkozás rája vont s ekkor láttam, hogy bizony azon a szomoruság is (mely amannak nyomán egyszerre elöntötte) igen otthonosan érezheti magát. Hogy kényelmesebbé tegye magának ezt a szép tanyát, vetett is a homlokba két mély ágyat, két mély ráncot. A két ránc összébb és összébb vonult, mi csöndesebbek és csöndesebbek lettünk, - azaz csak én, mert a többi nem is lármázott. Csend lett idebent. A vihar rázta a házat, kutyák ugattak és a gazda káromkodott.

Miklós elkezdte:

- Hivtál. Hazajöttem. Miért hivtál? - és merőn, szilárdan rám nézett.

Ugy éreztem, hogy vizsgálóbirám előtt állok. Elkezdtem vallani.

- Sarlay Jolán férjhez megy.

Megfagyott-e szive e szavaimra? Egy hang se jött ki ajkain, szemei mintha üvegből lettek volna. Ijedten néztem rá és hozzá akartam kapni, de nem mertem. Ekkor száraz zörgéssel mellei legmélyéről megindult a hang s görgött kifelé. Én szájára bámultam, azt hittem fagyott vér fog kibugygyanni. Csak ez a szó esett ki szárazon, követelőleg:

- Folytasd! - (szinte megkoppant az asztalon).

Mit tehettem? E parancsnak engedelmeskedni kellett. Kerülgetni óhajtottam a témát, de nem lehetett.

- Szombaton lesz az eljegyzés Apródon, Sarlayéknál.

Miklós egy hangot sem szólt. Félni kezdtem. Ugy olvastam orvosi könyvekben, vagy francia regényekben, hogy ilyen abszolut érzéketlenséget hirtelen elesés és forróláz szokott követni. És még hátra volt a vőlegény neve.

- Jolán kétségbeesve panaszolta nekem a dolgot, s mikor emlitettelek, kétségbeesése rögtön örömre változott.

Ah! vége a veszedelemnek! A barna arcbőr pirulni kezdett, az üvegszemek fényesedtek, a két ököl megmozdult az áll alól s leszállt: az egyik az én kezemre, a másik a Petiére.

- Tehát nem kell Jolánnak? - kérdé.

- Hamarább a halál.

- Hát kik akarják a házasságot?

Ugy ám! De itt a bökkenő. Sarlayt nem keverhetem bele a dologba, mert a Jolán apjára csak nem dühösithetem föl Miklóst? Mit feleljek? Talán toljunk előtérbe egy nehezebb kérdést? Jó.

- Te nem is kérdezősködöl a vőlegény után?

- Ki az?

- Torbágy Tamás.

- A Barnabás fiai?

- Az! - Hej hogy huztam volna vissza a kezemet a Miklósé alól; micsoda hatalmasan megszoritotta. A melle legalább egy araszt emelkedett, azt hittem, szétveti a harag; szép arca eltorzult s villogó fogaival ugy beleharapott az ajkába, hogy a piros vér kiserkent belőle.

- A szivemet is meg akarjátok korbácsolni? - kiáltá s verte a rozoga asztalt, - ebfajzat, el foglak gázolni. Régóta gyötrődöm ébren, gyötrődöm álmomban. Valami láthatatlan szellem üldöz, kerget, hogy jöjjek haza, nagy föladat vár itt rám. Nem volt már se éjjelem, se nappalom, minden napi távollét egy esztendővel aggatott. Hivásod nélkül is rövid időn megjöttem volna. Egy névtelen, ismeretlen fájdalom növekszik bennem napról-napra, óráról-órára. Nem csillapithatom semmivel. Egy nagy leszámolásom van az élettel talán? Elmulasztottam valamit megtenni, vagy többet tettem, mint a mennyit a sors engedett? Nem tudom. Boszút kell állnom, vagy jót kell cselekednem? Vagy boszút állva jót cselekednem? Sejtelmem sincs róla. E határozatlan érzések kergettek hazafelé jövet és nyomomban hoztam a vihart, mely már csattog és dörög odakint.

Föllázitott a láng, mely szemeiben lobogott. Melléje könyököltem egészen s elkezdtem beszélni az én tapasztalataimat: a jelenetet Simon és Barnabás közt, évekkel ezelőtt, mikor a vadgesztenyefák alól hallgatóztam, Simon látogatását nálam, csak Sarlayról hallgattam. Forró lélegzete benedvesitette arcomat s keze reszketett az enyémen... Hangos beszélgetésünkből mormogás lett... De az ég annál jobban orditott fölöttünk s fekete testén sárga mennykövek vonaglottak végig.

Egy rugás érte kivülről az ajtót.

- Bujjatok ki kutyák, vagy fölrugom a putritokat! - kiáltott egy férfihang, - hej kocsmáros, vezesd istállóba a lovamat.

A korcsmáros, nem tudom már melyik felszólitásnak engedve, kisietett, utközben dörmögve valamit a saját kutyáiról, melyek bizonyosan az istállóba heveredtek a rossz időben. Mi egy gyertya kivételével valamennyit elfujtuk s a szögletben maradtunk.

Az idegen káromkodva belépett s rázta magáról a vizet. Fölismertem benne Torbágy Tamást.

Az igazat megvallva, jobban szerettem volna, ha a mennykő csap be - az istállóba (elég messze van), vagy valamelyik nyárfába. De Torbágy Tamás? Ettől megijedtem. Bizonyosan itt dolgoztatott valahol a mezőn s a vihar bekergette. Miklósra néztem. Föl se tekintett. Azon gondolkozott, a mit tőlem hallott. Szemeit összehuzta, mintha nem akarná, hogy azokon keresztül belsejébe tekintsek, hideg kezét forró homlokára tette s lassankint egészen hideg, nyugodt és mozdulatlan lett. Lélegzete is lábujjhegyen osont ki száján, hogy ne zavarja gazdáját.

- Kocsmárosné! - kiáltott Tamás - forró borlevest és forró csókot nekem.

A menyecske szolgálatkészen előjött a kármentő mögül s minthogy a borleves nem volt készen, csókkal szolgált Tamásnak, a ki azon vizesen megölelte s nagyokat cuppantott rajta. Modorából láttam, hogy törzsvendég a Hojszáson. A csók után, mintha belemelegedett volna, levetette csuromviz felső kabátját s egy szomszédasztalra tocscsantotta. Aztán vett csak észre bennünket a félhomályu sarokban.

- Kik azok? - kérdé a korcsmárosnét.

- Bevert utasemberek.

- Be szomoru egy kompánia. Parasztok?

- Akad ott ur is.

Tamás egy darabig figyelt, hogy ügyet vetünk-e a beszélgetésre, de mivel mi ugy ültünk ott, mint a mennykőütöttek, hátat forditott s két száraz törülközőbe temetkezett, nem szünvén meg káromolni az eget, a földet, a lovát, a csárdát, a törülközőt s mindent, a mi csak eszébe és kezébe jutott. Miklós még mindig nem vette észre, hogy bejött valaki az ivóba. Azt hittem, elaludt. Micsoda álmai lehettek a kedves jó fiunak, ki elé szülőföldjét tett első lépésére égen vihar, földön boldogtalanság nyomult! Vagy az ég talán az ő szövetségese s az ő haragját és boszúját dörgi oly félelmetesen?...

Miklós keze reszketni kezdett, egyre jobban és jobban reszketett, lélegzete hangosan tört ki melléből. Egyszerre fölkelt s behunyt szemmel, kitágult orrlyukakkal, oly egyenesen és biztos iránnyal, mint Teli Vilmos nyila, Torbágy Tamásra vetette magát. Én elorditottam magamat a rémülettől, hej pedig inkább Torbágy Tamás ordithatott volna; a trabális fickót, a ki kapálózott hosszu lábaival, mint egy megcsipett keresztes pók, a gyertyához huzta s torzonborz fejét a láng elé tartotta. Én megfogtam Miklóst, mert azt hittem, hogy megfojtja Torbágyot. Miklós csak ekkor nyitotta ki a szemeit.

- Ha sohase láttalak volna, tudnám, hogy Barnabás fattya vagy, - hörgé Miklós s vadul megnézve Tamást, egyszerre el is eresztette. Megdörzsölte a szemeit, homlokát, - mintha nem akarna hinni szemeinek s gondolkoznék, hogy mit is tett ő most voltaképp. Az egész dolgot mintegy álmában cselekedte.

Torbágy Tamás vállig fölgyürte karján nedves ingét s dagadt erü vastag karjait veszett gyorsasággal lóbálva a levegőben, kiabált:

- Botot, lécet, csárdásgazda, dorongot nekem, - s ezzel iszonyu káromlások, toporzékolások közt Miklósnak indult. Miklós mintegy elszédült, tehetetlenül állott ott, az asztalhoz támaszkodva, mintha iménti álmát folytatná. Gondolkozott, hogy mit csináljon Tamással, vagy elkábult a rossz hirektől, a nagy titoktól, a kínzó sejtelmektől? Ez a rőt Herkules már előtte dobogott, rikácsolt és hadonázott, nagyokat ütve meztelen mellére. Én halálos rémületemben fölragadtam a puskámat s a tust forditottam Tamás ellen, hogy a kellő pillanatban lecsapjak!

- Ki vagy? - orditá Tamás Miklósra.

- Turszki Miklós, - felelt ez lassan, egész készséggel, de hanyagul, álmatagon, mintha bálteremben mutatná be magát egy csinos hölgynek.

- Turszki? Hahaha! Turszki? - ismétlé Tamás, gunyos kacaj közt, - hisz rád ösmerhettem volna, ha egyébről nem, apám korbácsütéséről...

- Kárhozzam el, jussak akasztófára, de én ölök, amen! - E bevezetés után, mely, azt hiszem, nem sok egy gyilkossághoz, a puskatussal hatalmasan mellbevágtam Tamást. Kár, hogy csak a levegőt találtam, mert Peti megelőzött s hátulról megragadva két karjánál Tamást, ugy a falhoz dobta, hogy ekkor a Hojszás nem dőlvén össze, örök életet jósolok neki. Nekem tehát meg kellett elégednem a jó szándékkal.

És Miklós még mindig tévetegül állt az asztal mellett. Ha e szörnyü gondolkodásnak vége lesz!...

Tamás föl se vette a falhoz lökést. Lepattant onnan s ruganyos léptekkel közeledett ujra felénk, oly módon, mintha meglepő fegyvereket tartana ellenünk tenyereiben. Bizonyos távolságra azonban megállt.

- Hárman egy ellen? - kezdé. - Dicső dolog... Becstelen, alávaló, gaz mód... hja, nem is lehet máskép, ha az ember olyan kompániába keveredik, melyben egy hamis kártyásnak a fia a vezér. No Turszki Miklós, ország csavargója, látom, hogy apádra ütöttél, a hires hamis kártyásra! Hehehe...

Miklós fölébredt. Emelt fővel, tágra nyitott szemekkel, kinyujtott karral, hangtalanul és nesztelenül megindult a röhögő alak felé. Olyan volt, mint egy szellem, melyet kiüztek éjféli sirjából... vagy mint egy boszúálló angyal... a levegőben látszott lebegni... nem is lépett, a levegő vitte... én a falnak támaszkodva keresztet vetettem magamra s szegény bünös lelkeinket az uristen kegyelmébe ajánlottam.

A röhögő alakról lassan lemultak a gunyos kitörések és fintorgatások. Először a röhögés hangja hagyta el, arca nevetésre összeszedett vonásai még egy kissé ugy maradtak, de aztán ez is elmult s a csuf pofa szorongva és félve várta a közelgő rémet. Hencegés, hányavetiség, düh, gúny, hang, erő, mintha mind kiröppent volna belőle Miklós közeledésére. A mint nőtt Miklós, ugy törpült Tamás. Összeértek.

- Térdre előttem nyomorult! - rivalt Miklós, könnyedén vállára csapva a Herkulesnek. Ez térdre rogyott.

És ekkor Miklós az ocsmány, rágalmazó szájára olyant vágott ököllel, hogy Tamás elbukott s hörögve vért köpött ki.

Peti belökte egy kamarába.

- Mehetünk, - mondá Miklós hidegen. Hangja nem, csak teste remegett.

Többet nem beszéltünk. János befogott, én jól betakartam pokrócba Miklóst, ő türte s elindultunk. Az eső még mindig esett, de már nem olyan sürün; a dörgés távolabbról hallatszott s néha-néha öltötte már csak végig sáfrányos nyelvét a villám a nedves felhőkön. Hallgatagon

haladtunk a város felé. Egyszer állottunk meg a szent-györgyi keresztfa mellett. János leszállt s megcsókolta Krisztus urunk összeszegezett lábait. Jó az ilyen sötétségben, az árokba fordulás ellen. Én keresztet vetettem magamra s nagyot fohászkodtam. Miklós hallgatott. Igy Isten segitségével mentünk tovább. Egyszerre, mikor a távolban a városból egypár alak világossága megjelent, Miklós felém fordult.

- Hallottad, a mit Torbágy Tamás apámról mondott? - kérdé.

- Hallottam, - felelém s torkomat összeszorulni éreztem.

- Először hallottad?

- Nem, - feleltem alig hallhatóan.

- Mit tudsz? Ha szeretsz, őszintén felelsz.

- Hogy azért lőtte agyon magát, mert hamis kártyázást sütöttek rá, - feleltem reszketve.

Beértünk a városba.

IX.

Már néptelenek voltak a városka sártól dagadó utcái. A foszlányos égről néha hullott alá pár tétova holdsugár. A nagykocsma földszinti termének hosszu sor ablaka mind világos volt s pár nyitott ablakon emberi zsongás szüremlett ki az utcára, hol háztetőkről, eresz aljáról, árokpart magasáról, hidak gerendáiról csöndes csorgással-morgással folydogált az esőlé. Miklós ledobta vállairól a pokrócot s nagyra nyitott szemekkel, figyelve tekintett körül. Összes ébersége visszatért, mióta a városba értünk. Mintha ellenséges földre ért volna. Minden sötétebb árnyékot szemügyre vett, minden fa mögé vetett egy tekintetet, minden vizmorgást meghallott és megügyelt, mintha mindenütt egy ellensége rejtőznék, melylyel szembe kell szállnia. Rámutatott a kivilágitott kocsmai ablaksorra s kérdé:

- Mi történik ott?

- Szini előadás. (Gondolom, az eső elől bemenekültek a nagyterembe.)

- Mit adnak?

- Hamletet. Legalább ki volt tüzve mára.

- Gyerünk be, ő vár. (Vajjon Jolánra gondolt?)

Feleletet se várva, leugrott a kocsiról a legnagyobb sárba.

- Megállj, Miklós. Előbb gyerünk haza, átöltözködni.

Nem felelt prózai, de praktikus inditványomra, megindult a kocsma felé. Én intettem Jánosnak, hogy csak menjen haza, s utána mentem Miklósnak.

Megfogtam a kezét. Be forró volt! Mintha olvasztott ólom lüktetett volna benne. Igy mentünk be egy kis ajtón a nagyterembe s hátul, a félhomályban, hol mi majdnem láthatatlanok voltunk, s hol nem is ült senki, helyet foglaltunk.

A darabot csak nem rég kezdték s éppen vége volt az első változásnak. Én rögtön fölkeltem s végigsétáltam a termen, szemügyre venni, hogy kik vannak jelen. Azonnal láttam, hogy Shakespearenek és Hamletnek előzetesen az egyes családoknál csinált ostoba reklámjaim megtették a kellő hatást. Az általam a darabban kilátásba helyezett tömeges gyilkosságok, megőrülés és mérgezés (karddal!) gyakorolták a legnagyobb vonzóerőt. Nem leszek tehát szerénytelen, ha a telt szinházat magamnak és nem Hamletnek tulajdonitom. Azonnal értesültem, hogy Torbágy Barnabás is erősen dolgozott, hogy az egész intelligencia jelen legyen. Ugyanis ma akarták a városnak először bemutatni az ifju jegyes párt, Tamást és Jolánt együtt, és Barnabás messze hallhatólag káromkodott, hogy az a kölyök, t. i. Tamás, elment a szittnyai erdőkbe vadászni és még nem tért vissza. Elvörösödve félre fordultam. Egy csomó mamának kezet csókoltam, egy csomó papától erőteljes vállraütést szenvedtem el, egy csomó kisasszonynyal az időjárást pedzettem (a vidéki kisasszonyok mindjárt bizalmatlanok az ember iránt, ha nem az időjárással kezdi a diskurzust), módot találtam arra, hogy Jolánnak fülébe sugjam, hogy bizzék bennünk, a mivel az ifju leány szomoru szemeiben egy kis tüzet élesztettem, mely - tudom - szivét is jótékonyan melengette. Torbágy Simon egy fekete selyemkendővel takargatta arcát, melyet rheumatikus arcfájás kínzott s oly félénken ült a felesége mellett, mintha az egy királyné volna, a ki kitüntetésképp megengedte neki ezt a kegyet. Sarlay az előkelő rokonokhoz dörgölődzött s Barnabástól Simonhoz, Simontól Barnabáshoz vándorolt. De Simon fagyos szótlansággal, Barnabás mérgében (Tamás miatt) otromba megjegyzésekkel főzte le. Letelepedett tehát leánya mellé s elhallgatott. Az előadást tovább folytatták, és visszalopództam Miklóshoz s leültem melléje.

Csend lett, a szinészek szava betöltötte a termet. Miklós a szinpadot nézte, én néztem Miklóst. Esze, keserve, lelkének minden tulajdonsága és fájdalma lassankint a szemébe gyülni látszott. Egyik pillanatban könnyek öntötték el a szemhártyáját, a másik pillanatban már száraz volt és egy egész vulkán tüze ragyogott benne. A szerint, a hogy a nagy brit forró vértől csepegő vagy lánggal égető szava fölkorbácsolták benne az érzéseket.

Nyelte a szókat s láttam, hogy az óriási szenvedélyek, melyek a nagy szavak hullámain járnak, mennyire égetik Miklós belsejét. Természetfölötti látvány gyanánt bámultam a jelenetet: Hamlet szavai tüzes csóvákként röpültek Miklós felé s ez gyönyörrel sütögette velük vonagló szivét. A zseni lehelete megérintette a játszó szinészt, a ki mintegy varázsütésre kiemelkedett tehetsége romjaiból s az a régi, nagy, jeles histrió volt, a ki felé egykor a legrajongóbb lelkesedés, a legzúgóbb tapsok vihara szállt ez országban. Fölemelkedett az ő régi magasságára s mig az átérzett szenvedélytől forrt, a hamleti szellemtől szikrázott s az utolsó percig medrében maradó féktelenségnek oly képét nyujtotta, mely engem rettenettel töltött el. Féltettem a házat, a várost, a világot a rombadőléstől...

De talán nem is tőle féltettem... A szemeim elkápráztak?... vagy csakugyan Miklós beszél? ő a Hamlet, a ki szerelmét, kényelmét, életét lábbal tapodja s félelmetesen halad az uton, megölt apja megboszulása felé? Nem, Miklós csöndesen ül, Hamlet szavai a szinpadon konganak, mint a vészharang. De ő a Hamlet mégis... ajkai utána mormogják a dán királyfi átkait, esküjét, kétségbeesését, sarcasmusait és őrült bölcseségeit... ez itt a Hamlet, ez a sápadt, csapzott haju, sáros, reszkető, barna fiu, a másik fiu csak komédiás, csak beszél, csak hangot ad az iszonyu fájdalmaknak, de azok ennek a keblét marcangolják... ennek kell itt megboszulni az apja halálát.

...A királyt ledöfték. A nemes Hamlet megmérgezetten lehanyatlik... Vége a tragédiának.

- Atyám! - sikolt egy hörgésben elvesző éles hang, mely átjárja a termet. A pisla lámpák is megrezzennek s az emberek döbbenve tekintenek egymásra. Körülnézek, Miklós nincs sehol... Nincs vége a tragédiának.

Miklós félreháritá az embereket, egy ugrással az ajtónál termett s eltünt. Én utána. A hold kibújt s világánál a nagy udvar végén egy tántorgó alakot látok futni. Utána sietek, a hogy csak inaim birnak. A futó alak Miklós volt. Utolérem, de nem merek szólni, csak lihegve rohanok mellette. Tudtam, hová megyünk.

Miklós lehorgasztotta a fejét s szemei, azt hiszem, be voltak hunyva. Melle zakatolt, mintha vas-sziv verne benne vaskebelt. Erőteljes lépései alatt szinte dobogott a föld. Vagy valami titkos visszhangjuk kelt e lépéseknek ott alant? A vihar maradványait, az esőtavakat zuhogva gázoltuk át, árkokon, fatörzseken átröpültünk. A város elmaradt. A temetőbe értünk.

A szélén, az árokhoz közelebb, mint a többi sirhoz, domborodott egy halom, végső hajléka minden halandónak. Egy rothadtas fakereszt ferdén állt rajta, félig ráborult egy kökénybokor, mely a legjobb helyről, a sirból szítta bogyóihoz a keserüséget. Az árok mély és szakadékos volt; látszott, hogy az esőviz, mely most is benne zuhogott, megkezdte már ásását a csontok felé, hogy elvigye messze le a sík mezőre, hol pásztorfiuk vig furulyát faragnak a szomoru csontokból.

Itt nyugodott Turszki Dezső, Turszki Miklós apja. Letérdeltem a sárba s összetettem kezeimet.

Miklós a sirdombra vetette magát s körmeit a gyepbe ütötte. Azután átkarolta a keresztfát s megcsókolta, leborult a földre s megcsókolta. Végigterült a dombon, szemeiből könnyek csorogtak a sárba, vonagló teste mozdulatlanná lett, a fejét a földhöz szoritotta... beszélgetett a halottal... én pedig tekintetemet az ég felé forditva, hangosan imádkoztam: Miatyánk ki vagy

a mennyekben, szenteltessék meg a te neved... Miklós velem imádkozott. A két gyermeki, tiszta szivből fakadó, szelid könyörgés hangjai áttörtek a vizesés moraján s tovalebegtek az ürben. A fák suhogtak és hajlongtak, a hold enyelgett a falevelek vizcsöppjeivel és sugaraival a sirok fölött lassan terjedő fehér párán áttörve, ezüstös takarót szőtt a halottak egyforma kunyhói fölé.

Miklós megragadta kezemet.

- Jer, menjünk hozzád! Óh, atyám, ott fent az égben, adj erőt. Az imádságnak vége. Vezess, Béla, vezess, nem látok, csak sötétséget és benne vért. Ez a mindenttudó, gyilkos sötétség s az benne apám vére, melyet a gonoszok kiöntöttek.

Tiz perc mulva lakásomon voltunk.

X.

Miklós fehér kendőbe megtörülte homlokát, azután megfogta kezemet s mondá:

- Gyerünk.

- Hová? - kérdém.

- Anyámhoz.

- Maradj, Miklós, csillapodjál.

- Nyugodt vagyok. Turszki Miklós meghalt. A ki él, az Turszki Dezső fia.

És elindult a sötétségben. Én utána. Egyenesen a Torbágyék háza felé mentünk. Emberek állottak kint a kapu előtt és halkan beszélgettek. Egyszerre az orvos sietve megjelent köztük.

- Nos, nos? - kérdék valamennyien.

- Meghalt.

Nagyot dobbant a szivem.

- Ki halt meg, - kérdém az orvost, elfulladó lélegzettel.

- Torbágy Simon. Szivenlőtte magát.

Miklós nagyot dobbantott a földre: haragjában talán, hogy Torbágy az ő boszúja elől oda le a poklokra menekült?

Mozgó ajakkal, mintha imádkoznék, fölvetette szemeit az égre s szólt:

- Gyerünk anyámért.

Tovább haladtunk. Az udvaron álló vén diófa sötét árnyéka alól a fájdalmas arcu, halavány asszony lépett elő.

- Vártalak, fiam.

Miklós anyja volt.

- Hallottam sikoltásodat, hallották mind, s azóta az Isten véres itéletet tartott.

Miklós hallgatott.

- Nem ölelsz meg, fiam?

Miklós nem mozdult. A fájdalmas anya összekulcsolta a kezeit s aztán hirtelen, váratlanul Miklós elé térdelt.

- Bocsáss meg! Együgyüséggel, vaksággal vert meg az Isten.

- Kelj föl, anyám, ez átkozott földről.

- Bocsáss meg. Én bünös nem vagyok.

Miklós lehajolt, megcsókolta anyja kezét, s magához ölelte őt.

A folyosón csomóban álltak a rémült cselédek. Barnabás, mintha kővé vált volna, érzéketlenül bámult le a tornácról a holdfényes udvarra. Kocsizörgés hallatszott odakint. Könnyü paraszt-szekérről Torbágy Tamás ugrott le. A következő pillanatban Miklós és az anyja mellett állott s a düh kiáltása tört ki eltorzult szájából. De még mielőtt Miklóst levághatta volna, egy alak, mint a villám mellette termett s lesujtotta őt. Barnabás volt.

- Tamás! Térdre Turszki Miklós előtt. Torbágy Simon megölte Turszki Miklós apját. Torbágy Simon ezért megbünhödött: szétlőtt szivvel hever odabent, véres lepedőbe takarva. Bocsáss meg, Turszki Miklós. Én nem tudtam, hogy bátyám megölte apádat.

Ezzel a nagy, erős, durva, hajlithatatlan ember, mintha derékban kettétörött volna, összecsuklott s megcsókolta Miklós kezét.

Tamás elkábulva oda tántorgott s mint egy alvajáró, követte apja példáját.

A rémek szaporodtak s én remegve huzódtam vissza. Láttam Sarlay Balázst is előkúszni valahonnan, összetett kezekkel, sirva. És a gyámoltalan alak megszólalt:

- Én voltam az, a ki ráfogta az apádra, hogy hamis kártyás. S mikor a kaszinóból, lesujtva a rettenetes és hazug vádtól, vértelen arccal és ingadozó léptekkel távozott, lelkiismeretem mardosása utána kergetett, mert megijedtem, hogy csakugyan megöli magát. Azonban a bűn, mely arra számitott, hogy a gyalázat terhe alatt megöli magát, de attól félt, hogy nem teszi meg, gyorsabb volt, mint én. Torbágy Simon megelőzött engem. Utána siklott Turszkinak. Téli est volt, ködös és hideg. Senki se járt az utcákon, csak a bűn. Kint laktatok a város végén. Az országuttól oldalt, egy dülőuton lehetett oda menni. Isten, Isten... ezen a dülőuton lőtte agyon egyetlen lövéssel atyádat Torbágy Simon. Eléje kuszott s egy vastag fa mögül lőtt rá pisztolyból... A pisztolyt éppen melléje fektette, mikor én megérkeztem. Torbágy őrült volt, szerette édes anyádat. Félt, hogy Turszki nem öli meg magát... és gyilkossá lett. Én gyáva voltam, szegény voltam, szerettem az élet kényelmeit... Torbágy mindent igért: büntársa, cinkosa lettem mind a két bünben. Egyikben eszköze voltam, másikban néma tanuja. Mind a kettőért fizetett, a mikor csak kértem; de átok volt e pénzen, mely vérdij volt, szétfolyt kezeim közt, féltem e pénztől, siettem megmenekülni tőle. Sokat szenvedtem. Szégyeltem magamat leányom előtt, nem tudtam elviselni tiszta, ártatlan tekintetét. Nagyon szerettem leányomat, de ez a szeretet csak gyötrelem volt nekem. Néha azt hittem, hogy nem viselhetem el életemnek és bűneimnek terhét. Ittam, lerészegedtem... azután elfásultan, félig alva, mámorban huztam tovább az igát...

Ömlött belőle a szó, mint a sebes patak. A rémület közepette azt a benyomást tette rám, hogy nem tudja szavainak áradatát megállitani. Egy belső erő üzi, veri, korbácsolja ki belőle a vallomásokat... Ezt az embert a beszéd megkönnyebbitette... Mintha minden kimondott szavával egy szúró tövist huzna ki testéből.

- Bocsáss meg, Miklós! - bocsáss meg, hogy nyugodtan bujdoshassam el innen leányommal.

S a bosszu angyala végignézett a megtört nyomorultakon, a kik előtte fetrengtek a porban. Mennyivel öregebb lett ez a fiu pár pillanat alatt. Érctelen hangon megszólalt:

- Gyerünk, anyám.

Eltávoztunk.

Gyönyörü holdas éj volt. A vihar minden porszemtől és fölfelé törekvő földi piszoktól megtisztitotta a levegőt, a lég szinte sugárzott a tisztaságtól, a hold és csillagok mintha közelebb jöttek volna a földhöz ragyogni. A mozdulatlan fák élesen rajzolódtak az ég sötétkékjére, árnyékuk fekete volt és szemmel át nem kutatható. Az elhagyott utcákon hallgatagon vonultunk végig.

...És azóta sok napot láttam jönni, láttam elmulni, sok éjszakán láttam a hold sápadt világát a bünös éj fölött virrasztani, de mig élek, sohasem felejtem el az én szegény, édes Hamletem szomoru életét és véres bosszuállását.